

Ε 98
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ)

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ 1^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1913

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Μεταρρυθμισμένη



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

50—Ὁδὸς Σταδίου—50

1928

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ)

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ 17ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1913

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ
Μετερρυθμισμένη



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

50 Ὁδὸς Σταδίου 50

1928

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς
«Ἑστίας».

Α. Κολάρου



ΤΥΠΟΙΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ





ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Μὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατελύθη ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἀλλὰ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἔξωλοθρεύθη. Τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα κατὰ τοὺς μακροὺς χρόνους τῆς δουλείας ὄχι μόνον διετηρήθη, ἀλλὰ καὶ ἠϋξήθη περισσότερον. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχη τὴν πεποίθησιν ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ἀποκτήσῃ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν του καὶ θὰ ἐκδιώξῃ τοὺς κατακτητὰς ἀπὸ τὴν χώραν τῶν πατέρων του. Πῶς κατωρθώθη τοῦτο, πῶς κατωρθώθη δηλ. νὰ διατηρηθῇ ὁ Ἑλληνικὸς ἐθνισμὸς, μᾶς δεικνύει ἡ ὀργάνωσις αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας.

1. Σχέσις τοῦ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν κατακτητῶν Τούρκων.

Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἦτο κράτις θρησκευτικόν. Εἰς αὐτό, σύμφωνα μὲ τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν, πολῖται εἶναι μόνον οἱ πιστοὶ (μουσουλμάνοι), μόνος ἀρχηγὸς εἶναι ὁ Σουλτάνος ὡς διάδοχος τοῦ προφήτου (χαλίφης), καὶ μόνος νόμος εἶναι τὸ ἱερὸν βιβλίον (κοράνιον). Ἐπομένως ὅσοι δὲν εἶναι μουσουλμάνοι δὲν ἠμποροῦν νὰ ζήσουν εἰς αὐτό. Ἡ πρόειπ νὰ γίνουιν μουσουλμάνοι ἢ νὰ ἐξολοθρευθοῦν.

Ἐξαιρέσις γίνεται μόνον διὰ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ Ἰουδαίους,

διότι πιστεύουν εἰς τὸν ἴδιον Θεόν, μόνον παῦ δὲν παραδέχονται ὡς προφήτην τὸν Μωάμεθ. Εἰς αὐτοὺς ἐπιτρέπεται νὰ ζοῦν εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν καὶ αὐτοὶ ἰδιαίτερον θρησκευτικὸν κράτος μετὰ τὸν θρησκευτικὸν τὼν ἀρχηγὸν ἐπὶ κεφαλῇ. Συγχρόνως δὲ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξαγοράζουν τὴν ζωὴν τὼν μετὰ ἓνα κεφαλικὸν φόρον (χαράτσι).

Σύμφωνα λοιπὸν μετὰ τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅταν ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους, ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον κράτος ὑπόδουλόν εἰς τὸ τουρκικὸν μετὰ ἀναγνωρισμένον ἀρχηγόν του τὸν Πατριάρχην.

2. Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.

Δυστυχῶς τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεώς τὼν οἱ Ἕλληνες δὲν ἐξηγόραζαν μόνον μετὰ τὸ χαράτσι. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι ὡς ὑπόδουλοι (ῥαγιάδες) νὰ ὑποφέρουν τόσους ἐξευτελισμοὺς καὶ ταπεινώσεις εἰς τὰς σχέσεις τὼν μετὰ τοὺς Τούρκους, καὶ τόσας καταπιέσεις, ὥστε ὁ βίος τὼν καταντοῦσεν ἀνυπόφορος.

Πρῶτον οἱ Τούρκοι ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτοὺς τὰ περισσότερα καὶ καλύτερα κτήματά τὼν. Ἐξ αὐτῶν ἄλλα μὲν ἐπῆρεν ὁ Σουλτάνος, ἄλλα ἐδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους ἀξιωματικούς, καὶ ἄλλα εἰς ἐκκλησίας μωαμεθανικὰς (βακούφια). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀλίγα καὶ χειρότερα κτήματα, ποῦ ἀφῆκαν εἰς τοὺς χριστιανούς, οὗτοι δὲν ἐθεωροῦντο κύριοι, ἀλλὰ ὡς καλλιεργηταί, καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δίδουν εἰς τὸν Σουλτάνον τὸ $\frac{1}{6}$ τοῦ εἰσοδήματός τὼν.

Ἐπειτα οἱ Χριστιανοὶ δικαιοσύνην δὲν εὑρίσκαν. Ὅταν ἤδικοῦντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ Τούρκοι δικασταὶ (καδῆδες) ἔδιδαν πάντοτε τὸ δίκαιον εἰς τοὺς Τούρκους. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν ἔξω ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τὼν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ νὰ καλοῦν τὸν λαὸν εἰς αὐτὰς μετὰ κωδωνοκρουσίας. Δὲν ἤμποροῦσαν νὰ φοροῦν τὴν ἰδίαν ἐνδυμασίαν μετὰ τοὺς Τούρκους. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κάμνουν κάθε ἀγγαρίαν τὴν ὁπαίαν ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς οἱ Τούρκοι. Ἐν γένει δὲ ἡ τιμὴ τὼν, ἡ ζωὴ τὼν καὶ ἡ παρουσία τὼν ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Ἡ μεγαλύτερα ὅμως συμφορὰ τὼν ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος.

δηλ. τὸ παιδομάζωμα. Τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, οἱ Γενίτσαροι, κατὰ κανόνα ἀπετελεῖτο ἀπὸ χριστιανό-παιδας. Κατ' ἔτος στρατολόγοι περιερχόμενοι ὅλας τὰς κατακτη-θείσας ἑλληνικὰς χώρας ἤρπαζαν ἀπὸ τὰς οἰκογενεῖς τῶν τὰ εὖ-ρωστότερα καὶ ὡμαλεώτερα τέκνα τῶν καὶ τὰ ἔφεραν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ τὰ ἐξιολάμιζαν, τὰ ἀνέτρεφαν εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ τὰ κατέτασσαν εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων. Τὸ κακὸν αὐτό, ὅπως ἐμάθαμεν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἤρχισε, πρὶν νὰ κυριεύσουν οἱ Τούρκοι τὴν Κων-σταντινούπολιν. Ἐπειτα ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλωσιν ἐγένετο συχνότερα. Οἱ Γενίτσαροι αὐτοὶ ἐγένοντο φανατικοὶ στρατιῶται Μωαμεθα-νοί. Δὲν εἶχον οὔτε γονεῖς, οὔτε οἰκογένειαν, διότι δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ὁ γάμος. Ἐπομένως κατοικίαν τῶν εἶχαν τὸν στρατῶ-να, οἰκογένειαν τὸ τάγμα, καὶ πατέρα τὸν Σουλτάνον. Τὸ χειρό-τερον ὅμως ἦτο, ὅτι οἱ στρατολόγοι δὲν ἤρπαζαν μόνον ὅσους παῖδας ἐχρειάζοντο διὰ τὸ τάγμα, ἀλλὰ πολὺ περισσοτέτους. Αὐ-τοὺς, ποὺ ἐπερίσσευαν, τοὺς ἐπωλοῦσαν ὡς δούλους. Ὑπολογί-ζουν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕως τὸ 1638, ὁπότε κατηργήθη τὸ παιδομάζωμα, ἤρπασαν περισσότερον ἀπὸ 1 ἑκατομμύριον χριστιανοπαίδων.

Ἔνεκα τοῦ παιδομαζώματος οἱ ὁαγιάδες, ὅταν ἔβλεπαν τὰ τέκνα τῶν νὰ γίνωνται εὖρωστα καὶ ὠραῖα, δὲν ἐκαμάρωναν. Διαρ-κῶς εἶχαν τὸν φόβον, μήπως ἀρπάσουν αὐτὰ οἱ στρατολόγοι διὰ νὰ τὰ κάμουν Γενιτσάρους. Πολλαὶ μητέρες μάλιστα ἔσφαζαν τὰ τέκνα τῶν διὰ νὰ μὴ γίνουν Γενίτσαροι καὶ σφάζουν ἔπειτα τοὺς χριστιανούς.

Ἐπειτα λοιπὸν ἀπὸ τὰς καταπιέσεις καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς αὐτοὺς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἰδίως οἱ προὔχοντες καὶ οἱ λόγιοι, ἔφευγαν εἰς ξένα μέρη. Μερικοί, ὅσοι δὲν εἶχαν ἰσχυ-ρὸν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἀλλαξοπίστησαν. Καὶ ἀπ' αὐτοὺς δέ, οἱ ὅποιοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν χώραν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων τῶν, πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τραποῦν εἰς τὰ ὄρη. Ἐκεῖ ὑπέφερον πολλὰς στερήσεις. ἦσαν ὅμως ἐλεύθεροι. Οἱ ὑπό-λοιποι, οἱ ὅποιοι ἔμειναν ὁαγιάδες, ἔχασαν κάθε διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν.

Ἔνεκα ὅλων τούτων φυσικὰ ἡ χώρα ἠρημώθη, τὸ ἐμπόριον

καὶ ἡ βιομηχανία αὐτῆς κατεστράφη, τὰ εὐφορώτερά της μέρη ἔμειναν ἀκαλλιέργητα, ὁ δὲ Ἑλληνισμὸς φοβερὰ ἐδεκατίσθη.

3. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ἀνέκαθεν ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς εἶχε διοί-
κησιν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ κράτους, καὶ ὁ κλῆρος αὐτῆς εἶχε με-
ρικὰ προνόμια. Αὕτῃ ἡ διοικητικὴ αὐτονομία καὶ τὰ προνόμια
διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ
τῶν Τούρκων. Ἐπ' αὐτῆς μάλιστα τὰ προνόμια αὐτὰ ηὐξήθησαν,
διότι, ὅπως εἶπαμεν, ἡ μαωμεθανικὴ θρησκεία ἀνεγνώριζεν ὅτι
οἱ χριστιανοὶ ἀποτελοῦσαν ἰδιαιτερον κράτος ὑπόδουλον εἰς τοὺς
Τούρκους.

Εὐθὺς λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁ Μωάμεθ διέταξε τοὺς χρι-
στιανοὺς νὰ ἐκλέξουν Πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον. Ὁ
Σουλτάνος ἐπροτίμησε τὸν Σχολάριον, διότι αὐτὸς ἀνέκαθεν ἦτο
ἀντίθετος εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας
μὲ τὴν Δυτικὴν. Εἶχε δὲ ὁ Σουλτάνος μεγάλον συμφέρον νὰ δια-
τηρῇται ἄσβεστον τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς Δυτικῆς
Ἐκκλησίας διὰ νὰ μὴ ἐπεμβῇ ἡ Εὐρώπη ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἡ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου ἐξετελέσθη. Συνηθροίσθησαν εἰς
τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἀρχιερεῖς τῶν
πέριξ μερῶν, ὅσοι ἱερεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχαν διασωθῇ,
καὶ ὁ λαὸς καὶ ἐξέλεξεν Πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ὁ
ὁποῖος ἐπωνομάσθη Γεννάδιος. Ἐπειτα ὁ Σουλτάνος τὸν ἐκάλε-
σεν εἰς γεῦμα εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Ἐκεῖ τὸν ἐδέχθη μὲ πολλὰ τι-
μὰς, ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν πολλὰ προνόμια, καὶ τοῦ ἐπρόσφερε μίαν
πατερίτσαν χρυσοῦν, ὅπως ἔκαμναν καὶ οἱ χριστιανοὶ Αὐτοκράτορες
εἰς κάθε ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου.

Τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἔδωσεν ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν Πατριάρ-
χην, ἦσαν πολλά. Τὰ κυριώτερα ἦσαν τὰ ἑξῆς :

α') Ἀνεγνώριζετο ὁ Πατριάρχης ὡς ἀνώτατος ἀρχὼν καὶ κύ-
ριος ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν Μοναστηρίων μὲ τὸ δικαίωμα
νὰ διορίξῃ καὶ νὰ παύῃ ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους. Ἐπίσης

ἀνεγνωρίζετο ὡς ἀνώτατος δικαστὴς τοῦ κλήρου καὶ ὅλων τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἀναμεταξύ των ὑποθέσεις.

β') Ἐδίδετο εἰς τὸν Πατριάρχην τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς καὶ νὰ διατηρῇ ἀστυνομικοὺς φύλακας.

γ') Τὰ κτήματα τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας δὲν ἐπλήρωναν εἰς τὸ κράτος κανένα φόρον.

Μὲ τὰ προνόμια αὐτὰ ὁ Πατριάρχης δὲν ἀνεγνωρίζετο μόνον ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων τοῦ Ἑθνους, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικὸς. Ἡ δὲ ἐξουσία του δὲν ἐπεκτείνετο μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ εἰς ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Ἀρμενίους.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ προνόμια αὐτὰ τῆς Ἐκκλησίας πολλάκις παρεβιάζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς π. χ. ἀφηρέθη ἀπὸ τὸν Πατριάρχην ὁ ναὸς τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων καὶ ἔγινε τζαμίον. Ἐπειτα τὸ Πατριαρχεῖον ἐπεριπλανήθη εἰς διαφόρους ἄλλους ναοὺς, οἱ ὅποιοι κάθε φορὰν ἀφαιροῦντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς ἓνα εὐτελεῖ ναὸν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Φαναρίου, καὶ ἐκεῖ μένει μέχρι σήμερον.

Μὲ ὅλας ὁμως τὰς παραβιάσεις τῶν προνομίων ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἰσχυρότατος. Ἐπὶ κεφαλῆς ὅλου τοῦ ἔθνους ἦτο ὁ Πατριάρχης, ὁ ὁποῖος ἀντικατέστησε τὸν Ἑλληνα Αὐτοκράτορα. Αὐτὸς μὲ μίαν σύνοδον ἀπὸ Ἀρχιερεῖς διήθυσεν ὅλον τὸ δουλωμένον γένος. Ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας οἱ ἱεράρχαι, οἱ ὅποιοι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας των ἐθεωροῦντο ὡς ἐθνάρχαι. Ἀπ' αὐτοὺς πάλιν ἐξηρτῶντο οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων καὶ ὁ κατώτερος κλῆρος, ὅλοι αὐτοὶ ἐπαγροπνοῦν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, προστατεύουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς αὐθαιρεσίας τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, φροντίζουν διὰ τὴν ἐκπαίδευσίν του καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς γλώσσης του, καὶ κρατοῦν ἄσβεστον τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα.

4. Οἱ Φαναριῶται.

Ἀφ' οὗ τὸ Πατριαρχεῖον ἔγινεν ὄχι μόνον τὸ θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ πολιτικὸν κέντρον τοῦ ὑποδούλου Ἑθνους, ὡς ἦτο ἐπόμενον, συνεκεντρώθησαν γύρω ἀπὸ αὐτὸ ὅλοι οἱ προϋχόντες καὶ οἱ λόγιοι αὐτοῦ. Κατόκησαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Φανάριον, ὅπου ἐπὶ τέλους εἶχεν ἐγκατασταθῇ τὸ Πατριαρχεῖον. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν Φαναριῶται. Αὐτοὶ μαζὶ μὲ τοὺς κληρικοὺς διηύθυναν τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἔθνους καὶ ἀπετέλεσαν τὴν ἀριστοκρατίαν αὐτοῦ. Αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν ἐπίσημον θέσιν καὶ εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

Κατ' ἀρχὰς ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις μετεχειρίζετο αὐτοὺς ἀπλῶς ὡς γραμματικούς, διότι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀγράμματοι. Ἀλλὰ αἱ θέσεις αὗται δὲν εἶχαν μεγάλην σημασίαν. Κατόπιν, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἔλθουν εἰς διαφόρους σχέσεις μὲ τοὺς Εὐρωπαίους (17ος αἰὼν), ἔλαβαν ἀνάγκην διερμηνέων, οἱ ὅποιοι νὰ γνωρίζουν τὰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Οἱ Φαναριῶται κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦσαν πολὺ μορφωμένοι, διότι εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀναζῇ ἡ παιδεία τοῦ Ἑθνους. Ἐκτὸς τούτου ἐσπούδαζαν πολὺ καὶ τὰς ξένας γλώσσας. Αὐτοὺς λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι τώρα ἐλάμβαναν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ὡς διερμηνεῖς.

Αἱ θέσεις αὗται εἶχαν μεγάλην σημασίαν, διότι οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάζοντο νὰ ἐμπιστεύωνται εἰς αὐτοὺς τὰ μυστικά τοῦ κράτους. Πολλάκις δὲ ἔστελλαν αὐτοὺς καὶ ὡς πρέσβεις διὰ νὰ συνομολογοῦν συνθήκας. Ὀνομάζοντο δὲ οὗτοι μεγάλοι διερμηνεῖς ἢ ἔξ ἀπορρήτων. Τοιοῦτοι μεγάλοι διερμηνεῖς ὑπῆρξαν ὁ Παναγιώτης Νικαίουσιος, οἱ Μαυροκορδάτοι, οἱ Καλλιμάχαι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Σοῦτσοι, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουρουζαί, οἱ Ῥάλληδες, οἱ Ἀργυροπούλοι καὶ ἄλλοι. Οὗτοι ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς, ποὺ εἶχαν εἰς τοὺς Τοῦρκους, ὑπερήσπισαν πολλάκις τὰ συμφέροντα τῶν ὁμογενῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπροστάτευσαν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Γένους.

Καὶ μὲ ἄλλον ὅμως τρόπον οἱ Φαναριῶται ἔγιναν ὠφέλιμοι εἰς τὸ ἔθνος. Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία (ἡ σημερινὴ Ρουμανία) μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἐκυβερνῶντο ἀπὸ ἐντοπίους

ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους διώριζεν ὁ Σουλτάνος. Ἐπειδὴ ὅμως συχνὰ ἐγίνοντο ἐπαναστάσεις εἰς τὰ μέρη αὐτά, οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἤρχισαν νὰ στέλλουν ὡς ἡγεμόνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς Ἑλληνας Φαναριώτας, ὅσοι ἐχρημάτισαν μεγάλοι διερμηνεῖς. Οἱ Φαναριῶται αὐτοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν, συνοδευόμενοι ἀπὸ πολλοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους των, εἰς τὰς ὁποίους ἔδιδαν διάφορα ἀξιώματα. Ἐκτὸς τούτου εἶχαν σωματοφυλακὴν καὶ χωροφυλακὴν ἀπὸ Ἑλλήνας. Καὶ ἐν γένει ὅλη ἡ ὑπηρεσία των ἦτο ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὴν αὐλὴν των ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ἐπειτα ἴδρυσαν ἐκεῖ πολλὰ σχολεῖα ἑλληνικά, πολλοὶ Ἑλληνες ἤρχοντο ἐκεῖ χάριν ἐκπαιδεύσεως. Τέλος ἕνεκα τῆς προστασίας, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβαναν, συνέρρεαν ἐκεῖ καὶ πολλοὶ Ἑλληνες ἔμποροι. Ὡστε αἱ ἡγεμονίαι αὐταὶ κατήντησαν κέντρα ἑλληνικά.

Οἱ Φαναριῶται λοιπὸν καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς ἡγεμονίας ἐπροστάτευσαν τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ. Εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ δὲ μέγαρα αὐτῶν συνεζήτητο πολλάκις ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἔθνους καὶ ἐδημιουργήθη ἡ μεγάλη ιδέα.

5. Αἱ κοινότητες.

Εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ συνετέλεσεν ἐπίσης καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῶν κοινοτήτων. Αὐτοὺς εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὰ αὐτόνομα πολιτεύματα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων, τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν καὶ ἐπὶ τῆς ὁωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ κατόπιν ἐπὶ τῆς Ἑλλ. Αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων δηλ. κάθε πόλις εἶχε τοὺς ἄρχοντάς της, οἱ ὁποῖοι διηύθυναν τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς. Οἱ θεσμοὶ αὐτοὶ διετηρήθησαν καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἐπομένως καὶ ἐπ' αὐτῆς κάθε πόλις καὶ κάθε χωρίον εἶχε τοὺς ἄρχοντάς του, τοὺς ὁποίους ἐξέλεγον οἱ κάτοικοι. Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ὠνομάζοντο δημογέροντες ἢ προεστοί, τουρκιστὶ δὲ κοτσαμπάσηδες. Αὐτοὶ διοικοῦσαν τὰς κοινότητας, ἐδίκαζαν τὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν, ὠρίζαν τοὺς φόρους ἀναλόγως τῆς περαιοσύας τῶν κατοίκων καὶ εἰσέπραττον αὐτούς. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ προστάται καὶ οἱ σύμβουλοι κάθε καταδιωκομένου ἢ καταπιεζο-

μένου κατοίκου τῆς κοινότητος. Ἐφρόντιζαν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν σχολείων. Τέλος ἔστελλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν πρωτεύουσάν κάθε ἐπαρχίας διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς σύμβουλοι τοῦ διοικητοῦ.

Ἀλλὰ αἱ ἐπεμβάσεις καὶ αἱ αὐθαιρεσίαι τῶν Τούρκων δὲν ἔλειπαν. Δι' αὐτὸ καὶ περισσότερον προώδευσαν αἱ ὀρεῖναι κοινότητες καὶ αἱ κοινότητες τῶν μικρῶν νήσων, ὅπου ἢ δὲν ὑπῆρχαν καθόλου, ἢ ὑπῆρχαν ὀλίγοι Τούρκοι. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ κοινότητες τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρρῶν, αἱ κοινότητες τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὀνομαζόμεναι μαδεμοχώρια, πολλαὶ κοινότητες τῆς Ἡπείρου, τὰ 24 χωρία τοῦ Βόλου, ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡ κοινότης τῶν Κυδωνιῶν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἄλλαι. Καὶ ἀπὸ ἐκείνας ὅμως, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρχαν Τούρκοι, ἤκμασαν πολλαί, ὅπως αἱ κοινότητες τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Λεβαδείας, τῆς Χίου, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλαι.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ κοινότητες συνετέλεσαν εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ, διότι μὲ αὐτάς, ὅπως καὶ μὲ τὴν θρησκείαν, οἱ Ἕλληνες ἦσαν χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ συνενωμένοι ἀναμεταξύ των. Ἐπομένως διειτηροῦσαν τὴν συνείδησιν τοῦ ἰδιαιτέρου των ἐθνισμοῦ, καὶ εἶχαν διαρκῶς τὸν πόθον τῆς ἀπελευθερώσεως.

6. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Μανιάται, Σφακιανοὶ καὶ Σουλιῶται.— Ἐκτὸς τῶν κοινοτήτων, αἱ ὁποῖαι προώδευσαν ὡς ὑπόδουλοι, ὑπῆρχαν καὶ ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε ὑπετάχθησαν. Τοιαῦται ἦσαν ἡ Μάνη, τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης, καὶ τὸ Σοῦλι τῆς Ἡπείρου. Εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη των οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν ἦσαν ἀκαταγόνιστοι. Ἐπομένως οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς ἀφήσουν ἡσυχούς καὶ ἠρκέσθησαν εἰς τὸ νὰ λαμβάνουν ἓνα μικρὸν φόρον ὡς σημεῖον, ὅτι ἀναγνωρίζουν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Αἱ κοινότητες αὐταὶ ἐχρησίμευαν ὡς καταφύγιον τῶν καταδιωκόμενων καὶ ἐπρόσφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματωλοί.— Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν

ἐλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολλοὶ κάτοικοι τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφεραν τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, κατέφευγαν εἰς τὰ βουνά. Ἐκεῖ ἐσχημάτιζαν στρατόπεδα (λημέρια), καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἐξεκινοῦσαν καὶ ἔκαμναν ἐπιδρομὰς ἐναντίων τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ τοὺς ἐλήστευαν. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν κλέφτες.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ. Δι' αὐτὸ ἠναγκάζετο νὰ προσλαμβάνῃ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, διὰ νὰ ἐμποδίζουσιν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἄλλων. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν ἀρματωλοὶ καὶ τὰ διαμερίσματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ φυλάττουν, ἀρματωλίκια. Ὁ ἀρχηγὸς κάθε ἀρματωλικίου ἐλέγετο καπετᾶνος καὶ οἱ ἄνδρες του παλληκάρια.

Ἀλλὰ οἱ ἀρματωλοὶ αὐτοὶ δὲν ἔμεναν πιστοὶ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἐσυμπαθοῦσαν τοὺς κλέφτας καὶ συχνὰ ἐνώνοντο μὲ αὐτοὺς διὰ νὰ πολεμοῦν τοὺς Τούρκους. Φυσικὰ τότε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τοὺς ἔπαυε καὶ ἐπροσπαθοῦσε νὰ τοὺς καταστρέψῃ. Οἱ ἀρματωλοὶ λοιπὸν ἐγίνοντο πάλιν κλέφτες καὶ ἄλλοι κλέφτες ἐγίνοντο ἀρματωλοί. Τόσον δὲ συχνὰ ἐγίνετο ἡ ἀλλαγὴ αὐτῇ, ὥστε τὰ ὀνόματα κλέφτης καὶ ἀρματωλὸς κατήντησε νὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν σημασίαν.

Οἱ κλέφτες ἔμεναν εἰς τὰ βουνά. Ἐξοῦσαν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ληστείαν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων, ἤρπαζαν τὰ ποίμνια των ἢ συνελάμβαναν μπέηδες καὶ ἀγάδες, τοὺς ὁποίους ἀπελευθέρωναν μὲ μεγάλα λύτρα. Τὰ ὄπλα δὲν τὰ ἄφιναν οὐδὲ μίαν στιγμὴν. Ὅσakis δὲν ἐπολεμοῦσαν, κατεγίνοντο εἰς διαφόρους πολεμικὰς ἀσκήσεις, εἰς τὴν σκοποβολήν, εἰς τὸ πῆδημα, εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ῥίψιμον τοῦ δίσκου.

Ἦσαν δὲ ὑπομονητικοὶ καὶ εἰς τὴν πεῖναν καὶ εἰς τὴν δίψαν καὶ εἰς τὴν ἀγρυπνίαν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ βασανιστήρια, ποὺ ἐπέβαλλαν εἰς αὐτοὺς οἱ Τούρκοι, ὅταν τοὺς συνελάμβαναν. Τὰ ὑπέφεραν ὅλα χωρὶς νὰ βγάλουν στεναγμόν, μάλιστα καὶ ὕβριζαν τοὺς βασανιστάς των. Ἐπειδὴ δὲ ἤξευραν τὰ βασανιστήρια, ποὺ τὰς ἐπέβαλλαν οἱ Τούρκοι, εἰς τὰ συμπόσια των ἡ εὐχὴ των ἦτο «καλὸ μολύβι».

Ἐν τούτοις αὐτοὶ δὲν ἦσαν θηριώδεις. Ἐφόνευαν ὅσους ἠμποροῦσαν Τούρκους. Αὐτὸ ἦτο ἡ ἐπιθυμία των. Ποτὲ ὅμως

δὲν τοῖς ἐβασάνιζαν. Εἰς τὰς γυναῖκας μάλιστα ἐδεικνύοντο εὐγενεῖς καὶ ποτὲ δὲν τὰς ἐκακοποιοῦσαν.

Ἐπίσης οἱ κλέφτες εἶχαν ζωηρόν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα. Εἰς οἵανδήποτε ἀνάγκην καὶ ἂν εὐρίσκοντο, ποτὲ δὲν ἔκλεπταν ἀπὸ ἐκκλησίαν ἢ μοναστήριον, καὶ ποτὲ κλέφτης δὲν ἀλλαξοπίστησεν.

Τὸν βίον καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν κλεφτῶν ἐξυμνοῦν τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Αὐτὰ δέ, ὅπως καὶ αἱ προφορικαὶ διηγήσεις διὰ τὰ κατορθώματά των ἐνίσχυναν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ κλέφτες δὲ καὶ οἱ ἀρματωλοὶ ἦσαν τὰ στηρίγματα ὅλων τῶν ἐπαναστάσεων, ὅσας ἐπὶ 400 ἔτη ἔκαμαν οἱ πατέρες μας, καὶ αὐτοὶ ἀπετέλεσαν κυρίως τὸν περικλινὲς στρατὸν τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως.

Τὸ ναυτικόν. Εἰς τὸ νᾶ ἡμπορέσουν οἱ Ἕλληνες νᾶ ἀντιπαραταχθῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν συνετέλεσε καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας. Ἡ ἀκμὴ αὕτη προῆλθε καὶ ἐκ τῶν αἰτίων, διὰ τὰ ὁποῖα εἶπαμεν ὅτι ἤκμασαν αἱ κοινότητες τῶν μικρῶν νήσων, κυρίως ὅμως ἐκ τοῦ ἑξῆς.

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἐπετράπη εἰς ὅλα τὰ ὑπὸ ὥσεικὴν σημαίαν πλοῖα νᾶ ταξιδεύουν ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰνάπαλιν. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι ταῦτα ἀνῆκαν εἰς Ῥώσους ἰδιοκτίτας, εἶχαν ὥσεικὴν σημαίαν. Αὐτὰ λοιπὸν μετέφερον ἐκ τῶν λιμένων τοῦ Εὐξείνου τὰ σιτηρὰ τῆς Πολωνίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας εἰς τὴν Μεσόγειον, καὶ τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Εὐξείνου. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἐπλούτισαν. Εἰς τὴν Ὀδησσόν, εἰς τὸ Ταϊγάριον, εἰς τὴν Τεργέστην, εἰς τὴν Ἐνετίαν ἰδρύθησαν πλούσιαι ἑλληνικαὶ κοινότητες. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ ναυτιλία ἤκμασε πολὺ. Κατεσκευάσθησαν τότε πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ὅλαι αἱ ναυτικαὶ κοινότητες, ἰδίως τῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, συνήθροισαν μεγάλα πλοῦτη. Ἐπειδὴ δὲ τότε εἰς τὴν Μεσόγειον περᾶται ἔξ Ἀλγερίας ἀπειλοῦσαν τὰ ταξιδεύοντα πλοῖα, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἦσαν ὀπλισμένα ὥς πολεμικὰ καὶ οἱ ναῦται ἦσαν ἠσκημένοι εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅταν ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις, ἡ Ἑλ-

λὰς εὐρέθη νὰ ἔχη πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα ὠπλισμένα καὶ ναύτας ἐμπείρους εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον.

7. Ἡ παιδεία τοῦ Ἑθνους ἐπὶ Τουρκοκρατίας

Ὅπως εἶπαμεν προηγουμένως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅλοι σχεδὸν οἱ λόγιοι ἔφυγαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοῦτο ἔγινεν αἰτία φοβεροῦ κακοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐμεινεν αὕτη χωρὶς διδασκάλους. Ἐπομένως τὰ σχολεῖα ὅλα ἐκλείσθησαν καὶ ἡ χώρα ἐπὶ 200 ἔτη ἐστερήθη κάθε ἐκπαιδεύσεως. Ἡ παιδεία τοῦ Ἑθνους περιορίζετο εἰς ὀλίγα κολλυβογράμματα, τὰ ὁποῖα ἐδίδασκαν τοὺς ἐλληνόπαιδας οἱ ἱερεῖς εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν Ἐκκλησιῶν ἢ εἰς τὰ Μοναστήρια. Πολλάκις μάλιστα καὶ τοῦτο ἐγίνετο κρυφίως τὴν νύκτα ἕνεκα τῆς καταδιώξεως τῶν Τούρκων. Ἐκ τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν τὸ δημοτικὸν ἥγμα «Φεγγαράκι μου λαμπρὸ κλπ».

Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Εἰς τοῦτο πρὸ πάντων συνετέλεσεν ἡ κοινότης τῆς Ἑνετίας. Ἐκεῖ εἶχαν συρρεύσει εἴτε χάριν ἀσφαλείας, εἴτε δι' ἐμπορικοὺς σκοποὺς πάρα πολλοὶ Ἕλληνες. Οὗτοι πρῶτον μὲν ἐφρόντισαν διὰ τὴν ἰδρυσιν ἰδικῆς τῶν Ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν τῶν παιδιῶν τῶν Ἰδρυσαν λοιπὸν ἐκεῖ σχολεῖον ἑλληνικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγίνοντο δεκτοὶ μόνον Ἕλληνες ὀρθόδοξοι.

Ἡ κοινότης αὕτη κατόπιν, ἐπειδὴ ἤξευρε τὴν ἀμάθειαν, ἡ ὁποία ἐπικρατοῦσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐφρόντισε διὰ τὴν ἰδρυσιν σχολείων καὶ εἰς αὐτήν. Αὐτὴν ἐμιμήθησαν ἔπειτα καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ κοινότητες τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύνθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρκετὰ σχολεῖα, ὅπως εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Λεβάνδειαν, εἰς τὴν Πάτμον. Ἀπὸ τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἐξῆλθαν ἀρκετοὶ διδάσκαλοι.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ κοινότητες ἐφιλοτιμήθησαν τότε νὰ ἰδρύσουν σχολεῖα. Ὡσαύτως τὰ Πατριαρχεῖα ἰδρυσαν διάφορα σχολεῖα εἰς τὸν Ἀθῶνα καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἤκμασεν ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή. Καὶ ἐν γένει κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὅλαι αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἔχουν τὰ σχολεῖα τῶν.

Ἐδίδαξαν δὲ εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ διδάσκαλοι ὀνομαστοί, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Μεταξὺ αὐτῶν περιφημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος κ. ἄ. Οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ δὲν ἐδίδασκαν εἰς τοὺς μαθητάς των μόνον τὴν ἀρχαίαν σοφίαν καὶ τὰς νέας ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυναν τὴν ἐθνικὴν των συνείδησιν καὶ ἐνέβαλαν εἰς αὐτοὺς ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Εἰς τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς κατατάσσεται καὶ ὁ Χῖος Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Οὗτος δὲν ἔκαμε ποτὲ τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ ὅλον του τὸν βίον ἐξώδευσεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ συγγράμματα σοφά, μὲ τὰ ὅποια περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον ὠδήγησε τὸ Ἕθνος εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα χάριν τῆς ἐλευθερίας του.

Ἀδαμάντιος Κοραῆς.—Ὁ Κοραῆς ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748. Ὁ πατὴρ του ἦτο ἔμπορος ἐκ Χίου. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν Σμύρνην. Κατόπιν ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς Ἀμστελόδαμον χάριν τῶν ἐμπορικῶν του ὑποθέσεων. Ἐκεῖ ἄφησε τὸ ἐμπόριον καὶ κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ μάθῃ ξένας γλώσσας καὶ εἰς τὸ νὰ ἀκούῃ μαθήματα εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον.

Μετὰ 7 ἔτη ἐπέστρεψεν εἰς Σμύρνην, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦσε νὰ ζῇ ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων. Ἐπεισε τὸν πατέρα του νὰ τὸν στείλῃ εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν Ἱατρικὴν. Καὶ ἀφοῦ ὁμως ἐγένινεν ἱατρός, δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σμύρνην. Εἶχαν ἀποθάνει οἱ γονεῖς του. Ἐπροτίμησε λοιπὸν νὰ ὑπάγῃ εἰς Παρισίους.

Ἐκεῖ κατέγινεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ συγγράμματα, ἵνα φανῇ χρήσιμος εἰς τὸ Ἕθνος του. Ἐτύπωσεν ὅλους τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς μὲ προλόγους καὶ σημειώσεις εἰς τὰς ὁποίας ἐπροσπαθοῦσε νὰ ἀνάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν πόθον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἕθνους. Καὶ τὸ κατώρθωσεν. Ἀπέθανε δὲ εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν τὸ 1833.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ οἱ Ἕλληνες μέχρι τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος.

Οἱ Ἕλληνες εὐθύς, μόλις ἐκυριεύθη ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς Τούρκους, δὲν ἔμειναν μὲ τὰς χεῖρας δεμένας. Μόνοι τῶν ὅμως ἐννοοῦσαν ὅτι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐπαναστατήσουν κατὰ τῶν Τούρκων. Δι' αὐτὸ κάθε φορὰν, ποὺ ἡ Τουρκία εἶχε πόλεμον μὲ κάποιον Εὐρωπαϊκὸν κράτος, ἤρπαζαν καὶ αὐτοὶ τὰ ὅπλα καὶ ἐπαναστατοῦσαν διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των.

Ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Κων(σταντι)νολιν, ὅλη ἡ Εὐρώπη κατελήφθη ὑπὸ τρόμου. Ὅλοι ἐφοβοῦντο ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν κατὰκτησιν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ θὰ ἐζητοῦσαν νὰ ἐξαπλωθοῦν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Εὐρώπης τότε ἦσαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Ἑνετία.

Τὰ τέσσαρα πρῶτα δὲν διέτρεχαν ἀπ' εὐθείας κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, διότι δὲν ἐγειτόνευαν μὲ αὐτοὺς. Δι' αὐτὸ ἡ μὲν Ἀγγλία μέχρι τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος ἐμπορικὰς σχεδὸν μόνον σχέσεις εἶχε μὲ τοὺς Τούρκους. Τὰ τρία ἄλλα κράτη πολὺ ὀλίγον ἦλθαν εἰς σύγκρουσιν μὲ αὐτοὺς. Ἡ Γαλλία μάλιστα ἐκτὸς μικρῶν διαλειμμάτων πάντοτε ἦτο καὶ σύμμαχος μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἐνεκα τούτου δὲ καὶ ἐμπορικὰ προνόμια ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων τῆς εἶχε λάβει καὶ προσέτι τὴν προστασίαν τῶν καθολικῶν τῆς Ἑλλάδος. Μόνον μίαν φορὰν τὸ 1571 ἡ Ἰσπανία συνεμάχησε μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, μὲ τὸν Πάπαν καὶ μὲ τὴν Ἑνετίαν ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὴν Ναύπακτον.

Ἡ Αὐστρία ὁμως, ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Ἑνετία ἔνεκα τῆς γειτονίας των μὲ τοὺς Τούρκους διέτρεξαν μέγιστον κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Τούρκων.

Μὲ τοὺς Οὐγγρους οἱ Τούρκοι εἶχαν ἔλθει εἰς πόλεμον καὶ πρὶν καταλάβουν τὴν Κων/πολιν. Μετὰ τὴν κατάκτησιν ὁμως αὐτῆς ἤρχισαν μὲ αὐτοὺς συστηματικὸν πόλεμον διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κατακτήσεις των πρὸς βορρᾶν. Ἐκαμαν λοιπὸν μὲ αὐτοὺς μακροὺς πολέμους καὶ μετὰ ἓνα αἰῶνα ἐκυρίευσαν τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν ἐκράτησαν περίπου 150 ἔτη. Κατόπιν οἱ Τούρκοι διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κατακτήσεις των ἐπρόσβαλαν καὶ τὴν Αὐστροίαν. Ἡ Αὐστρία τότε ἦτο μεγάλη δύναμις, διότι ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἀνεγνώριζαν ὡς αὐτοκράτορα τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστροίας. Ἀπέκρουσε λοιπὸν τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι δύο φορές ἔφθασαν μέχρι τῆς Βιέννης καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτήν. Τὴν δευτέραν φορὰν μάλιστα οἱ Αὐστριακοί, ἀφ' οὗ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Βελιγραδίου καὶ ἀπελευθέρωσαν ὅλην τὴν Οὐγγαρίαν. Ἐκτοτε ἡ Οὐγγαρία ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον βασίλειον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστροίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι ἐπικίνδυνος διὰ τὴν Αὐστροίαν.

Καὶ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἔγιναν πολλοὶ πόλεμοι μεταξὺ Αὐστροίας καὶ Τουρκίας. Ἀλλὰ σκοπὸς αὐτῶν πάντοτε ἦτο ἡ ἀφαίρεσις ὑπὸ τῆς Αὐστροίας μέρους τινὸς τῆς Τουρκίας. Οἱ πόλεμοι κατέληξαν εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ ἡ Αὐστρία τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ μέρος τῆς Βοσνίας. Ἡ Αὐστρία τότε ἤρχισε νὰ στρέφῃ τὰ βλέμματά της εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ἡ Ἑνετία κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο μεγάλη ναυτικὴ δύναμις. Τὸ κράτος της ἀπετελεῖτο μόνον ἀπὸ τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ μὲ τὸ ἰσχυρὸν της ναυτικὸν ἦτο κυρία τῆς θαλάσσης καὶ κατεῖχε πολλὰς παραλίας πόλεις τῆς Πελοποννήσου (Μονεμβασίαν, Κορώνην, Μεθώνην, Πύλον, Ναύπλιον, Ἄργος), ἐπὶ τῆς Στερεᾶς τὴν Ναύπακτον, εἰς τὴν Ἀλβανίαν τὴν Κρότιαν, προσέτι δὲ τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς Κυκλάδας, τὴν Λήμνον, τὴν Εὐβοίαν, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον. Ἐνεκα τούτου οἱ Τούρκοι ἔκαμαν πολλοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἑνε-

τῶν, καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ τοὺς ἐκδιώξουν ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας πλὴν τῶν Ἰονίων νήσων.

Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς πολέμους, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν 300 περίπου ἔτη, οἱ Ἕλληνες πάντοτε ἐπαναστατοῦσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ ἐτάσσοντο μετὰ τοὺς Φράγκους. Εἰς κάθε πόλεμον οἱ Φράγκοι, ὅταν ἔκαμναν εἰρήνην μετὰ τοὺς Τούρκους, ἐγκατέλειπον τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἐπομένως οἱ Ἕλληνες ὑπέφεραν ἀπὸ τοὺς Τούρκους παρὰ πολλὰς καταστροφάς. Ἀλλὰ καὶ δὲν παρεπονοῦντο. Ὅταν πάλιν ἤρχιζε νέος πόλεμος, δὲν ἐδίσταντο νὰ λαμβάνουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Αὐτοὶ ἤθελαν νὰ πολεμοῦν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Εἰς κάθε λοιπὸν εὐκαιρίαν ἐπαναστατοῦσαν καὶ ἀδιαφοροῦσαν διὰ τὰ ἀποτελέσματα.

2. Οἱ Ῥῶσοι καὶ αἱ πρῶται ἐνέργειαι αὐτῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἑλλὰς τὰς ἐλπίδας της εἶχεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τότε ὅμως παρουσιάσθη ἄλλος βοηθὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἡ Ῥωσία. Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας τότε εἶχε γίνει ὁ μέγας Πέτρος. Οὗτος ἐστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν ἀνατολήν, καὶ συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ καταλύσῃ τὴν τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν μετὰ τὴν βοήθειαν ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ πρῶτον ἤρχισε πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων διὰ νὰ καταλάβῃ τὰ βόρεια παράλια τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἐκάλεσε λοιπὸν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπαναστατήσουν μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τοὺς ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευσαν ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχαν κατορθώσῃ μετὰ τοὺς Φράγκους, θὰ τὸ ἐπιτύχουν μετὰ τοὺς Ῥώσους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τὴν ἰδίαν θρησκείαν μετὰ αὐτούς.

Ἐνεκα τούτου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρχισε νὰ γεννᾶται μεγάλος ἐνθουσιασμός διὰ τὴν Ῥωσίαν. Παρὰ πολλοὶ δὲ Ἕλληνες μετέβησαν εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ κατετάχθησαν εἰς τὸν ὁρωσικὸν στρατὸν καὶ στόλον. Ἀλλὰ ἐπανάστασις τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐπρόφθασε νὰ γίνῃ, διότι ὁ Μέγας Πέτρος ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἔκαμεν εἰρήνην.

3. Ἐπανάστασις τοῦ 1770.

Τὰ σχέδια τοῦ Μ. Πέτρου ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν ἡ αὐτοκρατορία Αἰκατερίνα. Αὕτῃ τὸ 1766 ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἓνα Ἑλληνα, ὁ ὁποῖος ὑπηρετοῦσεν ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατόν, τὸν Γεώργιον Παπαζογλοῦν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων δι' ἐπανάστασιν. Ὁ Παπαζογλοῦς ἦτο νέος ἐνθουσιώδης καὶ φιλόπατρις. Κατὰ πρῶτον ἦλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον, ἔπειτα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Παντοῦ, ὅπου ἤρχετο, συνεννοεῖτο μὲ προύχοντας, ἐπισκόπους, ὀπλαρχηγούς, καὶ ὅλοι μὲ ἐνθουσιασμόν ἐδέχοντο τὰς προτάσεις του.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ 1768 ἤρχισεν ὁ πόλεμος Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Τὸ ἄλλο ἔτος δὲ ῥωσικὸς στόλος ἐκ 15 πλοίων μὲ ἀρχηγούς τὸν Θεόδωρον καὶ Ἀλέξιον Ὁρλώφ πλέει ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀμέσως οἱ Ἕλληνες σηκώνουν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ ἡ ῥωσικὴ βοήθεια ἦτο μικρὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο καλὰ ὀργανωμένη. Ὁ σουλτᾶνος ἔστειλε 15 χιλ. Ἀλβανούς εἰς τὴν Πελοπόννησον, οἱ ὁποῖοι ἐνίκησαν τοὺς ἐπαναστάτας. Τότε ὁ ῥωσικὸς στόλος ἐγκατέλειψε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των καὶ ἔφυγεν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ῥωσικὸς στόλος κατόπιν (Ἰούνιος 1770) κατέστρεψε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν Τσεσμεν τῆς Μ. Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Χίου. Εἶναι ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι οἱ Ῥῶσοι εἰς τὴν συνθήκην, πὺν ἔκαμαν κατόπιν μὲ τοὺς Τούρκους, ἔθεσαν ὅρον νὰ δοθῇ ἀμνηστία εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ὠφέλησαν καθόλου τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Τούρκοι διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἕλληνας ἔκαμαν παντοῦ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Σμύρνην μεγάλας σφαγάς.

Ἰδίως ὅμως ἔκαμαν μεγάλας καταστροφάς εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ Ἀλβανοί. Ἡ χώρα ἐρημώθη. Ἐκ τῶν κατοίκων ἄλλοι ἐσφάγησαν, ἄλλοι αἰχμαλωτίσθησαν, ἄλλοι ἔφυγαν εἰς τὴν Ἐπτανήσον, καὶ ἄλλοι κατέφυγαν εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰ σπήλαια. Εἰς τὸ τέλος οἱ Ἀλβανοὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤρχισαν νὰ ἐπιτίθενται καὶ ἐναντίον αὐτῶν τῶν Τούρκων. Ὁ σουλτᾶνος τοὺς διέταξε νὰ φύγουν, ἀλλ' αὐτοὶ ἠρνήθησαν. Τότε παρήγγειλεν εἰς τὸν ναύαρχο

χον Χασάν νά τοὺς ἐκδιώξη. Οὗτος δὲ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν τοὺς ἐνίκησε, καὶ ἄλλους μὲν ἔσφαξεν, ἄλλους δὲ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Κατόπιν ὅμως ὁ Χασάν ἐπετέθη καὶ ἐναντίον τῶν κλεφτῶν, ἐπειδὴ δὲν ἤθελαν νὰ προσκυνήσουν, καὶ τοὺς κατέστρεψεν.

4. Ἀγῶνες Λάμπρου Κατσώνη.

Μὲ ὅλας τὰς συμφοράς, τὰς ὁποίας ἔπαθαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, δὲν ἐμνησικάκησαν κατὰ τῶν Ῥώσων, διότι τοὺς ἐγκατέλειψαν. Μετ' ὀλίγα ἔτη (1788), ὅταν πάλιν οἱ Ῥῶσοι ἤρχισαν νέον πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους, οἱ Ἕλληνες καὶ πάλιν ἐπανεστάτησαν. Κατὰ τὴν νέαν αὐτὴν ἐπανάστασιν πολὺ σπουδαῖοι εἶναι οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες ἐνὸς νέου ἥρωος τοῦ Λάμπρου Κατσώνη.



Ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἐγεννήθη εἰς τὴν Λεβάδειαν τῆς Βοιωτίας. Εἰς τὴν νεανικὴν τοῦ ἡλικίαν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Κατόπιν ἐπῆγεν εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ κατετάχθη εἰς τὸν ὁρωσικὸν στρατόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ. Ὅταν λοιπὸν τὸ 1778 ἤρχισεν ὁ νέος ὁωσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ Λάμπρος ἦλθεν εἰς τὴν Τεργέστην. Ἐκεῖ παρῆλθεν τοὺς ὁμογενεῖς καὶ ἠτοίμασαν τρία πλοῖα, καὶ μὲ αὐτὰ ἐπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἐδῶ ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐκυρίευσεν 12 πλοῖα.

Ἀφ' οὗ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Λάμπρος ἠϋξησε τὸν στόλον του, ἐκυρίευσεν τὸ Καστελλόριζον καὶ ἐπὶ δύο ἔτη ἐνίκησε πολλὰς τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐφοβήθη τὴν τόλμην τοῦ Λάμπρου, καὶ ἐπροσπάθησε μὲ ἐλκυστικὰς προτάσεις νὰ τὸν κάμῃ νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ ὁ Λάμπρος ἀπέρρι-

ψεν ὅλας τὰς προτάσεις τῶν Τούρκων. Τὸ 1790 μάλιστα παρέλαβεν εἰς τὰ πλοῖά του καὶ τὸν ἄρματωλὸν Ἀνδρουῦτσον μὲ 500 παλληκάρια καὶ τότε πλέον ἔγινεν ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Τουρκικὸν πλοῖον δὲν ἐτολμοῦσε νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.



Εἰκ. 2. Ὁ Ἀνδρουῦτσος.

ναφέρεται τὸ δημῶδες δίστιχον·

Σὰν σ' ἄρρέσει Μπάρμπα Λάμπρο
Ξαναπέρασ' ἀπ' τὴν Ἀντρο.

Ἀλλὰ τότε ἔπαθε μίαν μεγάλην συμφορὰν. Μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας συνηντήθη μὲ μεγάλον τουρκικὸν στόλον ἐκ 30 πλοίων, ἐν ᾧ αὐτὸς δὲν εἶχε μαζί του, παρὰ μόνον ἑπτὰ. Ἐν τούτοις ὁ Λάμπρος δὲν ἐδίστασεν, ἀλλὰ συνῆψε μὲ αὐτὸν ναυμαχίαν. Ἡ πάλῃ ἦτο ἄνισος. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἠγωνίσθησαν γενναίως καὶ ἔκαμαν εἰς τὸν ἐχθρὸν μεγάλην καταστροφὴν. 3 χιλ. ἐφονεύθησαν. Ἀλλὰ ὁ Λάμπρος ἔπαθε πανωλεθρίαν, διότι ἔχασε τὸ πλοῖα καὶ 650 ἄνδρας. Εἰς τὴν ναυμαχίαν δὲ αὐτὴν ἀ-

Ἀλλ' ὁ Λάμπρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του ἀπὸ τὴν συμφορὰν αὐτὴν. Ὁρῆσε νὰ ἀναδιοργανώῃ τὸν στόλον του. Τότε ἔλαβε διαταγὴν ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίναν νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον, διότι ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους. Αὐτὸς ὅμως ἀπήντησεν· «Ἄν ἡ Αἰκατερίνα συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην, ὁ Λάμπρος δὲν ὑπέγραψεν ἀκόμη τὴν ἰδιζήν του». Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα.

Κατέλαβε μὲ τὸν Ἀνδροῦττον τὸ Ταίναρον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαμινεν ἐπιδρομὰς κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους βλέπων ὅτι ἡ ἐπανάστασις χωρὶς ξένην βοήθειαν δὲν ἡμποροῦσε νὰ διατηρηθῇ, ἔφυγε διὰ πλοίου εἰς τὴν Ἰθάκην, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ῥωσίαν, ὅπου μετὰ δλίγα ἔτη ἀπέθανεν.

Ὁ Ἀνδροῦττος μὲ τοὺς κλέφτας του διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καταδιωκόμενος ἀπὸ 6 χιλ. Τούρκους καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἑπτάνησον. Ἀλλ' οἱ Ἑνετοὶ παρέδωσαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Κων]πόλεως, ὅπου καὶ ἀπέθανε ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ βασανιστήρια.

5. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ οἱ Ἕλληνες.

Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπικρατοῦσε τὸ φεουδαλικὸν σύστημα. Ὅλην τὴν γῆν κατέχουν οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοί, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀνεξάρτητοι, καὶ δὲν ὑπακούουν οὐδὲ εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα των. Ὁ λαὸς εἶναι δοῦλος καὶ ὑποχρεωμένος νὰ καλλιεργῇ τοὺς ἀγροὺς τῶν κυρίων του.

Ἀπὸ τὸν 16ον αἰῶνα ὅμως μὲ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πυρίτιδος οἱ ἱππῶται εὐγενεῖς ἔχασαν τὴν δυνάμιν των, διότι ἐφευρέθησαν τὰ πυροβόλα, καὶ ἐδημιουργήθησαν τακτικὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα. Μὲ τὴν ἐφεύρεσιν δὲ τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ μὲ τὰς ἀνακαλύψεις πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐπλούτησαν, διότι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐδημιουργήθη λοιπὸν μία μεσαία τάξις τῆς κοινωνίας πλουσιωτέρα ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς, ἡ λεγομένη ἀστική. Ἡ ἀστικὴ αὕτῃ τάξις συνενώθη μὲ τοὺς βασιλεῖς εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐσύντριψαν τὴν δυνάμιν τῶν εὐγενῶν.

Ἀλλὰ ηὔξησεν ἡ δύναμις τῶν βασιλέων καὶ παντοῦ ἐπεκράτησεν ἡ ἀπόλυτος μοναρχία. Οἱ εὐγενεῖς, ἀφ' οὗ ἔχασαν τὴν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν των, διὰ νὰ προστατεύουν τὰ γεωργικὰ συμφέρόντά των καὶ τὰ ἄλλα προνόμιά των, ἐπροσκολλήθησαν εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ ἔγιναν πιστοὶ ὑπηρεταὶ αὐτῶν. Τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ὁ κληρὸς. Ὡστε καὶ ὁ γεωργικὸς λαὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ δούλου, ποῦ ἦτο καὶ πρὶν, καὶ ἡ ἀστικὴ τάξις δὲν ἀπέκτησε δικαιώματα. Ὅλα τὰ ἀξιώματα κα-

τεῖχαν οἱ εὐγενεῖς, καὶ δὲν ἐπλήρουναν κανένα φόρον. Ὅλα τὰ βάρη καὶ οἱ φόροι ἦσαν εἰς τὸν λαόν.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐξηκολούθησεν ἕως τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἀλλὰ τότε ἡ ἀστική τάξις, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ τὴν βιομηχανίαν ἀπέκτησε μεγάλους πησαυροὺς καὶ μεγάλην δύναμιν, συνενώθη μὲ τὴν ἐργατικὴν καὶ μὲ τὴν ἀγροτικὴν τάξιν καὶ ἔκαμεν ἐπαναστάσεις εἰς ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη ἐναντίον τῶν βασιλέων, τῶν εὐγενῶν, καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ ὅλας αὐτὰς ἦτο ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν, ἐψήφισε τὴν ἰσότητά ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν εἰς τοὺς ἀγρότας, καὶ καθιέρωσεν ὅτι ὁ λαὸς εἶναι ὁ κυρίαρχος κάθε χώρας. Ἐπὶ τέλους δὲ κατήργησε καὶ τὴν βασιλείαν καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας.

Ἀλλὰ τότε οἱ βασιλεῖς ὅλης τῆς Εὐρώπης, Ἀγγλίας, Ὀλλανδίας, Πρωσίας, Ἰσπανίας καὶ Αὐστρίας, εἰς τοὺς ὁποίους κατόπιν προσετέθη καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Τὴν Γαλλίαν ἔσωσεν εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ὁ μέγας Ναπολέων, ὁ ὁποῖος ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Ὁ Ναπολέων ἐπολέμησεν ἐναντίον ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἐνίκησεν εἰς πολλὰς καὶ μεγάλας μάχας ὅλους τοὺς στρατοὺς αὐτῆς, διέλυσε τὸ Γερμανικὸν κράτος καὶ ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα αὐτοῦ νὰ περιορισθῇ εἰς μόνον τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, καὶ τέλος ὅχι μόνον ἐμεγάλωσε τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ ἔκαμεν ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης νὰ τὸν ὑπακούουν. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐνίκηθη. Ἡ Γαλλία ἐπανῆλθεν εἰς τὰ παλαιὰ της ὅρια καὶ ἐγκαθιδρύθη εἰς αὐτὴν πάλιν ἡ παλαιὰ βασιλεία.

Ἀλλ' ὅμως ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας δὲν ἦτο πλέον ἀπόλυτος μονάρχης. Κατὰ τὸ Ἀγγλικὸν σύστημα ἐγκατεστήθη καὶ μία βουλὴ ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένη ὑπὸ τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν, καὶ μία γερονσία, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐξέλεγεν ὁ βασιλεὺς. Τὸ δὲ σπουδαιότερον διετερήθησαν αἱ ἰδέαι, τῆς ἰσότητος καὶ

τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀτόμων, αἱ ὁποῖαι καὶ διεδόθησαν εἰς ὅλην τὸν Εὐρώπην.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπιδράσῃ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αἱ ἰδέαι τῆς περὶ ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος ἐσυγκίνησαν τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι πάντοτε εἶχαν εἰς τὸν νοῦν των τὴν ἀπελευθέρωσίν των ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἰδίως συνέλαβαν πολλὰς ἐλπίδας ὅτι εἰς τοῦτο ἠμποροῦσε νὰ τοὺς βοηθήσῃ καὶ ὁ Ναπολέων, ὅταν οὗτος κατέλυσε (1797) τὸ κράτος τῆς Ἑνετίας. Τότε τὰς μὲν ἄλλας χώρας τῆς Ἑνετίας ἔλαβεν ἡ Αὐστρία, τὰς δὲ Ἰονίους νήσους ἐκράτησεν ἡ Γαλλία.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἑπτανήσου ὑπεδέχθησαν τοὺς Γάλλους ὡς ἐλευθερωτάς. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα, ὅτι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ναπολέοντος θὰ ἀναστηθῇ καὶ πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία. Εἰς τὴν ἐξέγερσιν αὐτὴν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος συνετέλεσε τότε καὶ ἡ ἐμφάνισις καὶ ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Ῥήγα Φεραίου.

6. Ῥήγας Φεραῖος.

Ὁ Ῥήγας ἐγεννήθη τὸ 1757 εἰς τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας. Λέγεται δὲ Φεραῖος, διότι πλησίον εἰς τὸ Βελεστίνον ἦτο ἡ ἀρχαία πόλις Φεραί. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ζαγοράς, τὰ ὁποῖα τότε ἤκμαζαν. Κατόπιν ἐπὶ ὀλίγα ἔτη ἔκαμε τὸν διδάσκαλον, καὶ τὸ 1780 ἐπῆγεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Ἐδῶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του, ἰδίως δὲ ἔμαθε ξένας γλώσσας. Τὸ 1790 δὲ ἔγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μαυρογένους.

Τότε ἐξεργάγῃ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Αὕτῃ ἐξήγειρε τὴν γενναίαν ψυχὴν τοῦ Ῥήγα, ὁ ὁποῖος διαρκῶς εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῇ διὰ νὰ κινήσῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν. Ὅχισε λοιπὸν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μὲ πολλοὺς πλουσίους ἐμπόρους, ἀρματωλοὺς, ἐπισκόπους, καὶ ἄλλους πρῶχοντας τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως κατέγινεν εἰς τὸ νὰ συντάξῃ χάρτην τῆς Ἑλλάδος.

διάφορα συγγράμματα χρήσιμα διὰ τὴν ἐπανάστασιν, καὶ πρὸ πάντων ποιήματα. Μὲ αὐτὰ προέτρεπεν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας νὰ λάβουν τὰ δῶλα ἐναντίον τῶν τυράννων. Κατόπιν ὁ Ῥήγας καὶ διὰ νὰ τυπώσῃ αὐτὰ καὶ διὰ νὰ πλησιάσῃ τὴν ἐπαναστατημένην Γαλλίαν ἐπῆγεν εἰς τὴν Βιέννην. Ἐκεῖ συνεννοήθη μὲ πολλοὺς ὁμογενεῖς ἐμπό-



Εἰκ. 3. Ῥήγας ὁ Φεραῖος.

ρους καὶ σπουδαστάς, καὶ ἤρχισεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος τότε εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ῥήγας ἤθελε νὰ παρακινήσῃ τὸν Ναπολέοντα νὰ βοηθήσῃ μὲ στρατὸν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Ναπολέων τότε τὸν ἐπροσκάλεσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑνετίαν διὰ νὰ συνεννοηθῇ προσωπικῶς. Ὁ Ῥήγας πρὸς τοῦτο ἐπῆγεν εἰς τὴν Τεργέστην. Ἐδῶ ὅμως οἱ Αὐστριακοὶ εὐρῆκαν εἰς τὰς ἀποσκευάς του τὰς ἐπαναστατικὰς προκηρῦξεις του καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν του, τὸν συνέλαβαν μὲ 8 ἄλλους συντρόφους του καὶ τὸν ἔφεραν ὀπίσω εἰς τὴν Βιέννην.

Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἀνάκρισίν του ὁ Ῥήγας δὲ ἔκρουσε τοὺς σκο-

πούς του, ἀλλὰ εἶπεν εἰς τὸν ἀνακριτὴν· «Ἐπειτα ἀπὸ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου ὁ μόνος μου πόθος εἶναι νὰ ἐλευθερώσω τὴν πατρίδα μου ἀπὸ τοὺς τυράννους».

Ἡ Αὐστριακὴ ὁμως Κυβέρνησις, ἡ ὁποία τότε ἦτο σύμμαχος τῆς Τουρκίας ἔστειλεν αὐτὸν καὶ τοὺς συντρόφους του δεμένους εἰς τὸ Βελιγράδιον καὶ τοὺς παρέδωκεν εἰς τὸν Πασσᾶν αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ τοὺς ἐφόνευσεν ὅλους εἰς τὰς φυλακάς τοῦ Βελιγραδίου (Μάϊος 1798).

Ὁ Ῥήγας ἔπεσε. Τὸ αἷμά του ὁμως ἀναψε φωτιὰν εἰς τὰς καρδίας ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ποιήματά του ἐτραγουδοῦντο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ μετέδωκαν εἰς ὅλον τὸ ἔθνος τὸν ἐνθουσιασμὸν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐκεῖνος. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της ἡ Ἑλλὰς ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου μὲ τὴν ἐπιγραφὴν· «Ὁ Ῥήγας ἔσπειρε σπóρον ἐλευθερίας, ὁ ὁποῖος ἐβλάστησε καὶ ἔφερε τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους».

7. Ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ.

Οἱ Σουλιῶται. Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα μερικοὶ ποιμένες χριστιανοὶ τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων ἀνέβησαν εἰς τὰ ἄγρια καὶ ἀπόκρημνα ὄρη ποὺ εἶναι Ν. Α. τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐκεῖ ἔκτισαν 4 χωριά τὸ Σοῦλι, τὴν Κιάφαν, τὸ Ἀβαρῖκον καὶ τὴν Σαμονίβαν. Οἱ κάτοικοι ὄλων τῶν χωρίων αὐτῶν ὠνομάζοντο Σουλιῶται.

Εἰς τὰ χωριά των αὐτὰ ὠχυρωμένοι οἱ Σουλιῶται ἐξοῦσαν ἐλεύθεροι. Ἦσαν διηρημένοι εἰς γένη (φάρας), καὶ κάθε φάρας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἀνδρεῖότερος ἀνὴρ. Ὅλοι δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν φάρων ἀποτελοῦσαν ἓνα γενικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσιζε διὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα ὄλων τῶν Σουλιωτῶν.

Ἀργότερα ὅταν οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων αὐτῶν ἐπολλαπλασιάσθησαν ἔκτισαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἄλλα 7 χωρία. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων αὐτῶν, ὅταν ἦτο πόλεμος, ἀνέβαιναν καὶ ἐκλείοντο εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τέσσαρα.

Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν διήρχετο εἰς τὸν πόλεμον ἢ εἰς τὰς πολεμικὰς ἀσκήσεις, ὅπως καὶ τῶν Κλεφτῶν. Οἱ Τούρκοι, ἐπειδὴ

δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, τοὺς ἄφιναν ἐλευθέρους καὶ ἤρχοντο εἰς ἓνα μικρὸν φόρον. Ὅταν ὁμως τὸ 1788 ἔγινε πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς, τὰ πράγματα ἥλλαξαν.

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς καὶ ὁ πρῶτος πόλεμος αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ὁ Ἀλῆς ἦτο υἱὸς ἐνὸς Μπέη ἀπὸ τὸ Τεπελένι. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἔμεινεν ὀρφανὸς ἀπὸ πατέρα καὶ ἔχασε τὰ κτήματά του. Ἐν τούτοις μὲ τὴν ἐπιτηδειότητά του καὶ τὴν πανουργίαν του κατώρθωσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀποκτήσῃ δύναμιν, νὰ καταλάβῃ τὰ Ἰωάννινα, καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ὁ σουλτᾶνος ὡς διοικητὴν. Ἀπὸ τότε ὁ Ἀλῆς ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν του καὶ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον. Μὲ τὰς πανουργίας του καὶ τὰ κακουργήματά του κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος ὅλης τῆς Ἠπείρου, τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Τότε φυσικὰ ἔστρεψε τὰ βλέμματά του καὶ εἰς τὸ Σούλι. Δὲν ἠμποροῦσε νὰ βλέπῃ τοὺς Σουλιώτας ἀνεξαρτήτους, ἀφ' οὗ ὅλη ἡ πέριξ χώρα ἦτο ἰδική του. Ἀπεφάσισε μὲ κάθε τρόπον νὰ τοὺς ὑποτάξῃ.

Κατὰ πρῶτον ἔξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Σουλίου τὸ 1791 μὲ 3 χιλ. Ἀλβανούς. Ἀλλὰ οἱ Σουλιῶται ἐνίκησαν αὐτούς, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἕως τὰ Ἰωάννινα.

Δεύτερος πόλεμος τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε καὶ πάλιν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Διὰ νὰ προφθάσῃ ὁμως τοὺς Σουλιώτας ἀπροετοιμάστους μετεχειρίσθη δόλον. Ἐπροσποιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν. Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ δὲν ἔπесαν εἰς τὴν παγίδα τοῦ Ἀλῆ. Ὁ Τζαβέλλας ὁμως ἐγελάσθη καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Ἀλῆν μὲ τὸν υἱόν του Φῶτον καὶ μὲ 70 ἄνδρας.

Ὁ πασσᾶς κατ' ἀρχὰς πραγματικῶς ἐφάνη ὅτι πορεύεται ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου. Καθ' ὁδὸν ὁμως, ὅταν εἰς ἓνα σταθμὸν οἱ Σουλιῶται ἀφῆκαν τὰ ὅπλα καὶ ἤρχισαν κατὰ τὴν συνήθειάν των νὰ ἐπιδίδωνται εἰς ἀσκήσεις, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ περικυκλώνονται ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς, συλλαμβάνονται καὶ δέσμιοι ὁδηγοῦνται εἰς τὰ Ἰωάννινα. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλῆς ἥλλαξε πορείαν καὶ διηυθύνθη κατὰ τοῦ Σουλίου.

Εὐτυχῶς ἓνας ἐκ τῶν Σουλιωτῶν εἶχε κατορθώσει νὰ διαφύγῃ. Οὗτος ἔσπευσεν εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ἀνήγγειλε τὴν προδοσίαν τοῦ Ἀλῆ. Ἐπομένως, ὅταν ὁ Ἀλῆς ἔφθασε πρὸ τοῦ Σουλίου, εὗρε καὶ τοὺς Σουλιώτας ἐτοιμοὺς διὰ νὰ τὸν ὑποδεχθῶν. Καὶ πραγματικῶς ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐφοδούς.

Ἀφ' οὗ ὁ Ἀλῆς ἀπελπίσθη ὅτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι, κατέφυγε πάλιν εἰς τὴν πανουργίαν. Διέταξε νὰ φέρουν ἐνώπιόν του τὸν Τζαβέλλαν καὶ τοῦ ὑπεσχέθη πολλὰς ἀμοιβάς, ἂν τὸν βοηθήσῃ νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Ὁ Τζαβέλλας τότε ἐπροσποιήθη ὅτι συμφωνεῖ, καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἀλῆν νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Σοῦλι διὰ νὰ συνεννοηθῇ καὶ μετ' ἄλλους συμπατριώτας του. Ὁ Ἀλῆς τοῦ τὸ ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἐκράτησεν ὡς ὄμηρον τὸν υἱὸν του Φῶτον.

Ὁ Τζαβέλλας ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Σοῦλι εἶπεν εἰς τοὺς Σουλιώτας τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ, καὶ τοὺς προέτρεψε νὰ ἀντισταθῶν. Συγχρόνως ἔγραψεν εἰς τὸν Ἀλῆν τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν :

Βεζύρη Ἀλῆ Πασᾶ !

Χαίρομαι ὅπου ἐγέλασα ἓνα δόλιον. Εἶμαι ἐδῶ νὰ διαφεντέψω τὴν πατρίδα μου ἐναντίον εἰς ἓνα κλέφτην ὥσάν κι' ἐσένα. Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ ὅμως ἀπελπίστως θέλω τὸν ἐκδικήσῃ, πρὶν ἀποθάνω... Ἄν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν μένῃ εὐχαριστημένος νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζῇ καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου. Προχώρησε λοιπὸν ἄπιστε. Εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ, νὰ πιῶ τὸ αἷμα σου.

Ἐγὼ δ' ὁμοσμένος ἐχθρός σου
Καπετὰν Λάμπρος Τζαβέλλας

Καὶ πραγματικῶς ὁ Φῶτος ἐδείχθη ἄξιος υἱὸς τοῦ πατρός του. Ὅταν κατόπιν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ τὸν ἐφοβέριζε μετὰ βασανιστήρια διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ πατρός του, ἀπήντησε· «Δὲν σὲ φοβᾶμαι, ὁ πατέρας μου θὰ με ἐκδικηθῇ».

Ὁ Ἀλῆς ἔγινεν ἔξω φρενῶν, ὅταν ἐδιάβασε τὸ γράμμα τοῦ Λάμπρου. Ἐτοίμασε μεγάλην ἐφοδὸν ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ἀλλὰ οἱ Σουλιῶται ἀντεστάθησαν ὡς λέοντες. Αὐταὶ αἱ γυναῖκες

των με την Μόσχων, την σύζυγον τοῦ Τζαβέλλα, ἐπὶ κεφαλῇς ἐπολεμοῦσαν γενναίως. Ἐπὶ τέλους οἱ Ἀλβανοὶ ὀπισθοχώρησαν καὶ ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Ἀλῆς τριζων τοὺς ὁδόντας ἀπὸ τὴν λύσσαν του ἔσπευσεν ἔφιππος εἰς τὰ Ἰωάννινα διὰ νὰ σωθῇ.

Κατόπιν ἔκαμεν εἰρήνην με τοὺς Σουλιώτας καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Φῶτον καὶ τοὺς ἄλλους Σουλιώτας.

Τρίτος πόλεμος τοῦ Ἀλῆ ἐναντίον τοῦ Σουλίου καὶ ἁλώσεις αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλῆς δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἡσυχάσῃ. Δὲν ἠμποροῦσε νὰ ὀνεχθῇ τοὺς Σουλιώτας ἀνεξαορτήτους. Τὸ 1800 λοιπὸν ἐπετέθη πάλιν αἰφνιδίως ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Σουλιῶται με ἀρχηγὸν τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν ἀπέκρουσαν τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀλῆς τώρα ἀπεφάσισε νὰ μὴν ὑποχωρήσῃ καὶ ἐπολιορκήσῃ τὸ Σοῦλι.

Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Οἱ Σουλιῶται ὑπέφεραν πολλὰς στερήσεις. Ὑπέφεραν ἀπὸ τὸ ψῦχος, τὰ χιόνια καὶ τὴν βροχὴν. ἤοχισαν νὰ τοὺς λείπουν τὰ τρόφιμα, καὶ ἔζοῦσαν με ρίζας τῶν φυτῶν. Ἐπὶ τέλους ἤρχισε νὰ τοὺς λείπῃ τὸ νερόν. Ἦναγκάζοντο νὰ κρεμοῦν ἀπὸ τὰ τεῖχη μακρὰ σχοινία με σπόγγους εἰς τὸ ἄκρον διὰ νὰ μαζεύουν τὰς ὀλίγας σταγόνας τοῦ νεροῦ, ποὺ ἦσαν εἰς τὰ κοιλώματα τῶν βράχων. Ἐν τούτοις οἱ Σουλιῶται ἀνθίσταντο. Καὶ μόνον ἡ προδοσία κατέστρεψε τὸ Σοῦλι.

Κάποιος Σουλιώτης Πήλιος Γούσης εἶχε δειχθῇ εἰς μίαν μάχην δειλός, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεριφρονεῖτο ἀπὸ τοὺς ἄλλους Σουλιώτας. Αὐτὸς λοιπὸν, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς συμπατριώτας του, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Ἀλῆν χρήματα καὶ ὠδήγησε νύκτα ἀπὸ στενωποὺς εἰς τὸ Σοῦλι διακοσίους Τούρκους, καὶ τοὺς ἔκρυψεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὴν ἄλλην ἡμέραν, ὅταν ἤοχισεν ἡ ἔφοδος τῶν Τούρκων, αὐτοὶ ἐξῆλθον ἐκ τῆς οἰκίας καὶ ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Τότε οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ καταφύγουν εἰς ἓνα ὑψηλὸν βράχον, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Ἀλλὰ ἐκεῖ ἔστεροῦντο ὕδατος. Ἦναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπέλθουν, ὅπου θέλουν, με τὰ ὅπλα των καὶ τὰς ἀποσκευάς των.

Οἱ Σουλιῶται ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα των.

Εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν ἔμεινεν ὁ μοναχὸς Σαμουὴλ με πέντε ἄλλους διὰ νὰ παραδώσουν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἀλῆ τὰ πολεμοφόδια, τὰ ὁποῖα ὑπελείποντο ἀκόμη εἰς τοὺς Σουλιώτας, καὶ νὰ παραλάβουν τὸ ἀντίτιμόν των. Ὅταν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἀλῆ ἐμέτρησαν τὰ χρήματα, ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ στρέφεται πρὸς τὸν Σαμουὴλ καὶ τοῦ λέγει «Καὶ τώρα καλόγερε, ποῖαν ποινὴν φαντάζεσαι ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ Βεζύρης, ἀφ' οὗ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης εἰς τὰς χεῖράς του;» «Καμμίαν» ἀπήντησεν ὁ Σαμουὴλ καὶ ἀμέσως ἐπυροβόλησεν ἐπὶ ἐνὸς βασιλείου πυρίτιδος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο. Φοβερὸς κρότος ἠκούσθη, καὶ ἡ Ἁγία Παρασκευὴ ἀνετινάχθη, καὶ ἔθαψεν ὅλους ὑπὸ τὰ ἑρείπιά της.

Ἀλλὰ τοῦτο τώρα ἔλαβεν ὡς ἀφορμὴν ὁ ἄπιστος Ἀλῆς διὰ νὰ παραβῇ τὰς συνθήκας. Διέταξε δηλ. νὰ καταδιώξουν τοὺς Σουλιώτας. Οἱ Σουλιῶται εἶχαν διαιρεθῇ εἰς τρία σώματα. Ἐξ αὐτῶν τὸ πρῶτον με ἀρχηγὸν τὸν Τζαβέλλαν ἐπρόφθασε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Πάργαν, ἡ ὁποία μαζὶ με τὴν Ἐπτάνησον εὐρίσκετο τότε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥώσων.

Τὸ δεύτερον σῶμα με ἀρχηγὸν τὸν Κουτσουνίκαν κατέφθασαν οἱ Τοῦρκοι πλησίον εἰς τὸ Ζάλογγον καὶ ἐκεῖ τὸ ἐπολιόρχησαν στενῶς ἐπὶ ἐνὸς ἀποτόμου βράχου. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξηντήθησαν αἱ τροφαὶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τὰ πολεμοφόδια. Τότε αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐφίλησαν διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ τέκνα των καὶ τὰ ἔρριψαν εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα ἐπιάσθησαν εἰς χορὸν καὶ εἰς κάθε γύρον αὐτοῦ ἐρρίπτετο μία εἰς τὸ ἴδιον μέρος. Ὁ χορὸς ἐξηκολούθησεν, ἕως οὗ ἔπесαν ὅλοι. Μετὰ τοῦτο οἱ ἄνδρες τὴν νύκτα ὥρμησαν με τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας διὰ μέσου τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ ἐκ τῶν 800 μόνον 150 κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὴν Πάργαν.

Καὶ τὸ τρίτον σῶμα ἐκ 1000 Σουλιωτῶν με ἀρχηγὸν τὸν Μπότσαρην δὲν εἶχε καλυτέραν τύχην. Οἱ Τοῦρκοι τὸ ἐφθασαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου. Εἰς αὐτὸ οἱ Σουλιῶται ἀντεστάθησαν 4 μῆνας. Ἐπὶ τέλους ἐφονεύθησαν οἱ περισσότεροι, 45 δὲ μόνον ἐσώθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἀπὸ τὴν Πάργαν ἔπειτα οἱ Σουλιῶται ἐπέρασαν εἰς τὴν Κέρκυραν.

Καταστροφή τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ

Σουλίου ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἤρχισε φοβερὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἀρματωλῶν. Μεταξὺ αὐτῶν περίφημοι ἦσαν ὁ Νικοτσάρας, ὁ Βλαχάβας, οἱ Κατσαντωναῖοι καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ μὲ τὰ ὅπλα δὲν ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ. Κατέφυγε λοιπὸν εἰς τὸν δόλον, καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἄλλους συνέλαβε καὶ ἐφόνευσε, καὶ μὲ ἄλλους ἐσυνθηκολόγησε.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα ἔτη καὶ αὐτὸς ἐτιμωρήθη. Ὁ σουλτᾶνος ἐνόησε τὰ σχέδιά του, τὸν ἐκήρυξεν ἀποστάτην, καὶ ἔστειλεν ἐναντίον του πολὺ στρατόν. Ὁ Ἀλῆς ἐνίκηθη, ἐπολιορκήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα, καὶ ἐπὶ τέλους ἐφονεύθη (1822). Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν καὶ οἱ Σουλιῶται εὐρῆκαν εὐκαιρίαν, καὶ ἐπῆραν πάλιν ὀπίσω ἀπὸ τὸν Ἀλῆν τὸ Σοῦλι δῆθεν διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν. Οἱ Σουλιῶται ἐφαίνοντο ὅτι χάριν τοῦ Ἀλῆ ἐπολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Πραγματικῶς ὅμως τὸ ἔκαμναν, διότι τότε εἶχεν ἀρχίσει ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΤΑ ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις διαφέρει πολὺ ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας ἐπαναστάσεις, τὰς ὁποίας εἶχαν κάμει πρότερον οἱ Ἕλληνες. Αἱ ἄλλαι ἐπαναστάσεις ἦσαν τοπικαί. Ἄλλοτε δηλ. ἐπαναστατοῦσε μόνον ἡ Πελοπόννησος, ἄλλοτε μόνον ἡ Στερεά, ἄλλοτε μόνον μερικαὶ νῆσοι. Ἡ μεγάλη ὅμως ἐπανάστασις ἔγινε μὲ σχέδιον κατόπιν συνεννόησεως ὅλων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν καὶ ἔλαβε γενικὸν χαρακτῆρα. Τὴν συνεννόησιν αὐτὴν κατώρθωσεν ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Τὴν ιδέαν τοῦ νὰ γίνῃ μία ἑταιρεία μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προετοιμάσῃ τὸ ἔθνος διὰ τὴν ἐπανάστασιν συνέλαβαν τρεῖς τολμηροὶ καὶ φιλοπάτριδες Ἕλληνες ἔμποροι εἰς τὴν Ὁδησὸν τῆς Ῥωσίας, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν Ἀρταν, ὁ Ἀθανάσιος Τσα-

κάλωφ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, καὶ ὁ Ἐμμαν. Ξάνθος ἀπὸ τὴν Πά-
τμον. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἄνδρες κατώρθωσαν τὸν σκοπὸν των, διότι
εἰργάσθησαν μὲ μεγάλην ἐπιτηδειότητα.

Διὰ τὰ προσελκύσουν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ἔθνους, δὲν
ἔκαμαν εἰς τὴν ἀρχὴν κανένα ἀρχηγόν. Παρίσταναν τοὺς ἑαυτοὺς
των ὡς ἐπιτρόπους κάποιας ἀφανοῦς Ἀρχῆς, καὶ ἄφιναν τὰ ὑπο-
νοῖται ὅτι ἡ Ἀρχὴ αὐτὴ ἦτο ὁ παντοδύναμος αὐτοκράτωρ τῆς
Ῥωσίας.

Τὸ Ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμοῦσε τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἤθελε
νὰ ἔχη καὶ ἰσχυρὸν βοηθόν, τὸ ἐπίστευσεν. Εἰς ὀλίγα ἔτη ἡ Ἑ-
ταιρεία ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας μέχρι τῶν μικρο-
τέρων χωρίων, καὶ πανταχοῦ, ὅπου ὑπῆρχαν Ἕλληνες. Μέλη τῆς
Ἑταιρείας ἦσαν ἄνδρες ἐξ ὅλων τῶν τάξεων, πατριάρχαι, ἀρχιε-
ρεῖς, ἱερεῖς, λόγιοι, φαναριῶται, πρῶτοντες τῶν ἐπαρχιῶν, ἀρ-
ματωλοί, κλέφτες, ναυτικοί, ἔμποροι, γεωργοί. Ἐν γένει ὁλόκλη-
ρον τὸ Ἔθνος εἶχεν ἀσπαθῇ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως. Παν-
τοῦ ἐγίνοντο προετοιμασίαι, κατεσκευάζαν ὅπλα, καὶ συνήθριζαν
πυρρίτιδα. Ἐπὶ τέλους καὶ ἡ ἔδρα τῆς Ἑταιρείας μετεφέρθη εἰς
τὴν Κων]πολιν.

Ἀλλὰ ὅσον ἡ Ἑταιρεία ἐξηπλώνετο τόσοις ὑπῆρχε κίνδυνος,
μὴ ἐννοηθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Κατενόησαν λοιπὸν οἱ ἀρχηγοὶ
τὴν ἀνάγκην νὰ κάμουν ἓνα ἀρχηγόν, διὰ νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐπανά-
στασιν. Ἦθελαν ὅμως νὰ εἶναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ πιστευθῇ ὅτι ὁ
Τσάρος εἶναι ἐν γνώσει τῆς Ἑταιρείας. Κατ' ἀρχὰς ἐπρότειναν
τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Κερκυραῖον Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ
ὁποῖος τότε ἦτο ὑπουργὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας. Ἀλλ'
οὗτος ἤξευρεν ὅτι ἡ Ἐπανάστασις ἤθελεν ἀρχηγὸν στρατιωτικὸν
καὶ δὲν ἐδέχθη. Τότε ἀπετάθησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψη-
λάντην.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κατήγετο ἀπὸ μεγάλην Φαναριω-
τικὴν οἰκογένειαν. Ὁ πατὴρ του εἶχε γίνει ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας.
Αὐτὸς δὲ ἦτο ἀξιωματικὸς εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατόν, καὶ ὑπα-
πιστῆς τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου, εἶχε λάβει μέρος εἰς πολλὰς
μάχας καὶ εἰς μίαν μάλιστα εἶχε χάσει τὸν δεξιὸν του βραχίονα.
Ὁ Ἀλέξανδρος, εὐγενὴς καὶ φιλόπατρις νέος, ἐδέχθη ἀμέσως τὴν
ἀρχηγίαν (Ἰούνιος 1820).

Ἡ ἔγγελία ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἶναι ὁ Ἀρχηγὸς ἐγέμισεν ἀπὸ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμὸν ὅλους τοὺς Ἑλλήνας. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐθεωρήθη ὡς ὁ προδρόμος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

2. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφ' οὗ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἐταιρείας,



Εἰκ. 4. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

κατέβη εἰς τὴν νότιον Ῥωσίαν. Ἐκεῖ συνεννοήθη μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς Ἑλλήνας τῶν μερῶν αὐτῶν, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν.

Εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτάς ἦσαν Ἕλληνες ἡγεμόνες, οἱ ὅποιοι ἦσαν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, καὶ ὅλη ἡ διοίκησις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Αἱ φρουραὶ τῶν ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο ἐξ ἀρματωλῶν καὶ πολεμιστῶν ἐμπείρων καὶ εἶχαν ἀρχηγοὺς ἱκανοὺς, ὥς τὸν Γεωργάκην Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην καὶ ἄλλους. Τουρκικὸς στρατὸς δὲ δὲν

ὑπῆρχε καθόλου εἰς αὐτάς. Ἐπειτα ἡ ἑναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν θὰ ἔκαμνε πιστευτὸν ὅτι ἡ Ῥωσία θὰ βοηθήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐκ τούτου οἱ μὲν Ἑλληνες θὰ ἐλάμβαναν θάρρος, οἱ δὲ Τοῦρκοι θὰ κατελαμβάνοντο ὑπὸ φόβου.

Ὁ Ὑψηλάντης λοιπὸν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 διαβαίνει τὸν ποταμὸν Προῦθον καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς Μολδαυίας Ἰάσιον μὲ τοὺς ἀδελφούς του Νικόλαον καὶ Γεώργιον καὶ ὀλίγους ὁπαδούς. Ἐκεῖ ἐκδίδει προκήρυξιν, μὲ τὴν ὁποίαν προσκαλεῖ τοὺς Ἑλλήνας καὶ τοὺς ἐντοπίους νὰ λάβουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων, καὶ ὑπόσχεται ὅτι μία μεγάλη δύναμις θὰ τοὺς βοηθήσῃ, ἐννοοῦσε δὲ τὴν Ῥωσίαν. Ἀμέσως ἔσπευσαν νὰ ταχθῶν ὑπὸ τὴν σημαίαν του ὅλοι οἱ ἐκεῖ Ἑλληνες, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐντοπίων. 500 δὲ μαθηταὶ τῶν σχολείων, νέοι τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν, ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη ἱερὸς λόχος, κατὰ μίμησιν τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Ἀρχαίων Θηβαίων.

Κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Βουκουρέστιον. Ἐκεῖ ὅμως ἔρχεται εἰδήσις ὅτι ὁ Τσάρος ἀπεκήρυξε τὸν Ὑψηλάντην, καὶ ὅτι τουρκικὸς στρατὸς ἐπέρχεται ἐναντίον αὐτοῦ. Τότε οἱ ἐντόπιοι ἐγκατέλειψαν τὸν Ὑψηλάντην. Ὁ Ὑψηλάντης ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ πρὸς τὰ Καρπάθια, ἵνα ἐν ἀνάγκῃ καταφύγῃ εἰς τὸ Αὐστριακὸν ἔδαφος.

Οἱ Τοῦρκοι ἔφθασαν αὐτὸν εἰς τὸ Δραγατσάνι. Ἐκεῖ ἔγινε μεγάλη μάχη. Οἱ Ἑλληνες ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλὰ ἐνίκηθησαν. Ὁ ἱερὸς λόχος ἔπεσεν ὅλος εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ἐτάχθη. Τότε ὁ Ὑψηλάντης ἀπελπίσθη καὶ ἔφυγε πρὸς τὰ Αὐστριακὰ σύνορα μὲ τὸν σκοπὸν, ἵνα ἐκ τῆς Αὐστρίας κατέλθῃ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ ἡ φιλότουρκος Αὐστρία τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἐκλείσεν εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ 1827. Καὶ ἀπηλευθερώθη μὲν τότε διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Τσάρου, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν, διότι εἰς τὴν φυλακὴν εἶχε πάθει ἡ ὑγεία του.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ κίνημα τῆς Μολδαυίας καὶ Βλα-

χίας απέτυχεν, ἀλλὰ δὲν ἔμελλε νὰ τελειώσῃ χωρὶς λαμπρὰ κατορθώματα.

Ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης μὲ 500 ἄνδρας εἰς τὸ χωρίον Σκουλένι πλησίον τοῦ Προῦθου προσεβλήθη ἀπὸ 6 χιλ. Τούρκους. Ἀντεστάθῃ γενναίως, ἀλλ' ἡ νίκη ἦτο ἀδύνατος. Ἀφ' οὗ ἐφονεύθησαν τὰ $\frac{3}{4}$ τῶν ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἴδιος, οἱ ἄλλοι διεσπάρησαν κολυμβῶντες τὸν Προῦθον.

Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης μὲ 350 πιστοὺς ὁπαδοὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου κατέλαβαν τὴν μονὴν τοῦ Σέκου. Ἐκεῖ ἐπολιορκήθησαν ἀπὸ 4 χιλ. Τούρκους. Ὁ Γεωργάκης ὁ ὁποῖος μὲ 11 ἄνδρας κατεῖχε τὸ κωδωνοστάσιον, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ ἔκαυσεν ὑπὸ τὰ ἐρεΐπια αὐτοῦ καὶ Ἑλλήνας καὶ τοὺς Τούρκους. Ὁ δὲ Φαρμάκης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐντὸς τῆς Μονῆς, ἐσυνθηκολόγησεν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπέλθῃ μὲ τὰ ὅπλα του. Ἀλλὰ μόλις ἐξῆλθε μὲ τοὺς στρατιώτας του, ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας ἂν καὶ ἀπέτυχεν, ἔγινεν ὠφέλιμος εἰς τὴν Ἑλλ. Ἐπανάστασιν. Οἱ Τούρκοι ἔλαβαν τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡ ἐπανάστασις γίνεται διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ῥωσίας, καὶ εἶχαν πάντοτε ἐκεῖ ἑτοιμον στρατόν, τὸν ὁποῖον ἤμποροῦσαν νὰ διαθέσουν διὰ τὴν Ἐπανάστασιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος.

3. Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου.

Ὅταν ὁ Σουλτᾶνος ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς ἡγεμονίας, καὶ συγχρόνως ὅτι καὶ αἱ μεσημβριναὶ Ἑλληνικαὶ χῶραι ἐπανεστάτησαν, καὶ ὅτι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐσφάγησαν τοῦρκοι κάτοικοι, ἔγινεν ἔξω φρενῶν. Ἐνόησεν ὅτι εὐρίσκετο ἐνώπιον συνωμοσίας ὅλου τοῦ ὑποδούλου Ἔθνους τῶν Ἑλλήνων ἢ ὁποία σκοπὸν εἶχε τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ ἐνόμισεν, ὅτι ἡ συνωμοσία αὕτη ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας. Τὴν ὁργὴν του δὲ ἐξέσπασεν ἐναντίον τῶν ἀόπλων χριστιανῶν τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν.

Κατὰ πρῶτον ἡ ὁργή του ἔπεσεν ἐναντίον τῶν προκρίτων τοῦ Ἔθνους λαϊκῶν καὶ κληρικῶν καὶ ἐσφάγησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν.

Κατόπιν ἀπεφάσισε νὰ κτυπήσῃ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἔθνους, τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον Ε΄.

Ὁ Γρηγόριος κατήγετο ἐκ Δημητσάνης καὶ ἦτο ἐνάρετος καὶ φιλόπατρις ἀνὴρ. Ἦτο μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἀλλ' ἕνεκα



Εἰκ. 5. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄.

τοῦ μάλακοῦ χαρακτῆρός του δὲν ἐδίστασε κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Σουλτάνου νὰ ἐκδώσῃ ἀφορισμὸν ἐναντίον τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ὁπαδῶν του καὶ νὰ προτρέψῃ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον.

Ἐν τούτοις ὁ Σουλτάνος ἤθελεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Πα-

τριάρχου νὰ τιμωρήσῃ ἐπισήμως καὶ πανηγυρικῶς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς μεγαλυτέρας ἐορτῆς τῶν Χριστιανῶν, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου). Ἀμέσως μετὰ τὴν τέλεσιν τῆς λειτουργίας τοῦ Πάσχα οἱ δῆμοι εἰσορμήσαντες εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν Πατριάρχην φερμάνιον τοῦ Σουλτάνου, διὰ τοῦ ὁποίου καθηρεῖτο ἀπὸ τοῦ ἀξιώματός του. Κατόπιν τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἔσυραν εἰς τὰς φυλακάς. Κατὰ διαταγὴν τότε τοῦ Σουλτάνου συνῆλθεν ἡ Σύνοδος, καὶ ἔντρομος καὶ κλαίουσα ἐξέλεξε νέον Πατριάρχην. Μετὰ τοῦτο ὁ Γρηγόριος ὕβριζόμενος, ἐμπαιζόμενος καὶ λακτιζόμενος ἐσύρθη καὶ πάλιν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, καὶ ἐκεῖ ἐκρεμάσθη ἀπὸ τὴν μεσαίαν Πύλῃν αὐτῶν. Ὁ Πατριάρχης ἀπέθανεν ὥς χριστιανὸς καὶ ὥς ἥρωας. Ἡ πύλη δέ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκρεμάσθη, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος ἀπὸ τότε παρμένει κλειστή.

Τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου ἔμεινε κρεμασμένον τρεῖς ἡμέρας γλευαζόμενον ἀπὸ τὸν ὄχλον τῶν Τούρκων καὶ Ἑβραίων. Οἱ χριστιανοὶ ἔμεναν ἀπὸ τὸν φόβον των κλεισμένοι εἰς τὰς οἰκίας των. Ἐπειτα οἱ Τούρκοι παρέδωσαν τὸ λείψανον εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι τὸ ἔσυραν ἀπὸ τοὺς πόδας διὰ μέσου τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ τέλους, ἀφ' οὗ ἔδεσαν εἰς τὸν λαιμόν του πέτραν, τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας τὸ λείψανον ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ὥς ἐκ θαύματος ἐπλησίασεν εἰς ἓν ἐκεῖ εὐρισκόμενον ἑλληνικὸν πλοῖον. Ὁ πλοίαρχος τὸ ἀνεγνώρισε, καὶ τὴν νύκτα τὸ ἐπεβίβασεν εἰς τὸ πλοῖον του, καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τὴν Ὀδησσόν. Ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ Τσάρου ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς μὲ τιμὰς βασιλικὰς. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ μετὰ 50 ἔτη μετεκομίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφη εἰς μεγαλοπρεπεῖς μνημεῖον ἐντὸς τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸν φόνον τοῦ Πατριάρχου ἠκολούθησεν ὁ φόνος πολλῶν ἄλλων ἀρχιερέων καὶ φαναριωτῶν καὶ κατόπιν πάσης τάξεως Ἑλλήνων. Ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας ὁ τουρκικὸς ὄχλος διέτρεχε τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα, καὶ ἐλήστευε καὶ ἔσφαζε τοὺς Χριστιανούς. Αἱ αὐταὶ σφαγαὶ ἐγιναν συγχρόνως καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, Λάρισσαν, Σμύρνην, Κυδωνίαν, Κῶν, Ῥόδον, Κρήτην, Κύπρον.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φόνου τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων σφαγῶν δὲν ἦσαν ὅπως τὰ ἐπερίμεναν οἱ Τοῦρκοι. Αὐτοὶ ἐφαντάζοντο ὅτι, ἅμα φονεύσουν τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἔθνους, οἱ Ἕλληνες θὰ φοβηθοῦν καὶ ἡ ἐπανάστασις θὰ σβεσθῇ. Ἀλλὰ συνέβη ὅλως διόλου τὸ ἐναντίον. Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου ἐνίσχυσαν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐγέννησαν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸν πόθον τῆς ἐκδικήσεως, προσέτι δὲ ἔδωσαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν χαρακτῆρα θρησκευτικόν. Ὁ ἄγων ἦτο ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

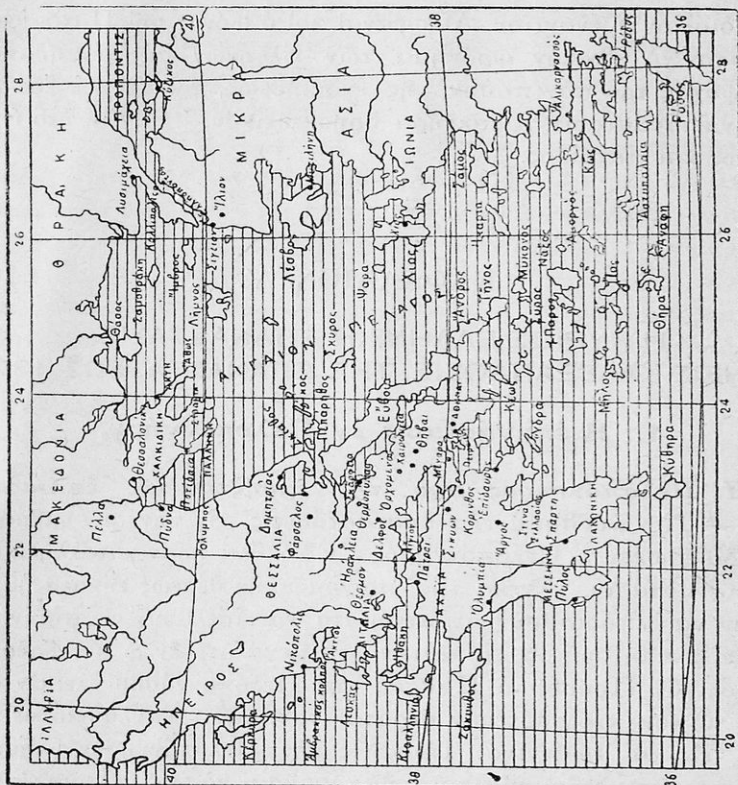
Η ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΚΡΗΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1821)

1. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἡ Πελοπόννησος πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως.— Τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ελλάδα ἔδωκεν ἡ Πελοπόννησος. Ἐδῶ ὅλα ἦσαν κατάλληλα διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐνεκα τῆς γεωγραφικῆς θέσεως εὔκολα ἠμποροῦσαν νὰ ἐμποδισθοῦν στρατεύματα νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν. Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς εἰς αὐτὴν ἦτο μεγάλος, ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ὀλίγοι. Προσέτι ὁ Πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου ἔλειπεν ἀπ' αὐτὴν μὲ τὸν περισσότερον στρατὸν του, διότι ἐπολιορκοῦσε τὸν Ἀλῆν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Τέλος εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑπῆρχαν πρόκριτοι σπουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἠμποροῦσαν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τὸν λαὸν καὶ νὰ λάβουν τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ Ἀνδρέας Λόντος, ὁ ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ἄλλοι.

Ἐπειτα καὶ αὐτοὶ οἱ πρόκριτοι καὶ ὁ λαὸς ἦσαν προπαρασκευασμένοι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ ἀνυπομονοῦσαν πότε νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα διὰ νὰ λάβουν τὰ ὅπλα ἐναντίον τῶν τυράννων. Τοῦτο εἶχε κατορθώσει πρὸ πάν-

των ἑνας ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ὁ Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσας. Αὐτὸς περιήρχετο ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ διέδιδεν ὅτι ῥωσικὸς στρατὸς εἶναι ἐτοιμὸς νὰ εἰσβάλῃ



Εἰς. 6. Ἡ ἐπαναστατημένη Ἑλλάς

εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χερσονήσον, ὅτι εἰς μίαν ἡμέραν θὰ φονευθῇ ὁ Σουλτάνος καὶ θὰ κατῇ ἡ Κων/πολις καὶ ἄλλαι παρόμοια, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξήγειρε τὴν φαντασίαν τῶν χωρικῶν. Εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν πνευμάτων ἐπίσης συνετέλεσε τότε καὶ ἡ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1821 ἄφιξις εἰς τὴν Μάνην τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης κατήγετο ἀπὸ μεγάλου οἰκογένειαν Κλεφτῶν, τῶν Κολοκοτρωναίων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐξολο-

θρευθῇ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης ἔγινεν ἀνὴρ, μίαν σκέψιν εἶχε, πῶς νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Τούρκους, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἔτρεφεν ἀδιάλλακτον μῖσος.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο ἀνὴρ ὡμαλέος μὲ βλέμμα ἐπιβλητι-



Εἰκ. 7. Ὁ Κολοκοτρώνης.

κὸν καὶ φωνὴν βροντώδη. Εἶχεν εὐγλωττίαν μεγάλην, ἰκανότητα στρατηγικὴν, καὶ ἐπιμονὴν ἀδιάσειστον. Εἶχε προσελκύσει τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Κλεφτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ μῖσος τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο τὸ 1818 ἐξεδιώχθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἐκεῖ κατέταχθη εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατὸν καὶ εἶχε φθάσει μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Τώρα δέ, ὅταν ὡς μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐννόησεν ὅτι πλησιάζει ἡ ἔναρξις τῆς ἐπαναστάσεως, ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ ἄφιξις του εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔφερεν εἰς μὲν τοὺς Τούρκους τρόμον, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας θάρρος. Ὅλοι δὲ ἐν-

νόησαν ἐξ αὐτῆς, ὅτι ταχέως θὰ δοθῇ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ. — Δύο τυχαῖα γεγονότα, μία πρόποσις, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἀσημάκης Ζαΐμης εἰς τὴν Κερπινὴν ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τοῦ Ἑθνους, καὶ μία ἀσήμαντος προσβολὴ δύο Ἑλλήνων κλεφτῶν ἐναντίον Τούρκου εἰσπράκτορος, ἐπέφεραν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Τοῦρκοι προησθάνοντο τὸν κίνδυνον. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ δύο ἀσήμαντα γεγονότα τοὺς ἔκαμαν μεγάλην ἐντύπωσιν, καὶ ἤρχισαν νὰ φεύγουν ἀπὸ τὰς ἀφρου-



Εἰκ. 8. Ὁ Πετρόμπεης Μαυρομυχάλης.

ρήτους πόλεις καὶ τὰ χωρία, καὶ νὰ καταφεύγουν εἰς τὰ φρούρια καὶ ἰδίως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πελοποννήσου Τρίπολιν. Εἰς ὀλίγας ἡμέρας ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἐκτὸς τῶν ὀχυρῶν θέσεων ἔξεκένωθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τοῦτο ἠϋξησε τὸ θάρος τῶν Ἑλλήνων. Ὅλοι εὐρέθησαν ὑπὸ τὰ ὅπλα καὶ ἤρχισαν

νὰ ἐπιπίπτουν κατὰ τῶν Τούρκων, ὅπου εὗρισκαν αὐτοὺς ἀπροφυλάκτους.

Τὴν 21ην Μαρτίου οἱ Ἕλληνες ἐπολιόρησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ μετὰ 5 ἡμέρας ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ παραδοθοῦν. Τὴν 22αν Μαρτίου ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιῆλης μὲ τοὺς Μανιάτας του, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Παπαφλέσας



Εἰκ. 9. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

καὶ ὁ Ἀναγνώσταρας μὲ τὰ σώματά των ἐπολιόρησαν τὰς Καλάμας καὶ τὴν 25ην ἐκνρίευσαν αὐτάς.

— Συγχρόνως μὲ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς Πάτρας. Ὁ Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερ-

μανδὸς μὲ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην, τὸν Λόντιον καὶ ἄλλους προκρίτους ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας. Ἐπειτα διευθύνονται εἰς τὰς Πάτρας. Ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐγκαταλείψει τὴν πόλιν καὶ εἶχαν κλεισθῇ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν τοὺς πολιορκοῦν εἰς αὐτήν.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον οἱ Τοῦρκοι πολιορκοῦνται ἀπὸ τοὺς πέριξ Ἕλληνας εἰς τὸ χωρίον Λάλα, εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τὴν Μονεμβασίαν, εἰς τὸ Ναυαρίνον, εἰς τὸ Ναύπλιον.

Τότε ἐδείχθη ἡ στρατηγικὴ εὐφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὸ ἀκατάβλητον θάρρος του. Συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ πολιορκήσῃ τὴν Τρίπολιν. Ἐνόησεν ὅτι, ἂν δὲν κυριεύσουν αὐτήν, δὲν θὰ στερεωθῇ ἡ ἐπανάστασις. Ἀλλὰ οἱ ἀρχηγοὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Αὐτὸς ὁμως ἐπέμενε. Κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ χωρικοὺς καὶ ἐπροσπαθοῦσε νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ θάρρος, ἀλλ' αὐτοὶ μόλις ἔβλεπαν Τοῦρκους διελύοντο. Ἐν τούτοις δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του. Ἐμάζευσεν ἄλλους, καὶ ἐπὶ τέλους μὲ τὴν ἐπιμονὴν του κατώρθωσε καὶ στρατὸν νὰ καταρτίσῃ, καὶ νὰ πείσῃ καὶ τὸν Πετρόμπεην καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς νὰ συμφωνήσουν μὲ τὸ σχέδιόν του. Ὅλοι λοιπὸν ὁμοῦ κατόπιν κατέλαβον τὰς γύρω ὀχυρὰς θέσεις καὶ ἀπέκλεισαν τὴν Τρίπολιν.

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτεσίου καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως.—Ὁ Χουροῖτ Πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου ἐπολιορκοῦσεν, ὅπως εἶπαμεν, τὸν Ἀλὴν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλεν στρατὸν μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μουσταφάμπην διὰ νὰ καταπνίξῃ αὐτήν.

Ὁ Μουσταφάμπης ἐπέρασε τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὸ Ῥίον ἦλθε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ πρῶτον ἔλυσεν τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν. Ἐπειτα ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ διεσχόρησε τοὺς Ἕλληνας οἱ ὅποιοι ἐπολιορκοῦσαν αὐτήν. Ἐπειτα κατέλαβε τὸ Ἄργος, καὶ τὴν Ἰην Μαΐου ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Οἱ Ἕλληνες κατετρόμαξαν. Ἀπὸ τὸν τρόμον αὐτὸν ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ ὁ Μουσταφάμπης καὶ ἀπεφάσισεν, ἀμέσως νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὅποιοι κατεῖχαν τὰ γύρω βουνά. Τὸ κυριώτερον σῶμα τῶν Ἑλλήνων ἦτο εἰς τὸ Βαλτέσι, μὲ

ἄρχηγους τὸν Ἡλίαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Ἄλλα δὲ σώματα ἦσαν εἰς τὸ Χρυσοβίτσι, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κολοκοτρώνην, εἰς τὴν Πιάναν μὲ ἀρχηγὸν τὸν Πλαπούταν, καὶ εἰς τὰ Βέρβαινα. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὠχυρωμένοι εἰς προχώματα ἡμισελήνοειδῇ τὰ ὁποῖα ὠνόμαζαν ταμπούρια.

Ὁ Μουσταφάμπεης λοιπὸν ἔστειλε 1000 ἄνδρας εἰς τὰ Βέρβαινα διὰ νὰ ἐπιτηροῦν τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας, αὐτὸς δὲ μὲ ὄλον τὸν στρατὸν του ἐπετέθη κατὰ τοῦ Βαλτετσίου. Οἱ Μανιάται εἰς τὸ Βαλτέτσι ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἀνθίσταντο μόνοι κατὰ τῶν Τούρκων γενναίως. Ἐπειτα ἔρχονται ἐκ τῶν πλαγίων ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ τὴν Πιάναν καὶ τοὺς ἐνισχύουν. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἀποκρούουν ὅλας τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὅμως γίνονται ἐπιθετικοὶ καὶ τρέπουν τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν. Τόση δὲ ἦτο ἡ ὁρμή των, ὥστε οἱ Τούρκοι ἠναγκάζοντο νὰ ῥίπτουν τὰ ὅπλα των διὰ νὰ σταματοῦν αὐτήν.

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετσίου συνεπληρώθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας μὲ ἄλλην νίκην. Ὁ Μουσταφάμπεης μετὰ 8 ἡμέρας ἔστειλε 4 χιλιάδας ἄνδρας ἐναντίον τῶν Βερβαίνων. Μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐπρόσβαλε τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς τὸ χωρίον Δολιανὰ μὲ 150 ἄνδρας. Ὁ Νικήτας ἀντέστη 11 ὥρας εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰς τὰ Βέρβαινα ἐνίκησεν τοὺς Τούρκους καὶ ἔρχεσθαι εἰς βοήθειαν τοῦ Νικήτα εἰς τὰ Δολιανὰ. Τότε οἱ ἐχθροὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Νικήτας τόσῃ θραῦσιν ἔκαμεν εἰς τοὺς Τούρκους, ὥστε ἐπωνομάσθη Τουρκοφάγος.

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετσίου ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις των καὶ εἰς τοὺς ἀρχηγούς των. Εἰς αὐτὴν δὲ ὀφείλεται καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Πραγματικῶς ἀπὸ τότε οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἐγινε στενωτέρα. Τὰ τρόφιμα ἤρχισαν νὰ λείπουν. Καὶ τὸν Σεπτέμβριον οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον πλέον εἶχε στερεωθῇ. Ὀλίγον προτύτερα εἶχε

κυριευθῇ ἡ Μονεμβασία καὶ τὸ Ναβαρίνον, τὸν Ἰανουάριον δὲ τοῦ 1822 ἐκυριεύθη καὶ ἡ Κόρινθος. Ὡστε Τοῦρκοι ὑπῆρχαν μόνον εἰς ὀλίγα παράλια φρούρια τῆς Πελοποννήσου.

2. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπανάστασεως.—Εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα οὐδὲν ὑπῆρχαν πολιτικοὶ ἀρχηγοί, ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον.



Εἰκ. 10. Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος.

Ὑπῆρχαν ὅμως στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ σπουδαῖοι, οἱ καπεταναῖοι τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματωλῶν, καὶ στρατὸς ἕτοιμος, τὰ παλληκάρια τῶν.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε σχεδὸν μὲ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πανουργιᾶς εἰς τὴν Ἀμφισσαν, ὁ Ἀθανάσιος Διάκος (*) εἰς τὴν Λεβάρδειαν καὶ ὁ Δυοβουνιώτης εἰς τὴν Βουδουνίτσαν ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως, ἡ ὁποία ἀμέσως ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν χώραν.

Κατόπιν οἱ τρεῖς αὐτοὶ ὀπλαρχηγοὶ μὲ τὰ παλληκάρια τῶν συνηνώθησαν εἰς τὰς Θερμοπύλας διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν τουρκικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἤρχετο ἐναντίον τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ὁ Διάκος.—Ὁ Χουρσίτ πασσᾶς, ἀφ' οὗ ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Ἡπειρον τὸν Μουσταφάμπεην διὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐτοίμασε καὶ ἄλλον στρατόν, καὶ μὲ ἀρχηγούς τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Παρήγγειλε δέ, ἀφ' οὗ ὑποτάξουν αὐτήν, νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ Τούρκοι δὲν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας καιρὸν νὰ ὀχυρωθῶν, ἀλλ' ἐπετέθησαν ἀμέσως κατ' αὐτῶν (22 Ἀπριλίου). Ὁ Διάκος ἦτο εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας. Ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Πανουργιᾶς δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀνθέξουν εἰς τὴν προσβολὴν τῶν Τούρκων καὶ ὑπεχώρησαν. Ὁ Διάκος ὅμως ἀπεφάσισε νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τοῦ Σπαρτιάτου Λεωνίδα, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν πρὸ 2500 ἐτῶν εἶχε προσφέρει τὸν ἑαυτὸν τοῦ θύμα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος.

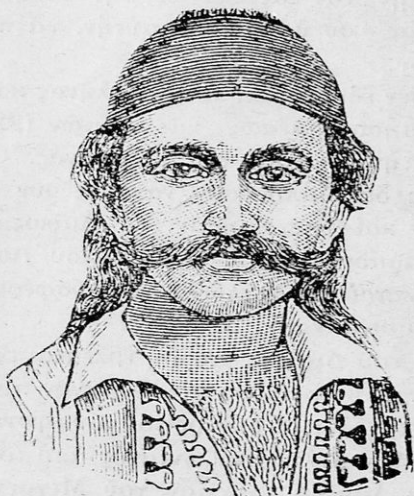
Οἱ σύντροφοι τοῦ Διάκου, ἐπειδὴ ἔβλεπαν βεβαίαν τὴν καταστροφὴν, ἔφυγαν. Αὐτὸς ὅμως μὲ 40 μόνον πιστοὺς ἔμεινε καὶ ἠγωνίσθη, ἕως ὅτου ὅλοι οἱ σύντροφοὶ τοῦ ἐφονεύθησαν, ὁ ἴδιος δὲ ἐπληρώθη. Τότε συνελήφθη ζωντανὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν Λαμίαν ἐνώπιον τοῦ Μεχμέτ καὶ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη.

(*) Ὁ Διάκος ἦτο ὠρεαῖος καὶ ῥωμαλέος νεανίας, ὠνομάζετο δὲ οὕτω, διότι ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐκλείσθη εἰς μοναστήριον ὑπὸ τῆς μητρὸς του, ὅταν δὲ ἔγινε νεανίας, ἐχειροτονήθη διάκονος. Ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος δὲν ἦτο γεννημένος διὰ νὰ γίνῃ ἱερεὺς. Ἀγαποῦσε τὸν ἐλεύθερον βίον τῶν ὀρέων. Ἐφυγε λοιπὸν ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ ἔγινε κλέφτης.

Οἱ Τοῦρκοι ἀρχηγοὶ θαυμάζοντες τὴν ἀνδρείαν τοῦ ἐπρότειναν εἰς αὐτὸν νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ, καὶ τοῦ ὑπέσχοντο τιμὰς καὶ ἀξιώματα. Αὐτὸς ὅμως ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως τοὺς ὕβριζε. Τότε διέταξαν νὰ τὸν σουβλίσουν. Τὸ μαρτύριον ὑπέφερεν ὁ ἥρως χωρὶς νὰ τοῦ διαφύγῃ οὐδὲ ἀναστεναγμός. Μόνον, ὅταν ὠδηγεῖτο εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἔστρεψε τὸ βλέμμα τοῦ εἰς τὴν πέριξ φύσιν καὶ εἶπε :

*Γιὰ δὲς καιρὸ ποῦ διάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάζ' ἡ γῆ χορτάρια.*

Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.—Τὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ φίλος τοῦ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός.



Εἰκ. 11. Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ Κλέφτου Ἀνδρούτσου, τὸν ὁποῖον εἶδαμεν ὅτι εἶχε πάρει μαζί του ὁ Κατσώνης μετὰ τὸν στόλον του. Ἦτο ἀνὴρ 33 ἐτῶν ὡραῖος, μέτριος εἰς τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ ῥωμαλέος, βραδὺς εἰς τοὺς λόγους, ἀλλὰ ταχύς εἰς τὰ ἔργα. Εἶχε δὲ μεγάλην πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ στρατηγικὴν ἱκανότητα.

Ὅταν ἐξεργράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἦτο εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἀμέσως δὲ ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀμφισσαν. Ἐδῶ ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Διάκου, ἀλλὰ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μὲ 120 παλληκάρια ἦλθε καὶ συνήντησε τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς. Οἱ Ἕλληνες ἐπερίμεναν ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Ἀμφισσαν. Ἐπομένως κατέλαβαν τὸ στενὸν τῆς Ἀμπλια νῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ περάσουν οἱ Τοῦρκοι.

Πραγματικῶς τὴν 8 Μαΐου ἐφάνη ὁ τουρκικὸς στρατός. Τότε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες κατέλαβαν τὰ πλάγια τοῦ στενοῦ, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἀπεφάσισε νὰ κλεισθῇ εἰς ἓνα χάνι πλινθόκτιστον, τὸ χάνι τῆς Γραβιάς, τὸ ὁποῖον ἐδέσποζε τοῦ στενοῦ. «Αἶ! παιδιά, ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ἅς πιασθῇ στὸν χορὸν» ἐφώναξεν ὁ Ὀδυσσεὺς. Ἀμέσως 120 ἀνδρεῖοι ἐπιάσθησαν εἰς τὸν χορὸν καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὸ χάνι. Ἐφραξαν τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα μὲ πέτρας, ἥνοιξαν εἰς τοὺς τοίχους πολεμίστρας καὶ ἐπερίμεναν τοὺς Τούρκους.

Εἰς τὸ χάνι ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπέκτεσε δόξαν ἀθάνατον. Οἱ Τοῦρκοι ἀφ' οὗ διεσκόρπισαν τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἐπροχώρησαν ἐναντίον τοῦ χανίου. Ἐπροπορεύετο ἓνας δερβίσης. Τοῦτον ὁ Ὀδυσσεὺς ἐχαιρέτισεν Ἀλβανιστὶ καὶ μὲ ἓνα πυροβολισμὸν τὸν ὀλίπει νεκρόν. Μὲ λύσαν τότε ὥριμσαν οἱ Ἀλβανοὶ διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν δερβίσιν των. Ἀλλ' ἡ σκοπευτικὴ ἱκανότης τῶν Ἑλλήνων ἐπιφέρει θραῦσιν εἰς τοὺς Τούρκους. Κανένας πυροβολισμὸς των δὲν πηγαίνει χαμένος. Τρεῖς ἐφόδους ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι καὶ πὰς τρεῖς ἀπέκρουσαν οἱ Ἕλληνες. Ἐπὶ τέλους ἐνύκτωσε.

Τότε οἱ Τοῦρκοι ἔστειλαν νὰ φέρουν πυροβόλα ἀπὸ τὴν Λαμίαν καὶ ἐπερικύκλωσαν τὸ χάνι. Τὴν νύκτα ὅμως οἱ Ἕλληνες μὲ τὸ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα ἐξῆλθαν ἐκ τοῦ χανίου, καὶ ἐπέρασαν διὰ μέσου τῶν Τούρκων, χωρὶς νὰ πάθουν τίποτε.

Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν. Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Γραβιάς κατετρόμαξε τοὺς Τούρκους. Δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Ἐστράφησαν πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Λεβάρειαν. Κατόπιν ὁ Ὁμέρ Βουώνης ἐπῆγεν εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἀλλ' ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἐπαναστάτας καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν

τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπερίμεναν νὰ ἔλθῃ νέος Τουρκικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος μὲ ἀρχηγὸν τὸν Βαϊράμ Πασσᾶν ἤρχετο πρὸς βοήθειάν των.

Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ δὲν ἔμειναν ἄπρακτοι. Κατέλαβαν μίαν κατάλληλον θέσιν πλησίον εἰς τὸ χωρίον Βασιλικά, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ περάσουν οἱ Τοῦρκοι. Ἐδῶ οἱ Ἕλληνες τὴν 20ὴν Αὐγούστου ἐνίκησαν νίκην λαμπράν. Ὅχι μόνον ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ συνέλαβαν αἰχμαλώτους ἀκόμη περισσοτέρους ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ἠνάγκασαν τὸν Βοϊζῶμ νὰ ἱπschaήσῃ.

Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶναι ἔπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου τὸ δεύτερον μέγα διὰ τὰ ἀποτελέσματά του πολεμικὸν γεγονός. Ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ καὶ ὁ Ὁμέρ Βουώνης ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἡπειρον, ἡ δὲ Τρίπολις ἔπescen εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

3. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Κρήτην.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε τὴν 20ὴν Μαΐου. Τὰ στρατεύματα τοῦ Χουρσίτ εἰς τὴν Ἡπειρον ἐνέπνεον κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ἐκεῖ ὀπλαρχηγοὺς φόβον. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὸ παράδειγμα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τοὺς παρεκίνησε. Κατὰ πρῶτον ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικόν, κατόπιν ἀπὸ τὸ Ἀργίριον, καὶ κατόπιν κατέλαβαν τὸ Μακρονόρος.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἡ ἐπανάστασις περιορίσθη εἰς τὸ Πήλιον, διότι εἰς τὴν πεδιάδα ὑπῆρχαν πολλοὶ Τοῦρκοι. Καὶ εἰς τὸ Πήλιον ὅμως ὀλίγον διετηρήθη. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ οὗτοι κατέφυγαν εἰς τὴν Εὐβοίαν.

Εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸ 1821 ἐπανεστάτησεν ἡ Χαλκιδικὴ μὲ τὸ Ἅγιον ὄρος. Ἀλλὰ ἐδῶ ταχέως ἐσβύσθη ἡ ἐπανάστασις, διότι ἐπῆλθαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολυάριθμοι Τοῦρκοι. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὴν Νιάουσαν καὶ μὲ τοὺς ἄρματωλοὺς τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπανεστάτησαν, ἀλλὰ ἡ ἐπανάστασις ἐπνίγη εἰς τὸ αἶμά της.

Ἡ Κρήτη ἐπανεστάτησε τελευταία. Ἐδῶ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν παρὰ πολλοί. Ἐν τούτοις οἱ Κρήτες ἔνεκα τῶν σφαγῶν, τὰς ὁποίας ἔκομαν οἱ Τοῦρκοι, ἐπαναστάτησαν. Εἰς τὰ Σφακιά δ καὶ εἰς ἄλλα ὀρεινὰ μέρη κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων.

4. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους Σπέτσας, Ψαρὰ καὶ Ὑδραν.

Διὰ νὰ ἐπιτύχη ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἀνάγκη νὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτὴν καὶ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, ἵνα ἀποκόπτουν τὴν διὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνίαν μὲ τὰ ἐπαναστατημένα μέρη. Αἱ ναυτικαὶ κοινότητες καὶ ἰδίως τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν εἶχαν ὥς εἵδομεν καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ἀπείρους θησαυρούς. Ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοπατρία καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν νησιωτῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὀρθοκείας ἦσαν πολὺ μεγάλοι. Ἐθυσίασαν λοιπὸν καὶ ὅλα τὰ πλοῖα τῶν καὶ ὅλα τὰ πλούτη τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Πρώτη ἐκ τῶν νήσων ἐπανεστάτησεν ἡ νῆσος τῶν Σπετσῶν τὴν 3ην Ἀπριλίου καὶ ἔστειλε 58 πλοῖα διὰ νὰ πολιορκήσουν τὸ Ναύπλιον κατὰ θάλασσαν. Τὸ παράδειγμα τῶν Σπετσῶν ἠκολούθησαν τὰ Ψαρά, τὰ ὁποῖα ἐπανεστάτησαν τὴν 10ην Ἀπριλίου. Οἱ Ψαριανοὶ ἀμέσως ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔστειλαν πλοῖα διὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Νοβαρίνου καὶ τῆς Μονεμβασίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπεριπολοῦσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ συνελάμβαναν τὰ ὀθωμανικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα μετέφεραν τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια εἰς τὰ παράλια φρουρία τῆς Πελοποννήσου.

Τελευταία ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ὑδρα. Τοῦτο προῆλθεν ὅχι ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας εἶχαν μικροτέραν φιλοπατρίαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ διότι ἐγνώριζαν καλῶς τὰς θυσίας τὰς ὁποίας θὰ ἀπαιτοῦσεν ἡ ἐπανάστασις, καὶ τὰς εὐθύνas τοῦ ἀγῶνος.

Τὰς τρεῖς αὐτὰς νήσους ἠκολούθησαν ἀμέσως ἡ Σάμος, αἱ Κυκλάδες, καὶ τὰ Δωδεκάνησα πλὴν τῆς Ῥόδου. Ἀλλὰ τὸ βάρος ὅλον τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνος ἔπεσεν εἰς τὰς τρεῖς νήσους Ὑδραν,

Σπέτσας, καὶ Ψαρά. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας δὲν εἶχαν ἄδικον νὰ διστάζουν.

Θυσίαι τῶν τριῶν νήσων διὰ τὸν ἀγῶνα. Ὁμοφροσύνη αὐτῶν. Δάξαρς Κουντουριώτης, Ἀνδρέας Μιαούλης. Ὅντως τὸ βάρος τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνος ἦτο μέγα. Πρῶτον πρεπε νὰ θυσιάσουν οἱ νησιῶται τὰ πλοῖά των. Ἐπειτα κάθε



Εἰκ. 12. Ἀνδρέας Μιαούλης.

ἐκστρατεία εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ πολλὰς προμηθείας τροφίμων, πολεμοφοδίων καὶ χρημάτων διὰ τοὺς μισθοὺς τῶν ναυτῶν. Ἐχρειάσθη λοιπὸν ὅλα τὰ ἑκατομμύρια τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῶν τριῶν νήσων νὰ προσφερθοῦν εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλη δυσκολία ὑπῆρχε διὰ τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα, ἡ ἐντελὴς ἀνεξαρτησία τῶν τριῶν νήσων. Ἡ δυσκολία αὕτη ἐνικήθη ὑπὸ τὴν θαυμαστὴν ὁμοφροσύνην αὐτῶν. Κάθε μία ἐξ αὐτῶν εἶχε τοὺς δημογέροντάς της καὶ τὸν ναύαρχόν της. Ἀλλὰ ἡ Ὑδρα καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων ὑπερτεροῦσε τῶν δύο ἄλλων καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν καὶ

τὸν πλοῦτον τῶν προκρίτων ἦτο ἴση καὶ μὲ τὰς δύο ἄλλας ὁμοῦ. Σιωπηλῶς λοιπὸν ἐδόθη εἰς αὐτὴν κάποια προεδρία διὰ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ εἰς τὸν ναύαρχόν της ὑπῆκουαν ὅλα τὰ πλοῖα. Καὶ ἐπειδὴ πάλιν εἰς τὴν Ὑδραν προεβίβεν ὁ οἶκος τῶν Κουντουριωτῶν, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Λάζαρος Κουντουριώτης ἔλαβε σιωπηρῶς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν ἐπιχειρήσεων τῶν τριῶν νήσων. Καὶ ἀπεδείχθη ὁ ἀνὴρ ἄξιος τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἦτο ἀνὴρ μόλις 30 ἐτῶν, μεγαλόψυχος, εὐγλωττος, συνετός. Ἄν καὶ ἦτο μὲ ἓνα ὀφθαλμόν, ἦτο ὀξυδερκέστατος. Αὐτὸς διηύθυνε τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα, χάριν τοῦ ὁποίου ἐθυσίασε περισσότερα ἀπὸ 2 ἑκατ. δραχμῶν. Εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται ἡ ἐκλογή ὡς ναύαρχου τῆς Ὑδρας καὶ ἐπομένως ἀρχιναύαρχου ὅλου τοῦ ἑλλ. στόλου τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη.

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτο ἀνὴρ ἀμόρφωτος μὲν, ἀλλ' ἀποφασιστικὸς καὶ γενναῖος. Δὲν ἐδειλίαζεν ἀπέναντι καὶ τῶν ἐπικινδυνότερων ἐπιχειρήσεων. Ἰδίως δὲ ἦτο ἐπιβλητικὸς. Κατῳρθωνε μὲ τὴν μετριοφροσύνην του καὶ τὴν εὐγένειάν του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἄκαμπτον χαρακτῆρά του νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὰ ναυτικὰ πλήθη. Ἀπέδειξε δὲ ὅτι ἐκτὸς τῆς ναυτικῆς ἱκανότητος εἶχε καὶ στρατηγικὴν ἱκανότητα μεγάλην. Ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔκαμε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπληξαν ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἦτο καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ διάστημα τῆς Ἐπαναστάσεως κύριος τῆς θαλάσσης.

Πυρπόλησις τουρκικῆς φρεγάτας εἰς Ἐρεσσὸν τῆς Λέσβου. Πυρπολικά. Τὸ πρῶτον σπουδαῖον κατόρθωμα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἔγινεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ τῆς Λέσβου. Ἐκεῖ κατὰ τὰ τέλη Μαΐου εἶχε καταφύγει μία μεγάλη τουρκικὴ φρεγάτα μὲ 84 κανόνια καὶ 1100 ἄνδρας, ἀφ' οὗ κατεδιώχθη ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Οἱ κυβερνήται τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἔκαμαν συμβούλιον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ δοκιμάσουν νὰ καύσουν αὐτήν.

Κάποιος διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς ἐκ Ψαρῶν ὁ Ἰωάννης Πάργιος ἢ Πατατοῦκος ἀνέλαβε νὰ μεταβάλῃ ἓν πλοῖον εἰς πυρπολικόν. Ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος καὶ εἰς τὰ πλάγια τοῦ πλοίου τέσσαρα κιβώτια γεμᾶτα πυρίτιδα καὶ ἄλλας εὐφλέκτους ὕλας καὶ τὰ συνέδεσε μὲ φυτίλι. Ὡδήγησε δὲ τοὺς

ναυτικούς. πῶς νὰ τὰ μεταχειρισθοῦν. Ἐπρεπε πρῶτον νὰ τὰ προσκολλήσουν μὲ γάντζους εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον, ἔπειτὰ νὰ ἀνάψουν ἐκ τῶν ὀπισθεν τὸ φυτίλι καὶ νὰ φύγουν ταχέως εἰς βάρκαν, ἣ ὁποία ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐτοίμη πλησίον τοῦ πυρπολικοῦ.

Τὴν 27ην Μαΐου λοιπὸν δύο ἥρωες Ψαριανοί, ὁ Παπανικολῆς καὶ ὁ Καλαφάτης, μὲ δύο τοιαῦτα πυρπολικά πλησιάζουν εἰς τὸν τουρκικὸν κολοσσόν. Αὐτὸς τοὺς πυροβολεῖ σφοδρῶς, αὐτοὶ ὅμως προσκολλῶνται εἰς αὐτόν. Καὶ τὸ μὲν πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη δὲν ἔκαμεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην βλάβην. Τὸ πυρπολικὸν ὅμως τοῦ Παπανικολῆ μετέδωκε τὸ πῖρ εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον. Οἱ Τοῦρκοι προσπαθοῦν νὰ τὸ σβύσουν, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἐξαπλῶνεται περισσότερον καὶ φθάνει εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Τότε ἀνατινάσσεται ὅλον τὸ πλοῖον εἰς τὸν ἀέρα. Ἀπὸ τοὺς 1100 ἄνδρας μόνον 8 ἐσώθησαν. Οἱ πυρποληταὶ ἐπέστρεψαν σῶοι.

Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὑπῆρξε πολὺ σπουδαῖον, διότι τότε κατὰ πρῶτον ἐδιδάχθησαν οἱ Ἕλληνες τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, μὲ τὰ ὁποῖα κατώρθωσαν ν' ἀντιπαραταχθοῦν εἰς τοὺς τουρκικοὺς κολοσσούς.

5. Πρώτη Ἑθνικὴ Συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου οἱ Ἕλληνες ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἰδρύσουν μίαν κεντρικὴν ἀρχὴν διὰ νὰ διευθύνῃ τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Συνῆλθον λοιπὸν εἰς συμβούλιον οἱ ἐξέχοντες ἄνδρες τῆς Πελοποννήσου τὴν 26 Μαΐου εἰς τὴν μονὴν τῶν Καλτεζῶν καὶ διώρισαν μίαν ἐπιτροπὴν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη Πελοποννησιακὴ Γερουσία.

Ἀλλὰ ὀλίγας ἡμέρας ἔπειτὰ ἀπὸ αὐτὸ ἐφθασεν εἰς Ἑλλάδα ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου Δημήτριος. Ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἤθελε νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τὴν Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν ἀντεστάθησαν. Ἐπὶ τέλους ἐσυμφώνησαν νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς ἀρχιστράτηγος, νὰ εἶναι ὅμως ὑποχρεωμένος νὰ συμβουλευέται καὶ τὴν Γερουσίαν, μετὰ δὲ τὴν

ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως νὰ συγκληθῇ Ἐθνικὴ συνέλευσις, ἡ ὁποία νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα.

Ὅλιγον ἔπειτα ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα δύο φαναριῶται μορφωμένοι ὁ Θεόδωρος Νέγγης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Αὐτοὶ ἀνέλαβαν νὰ ὀργανώσουν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἰδρύσουν εἰς αὐτὴν Γερουσίαν, ὁποία ἦτο ἡ Πελοποννησιακὴ. Ἰδρυσαν λοιπὸν ὁ μὲν Θεόδωρος Νέγγης εἰς τὴν Α. Στερεὰν Ἑλλάδα τὸν Ἀρειὸν Πάγον, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν Δ. τὴν Γερουσίαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Σύμφωνα μὲ τὰ συμφωνηθέντα μὲ τοὺς προκρίτους ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους διὰ νὰ ἀποτελεσθῇ ἔθνικὴ συνέλευσις. Ἡ συνέλευσις συνῆλθε πλησίον τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου. Ἀλλὰ τώρα πλέον εἶχε γνωσθῇ ἡ ἀποτυχία τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης λοιπὸν παρηγκωνίσθη. Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ἐξελέχθη ὁ Μαυροκορδάτος. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον εἶχε δημοκρατικὴν μορφήν, ὠνομάσθη δὲ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου.

Σύμφωνα μὲ αὐτὸ ὥρισθη διὰ νὰ διευθύνῃ τὴν χώραν ἓν σῶμα ἐκτελεστικὸν ἐκ πέντε ἀνδρῶν, ἰδρύθη δὲ καὶ βουλευτικὸν σῶμα ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν. Τοῦ ἐκτελεστικοῦ πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Μαυροκορδάτος. Ὁ Ὑψηλάντης ἔγινε πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ. Τέλος ἡ Συνέλευσις ὥρισεν ὡς σημαίαν τοῦ ἔθνους τὴν κυανόλευκον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πλέον ἢ Ἐπανάστασις κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ὄχι μόνον ἐστερεώθη διὰ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἡρώων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπέκτησε τὴν ἰδικήν της κυβέρνησιν. Ἡ περίοδος τῶν μεμονωμένων ἐξεγέρσεων ἔληξε. Τώρα ὑφίστατο ἀπέναντι τῆς Τουρκίας Ἑλληνικὴ πολιτεία ἐλευθέρα. Ἡ πολιτεία δὲ αὕτη εἶχε τὸ βαρὺ ἔργον κυρίως μὲν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἀποκτηθέντα, ἐὰν δὲ ἦτο δυνατόν, καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτά. Δι' αὐτὸ οἱ νέοι ἄγωνες τῆς ἐπαναστάσεως ἔχουν κυρίως ἀμυντικὸν χαρακτῆρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΑΜΥΝΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ (1822 — 1824).

1. Ἡ Καταστροφὴ τοῦ Πέτα. Πτώσις τοῦ Σουλίου.

Οἱ Ἕλληνες τὸ 1822 ἐκυρίευσαν τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Κυρίως ὅμως ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Τότε εἶχε παραδοθῇ καὶ φονευθῇ ὁ Ἀλῆς. Ἐπομένως ὁ Χουρσίτ ἦτο ἕτοιμος νὰ στρέψῃ ὅλον του τὸν στρατὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Πρῶτον ὅμως ἤθελε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Ἐπετέθη λοιπὸν κατ' αὐτοῦ. Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίσθησαν ὅπως πάντοτε. Ὅλαι αἱ ἔφοδοι τῶν Τούρκων ἀπέβησαν μάταιαι. Ὁ Χουρσίτ λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην διὰ νὰ πολιορκῇ τὸ Σοῦλι, καὶ αὐτὸς ἐπῆγεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Τότε τέλος ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Σουλίου. Πολλοὶ φιλέλληνες εὐρωπαῖοι εὐθὺς ἀπὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐνθουσιάσθησαν ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἶχαν σπεύσει νὰ ἔλθουν διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Αὐτοὶ εἶχαν ἀποτελέσει ἓνα τάγμα στρατιωτικόν. Μὲ αὐτοὺς λοιπὸν καὶ μὲ ἄλλον στρατόν, τὸ ὅλον 4 χιλ. ἄνδρας, ὁ Μαυροκορδάτος ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ Σουλίου.

Ἀλλὰ ὁ Μαυροκορδάτος, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἔκαμε τὸ λάθος νὰ ἑξασθενίσῃ τὸν στρατὸν του. Ἔστειλε 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην εἰς τὸ νοτίως τῆς Κιάφας Φανάριον διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Σουλιώτας. Ὁ ἄλλος στρατὸς τοῦ Μαυροκορδάτου ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Πέτα βορείως τῆς Ἀρτις. Ἐκεῖ ὅμως προσεβλήθη (4 Ἰουλίου) ἀπὸ τὸν Ρεσίτ Πασσάν ἢ Κιουταχὴν, ὁ ὁποῖος εἶχε μαζί του 5 χιλ. Τούρκους καὶ κατεστράφη καθ' ὁλοκληρίαν. Οἱ φιλέλληνες ἔπεσαν ὅλοι. Καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὀλίγοι ἐσώθησαν. Τὴν ἰδίαν τύχην εἶχαν καὶ οἱ Μανιάται εἰς τὸ Φανάριον. Προσεβλήθησαν ἀπὸ

ἰσχυρὰν Τουρκικὴν δύναμιν καὶ ἐνικήθησαν, ἔπεσε δὲ καὶ ὁ Κυριακούλης εἰς τὴν μάχην.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Πέτα ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, διὰ νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίσθησαν μέχρι τοῦ ἑβρίου, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν. Ἀπῆλθον μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ τέκνα των εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ οἱ πολεμισταὶ πνέοντες ἐκδικησιν ἐπέρασαν εἰς τὸ Μεσολόγγιον.

2. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὅμηρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς κατήλθον μὲ 11 χιλ. στρατὸν καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηρᾶς. Συγχρόνως ὁ Γιουσούφ Πασσᾶς τῶν Πατρῶν μὲ τὸν στόλον του ἀπέκλεισεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ ἀπὸ θαλάσσης μὲν δὲν διέτρεχε κίνδυνον τὸ Μεσολόγγιον, διότι ἐπροστατεύετο ἀπὸ τὴν λιμνοθάλασσαν. Τὰ νερὰ αὐτῆς ἦσαν τόσο ὀηγὰ, ὥστε δὲν ἤμποροῦσαν νὰ πλησιάσουν τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Ἀπὸ τὸ μέρος ὅμως τῆς ξηρᾶς τὰ ὀχυρώματά του ἦσαν πολὺ ἀδύνατα. Καὶ ὁ στρατὸς δέ, τὸν ὅποιον εἶχεν ὁ Μαυροκορδάτος ἐντὸς αὐτοῦ, ἦτο πολὺ ὀλίγος, 380 πολεμισταὶ καὶ ὁ Μᾶρκος Βότσαρης μὲ 30 Σουλιώτας. Καὶ ὅμως ὁ λαὸς τῆς πόλεως ἔκαμε θαύματα.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Μᾶρκος Βότσαρης ἤρχισε διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Τούρκους περὶ παραδόσεως διὰ νὰ κερδίσῃ καιρὸν. Πραγματικῶς δὲ ὁ στόλος τῆς Ὑδρας κατὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου διέλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Γιουσούφ, ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ ἀπεβίβασε 1000 Πελοποννησίους μὲ τὸν Πετρόμπετην, τὸν Ζαῖμην καὶ τὸν Δεληγιάννην. Τότε οἱ Ἕλληνες ἐμήνυσαν εἰς τὸν Ὅμηρ Βρυώνην « Ἄν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι ἔλα νὰ τὸ πάρῃς ».

Ἀλλὰ τῶρα οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν πολὺ καὶ ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ἀπὸ τὸν χειμῶνα. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων νὰ κάμουν ἔφοδον. Ἠλπίζαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἦσαν εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ θὰ εἶχαν ἀφήσει τὰ

τείχη. Ἀλλὰ κάποιοι Ἕλλην κυνηγὸς τοῦ Ὀμέρ εἰδοποίησε τὴν παραμονὴν τοὺς Ἕλληνας περὶ τοῦ κινδύνου. Ἐπομένως, ὅταν εἰς τὰς 5 τὸ πρωὶ ὤρμησαν οἱ Τοῦρκοι, ἡ φρουρὰ ἦτο εἰς τὴν θέσιν της. Οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον ἀπέκρουσαν τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν οἱ Τοῦρκοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Μεσολόγγιον. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὑποχώρησίν των ἔπαθαν μεγάλας καταστροφάς. Οἱ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωξαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ περισσότερα πυροβόλα των καὶ ὅλας τὰς ἀποσκευάς των. Κατὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελώου ἐπνίγησαν περισσότεροι ἀπὸ 500.

3. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη.

Εἶδαμεν ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ ὁ Χουρσίτ ἠτοίμασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν σφρατὸν διὰ νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς Α. Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ἡ ἀρχιστρατηγία τῆς ἐκστρατείας ἀφηρέθη ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀνετέθη εἰς ἄλλον στρατηγόν, τὸν Μαχμούτ Πασσάν Δράμαλην.

Ὁ Δράμαλης περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου 1822 διέβη τὸν Σπερχεῖον ποταμόν. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δὲν εὗρε καμμίαν ἀντίστασιν. Ἐφιλονικοῦσαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ μὲ τὸν Ἀρειὸν Πάγον καὶ δὲν ἐφρόντισαν περὶ ἀντιστάσεως. Ὁ Δράμαλης λοιπὸν χωρὶς ἐμπόδιον ἐφθασεν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυρίευσεν τὸν Ἀκροκόρινθον. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν τὸ θάρος των. Ὁ λαὸς τῆς Ἀργολίδος ἐδραπέτευσεν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς μακρονὰς παραλίας. Ἡ δὲ πολιορκία τοῦ Ναυπλίου διελύθη. Εἰς τὴν φοβερὰν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅταν ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη, ἔσπευσεν ἀμέσως ἐκ τῶν Πατρῶν, ὅπου εὗρίσκετο, εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐκεῖ ἐνεθάρρυνε τοὺς Πελοποννησίους νὰ ἀντισταθοῦν κατὰ τοῦ Δράμαλη. Κατόπιν μὲ τὸν Πετρόμπεην καὶ ἄλλους προκρίτους ἔσπευσεν εἰς τοὺς Μύλους. Καθ' ὁδὸν συνηντήθη μὲ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ὁ ὁποῖος ἐπῆγαιεν εἰς τὴν Τρίπολιν διὰ

νὰ φέρῃ ἀπὸ ἐκεῖ νέας δυνάμεις εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεκοίνωσε εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὸ σχέδιόν του.

Ἐπρεπε πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ διατηρήσουν οἱ Ἕλληνες τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους διὰ νὰ κρατήσουν τὸν Δράμαλην ἐμπροσθεν αὐτοῦ, ἕως οὔ συγκροτήσουν ἀξιόμαχον στρατόν. Τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἐκλείσθη μὲ 700 παλληκάρια εἰς αὐτήν. Συγχρόνως ὁ Κολοκοτρώνης παρήγγειλε νὰ ἀπαγάγουν ἢ νὰ καταστρέφουν ὅλα τὰ σιτηρὰ καὶ ἐν γένει τὰς ζωτροφίας, ὅσαι ὑπῆρχαν εἰς τὴν Ἀργολίδα. Αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Τρίπολιν διὰ νὰ συνάξῃ στρατόν.

Πραγματικῶς ὁ Δράμαλης, ὅταν τὴν 12 Ἰουλίου ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Ἀργος, ἔκαμε τὸ λάθος νὰ πολιορκήσῃ αὐτό. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κολοκοτρώνης συνεκέντρωσεν ἀρκετὸν στρατόν καὶ ἦλθεν εἰς Μύλους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὀχυρὰ θέσις πλησίον τοῦ Ναυπλίου. Τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπέτυχε καθ' ὅλοκληρίαν. Ἐπὶ ὀλοκλήρους ἡμέρας ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους ἀπέκρουσε τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Κατόπιν ὁ Κολοκοτρώνης διευκόλυνε τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν του ἐξ αὐτῆς.

Ἀλλὰ τὴν ὥρην οἱ Τούρκοι εἰς τὴν ἐρημωμένην Ἀργολίδα ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος. Ἐπομένως ὁ Δράμαλης ἐσκέφθη ὅτι πρέπει νὰ υποχωρήσῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἔστειλεν εἰς τοὺς Μύλους τὸν χριστιανὸν γραμματέα του διὰ νὰ προσφέρῃ δῆθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀμνηστίαν, πραγματικῶς ὅμως διὰ νὰ τοὺς ἀναγγεῖλῃ ὅτι ὁ Δράμαλης ἐτοιμάζεται νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Τρίπολιν.

Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἠπατήθησαν. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἐννόησε τὸ τέχνασμα καὶ εἶπεν εἰς τοὺς ἄλλους ὅτι ὁ Δράμαλης δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐπομένως πρέπει νὰ καταλάβουν τὰ μεταξὺ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Κορίνθου στενά. Οἱ ἄλλοι δὲν τὸν ἤκουσαν. Ἐν τούτοις ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὴν ἀκολουθίαν του σπεύδει καὶ καταλαμβάνει τὸ χωρίον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸ ὁποῖον ἐδέσποζε τοῦ στενοῦ τῶν Δερβενακίων. Διέταξε δὲ τοὺς φίλους του ὀπλαρχηγούς Νικήταν, Παπαφλέσαν καὶ Ὑψηλάντην νὰ κα-

ταλάβουν τὸ ἀνατολικώτερον κείμενον στενὸν τοῦ Ἀγινορίου. Οἱ ἄλλοι ἐχλεύαζαν τὸν Κολοκοτρώνην. Ὁ Μαυρομιχάλης μάλιστα, ὅταν ἔφευγεν, εἶπεν ἐμπαικτικῶς. «Ὁ Κολοκοτρώνης πηγαίνει νὰ γίνῃ πάλιν κλέφτης στὰ βουνά». Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγινε φανερόν πόσον εἶχε δίκαιον ὁ Κολοκοτρώνης.

Τὸ πρῶτὴ τῆς 25 Ἰουλίου ἐφάνη ἐρχόμενον ἐν μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ διὰ νὰ πορευθῇ εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἅμα εἶδε τὰς κινήσεις τῶν Τούρκων, κατέλαβεν ὅπως ἡμποροῦσε τὰς χαράδρας, καὶ ἔστειλε καὶ ἐζήτησε βοήθειαν ἐκ τοῦ Ἀγινορίου. Ὅταν ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθη κατ' αὐτῶν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀφήσουν τὰς ἀποσκευὰς των καὶ νὰ τραποῦν καταδιωκόμενοι εἰς τὸ πλησίον κείμενον ὕψωμα τοῦ Ἀγίου Σώστη. Ὅταν ὅμως κατέβησαν τὸ ὕψωμα, εὗρέθησαν ἐνώπιον ἄλλου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἔφθασαν ἐγκαίρως καὶ κατέλαβαν ἕνα λόφον πέραν τοῦ Ἀγίου Σώστη. Ἐκεῖ συνήφθη μάχη φονικωτάτη. Ἐφθασε καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὅλοι οἱ Τοῦρκοι (3 χιλ.) ἐκτὸς ὀλίγων ἐφονεύθησαν. Εἰς τὴν φοβερὰν αὐτὴν μάχην ὁ Νικήτας ἀνευφημήθη καὶ πάλιν τουρκοφάγος.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν (26) ὁ Δράμαλης φοβισμένος ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ἔμεινεν ἀργός. Τὴν 27 δὲ ἀπεφάσισε νὰ προελάσῃ μὲ ὅλον στρατόν του ὅχι ὅμως πλέον ἀπὸ τὰ Δερβενάκια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν δυσκολωτέραν ὁδὸν τοῦ Ἀγινορίου. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε ποίαν ὁδὸν θὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ Δράμαλης, εἶχε μείνει ὁ ἴδιος εἰς τὰς Δερβενάκια, ἔστειλε δὲ πάλιν εἰς τὸ Ἀγινόρι τὸν Παπαφλέσαν, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Ὑψηλάντην. Οὗτοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐρχομένων Τούρκων. Ἄν τότε καὶ ὁ εἰς τοὺς Μύλους ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν ὀπισθεν, ὁ τουρκικὸς στρατὸς θὰ κατεστρέφετο τελείως, ἀλλ' οὗτος, ὅταν ἔφυγεν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ Ἄργους, ἡσχολήθη εἰς τὸ νὰ λεηλατήσῃ τὰς ἀποσκευὰς του. Ἐνεκα τούτου ὁ Δράμαλης μὲ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐχασε μόνον χίλιους ἄνδρας.

Ἀλλὰ εἰς τὴν Κόρινθον ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἔπαθε τὰ πάνδενα. Ὁ Κολοκοτρώνης κατέλαβεν ὅλους τοὺς δρόμους καὶ τὸν

ἀπέκλεισεν ἐκεῖ. Πεῖνα καὶ ἀσθένεια ἐθέριζαν αὐτόν. Ὁ Δράμα-
λης ἀπὸ τὴν λύπην του ἀπέθανε τὴν 27ην 8βρίου. Τὰ λείψανα
τοῦ στρατοῦ του ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισαν νὰ διευθυνθοῦν εἰς τὰς
Πάτρας. Ἀλλὰ πλησίον τῆς Ἀκράτας οἱ Ἕλληνες κατέστρεψαν
τοὺς περισσοτέρους. Ὀλίγοι μόνον διεσώθησαν εἰς τὴν ἀπέναντι
ἀκτὴν.

Ἡ Πελοπόννησος ἐσώθη ἀπὸ τὸν μέγαν κίνδυνον τῆς ἐκστρα-
τείας τοῦ Δράμαλη. Ἀμέσως δὲ κατόπιν τὸ Ναύπλιον ἔπεσεν εἰς
χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἡ σωτηρία ὅλοι ὁμολογοῦν ὅτι ὀφείλετο
εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Ἡ Γερουσία διώρισεν αὐτὸν εἰς ἀνταμοι-
βὴν Ἀρχιστρατήγον τῆς Πελοποννήσου.

4. Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου.

Ὅπως κατὰ ξηράν, οὕτω καὶ κατὰ θάλασσαν ὁ ἀγὼν ἤρχισε
κατὰ τὸ β' ἔτος μὲ καταστροφὰς καὶ ἐτελείωσε μὲ θριαμβευτικὰ
κατορθώματα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου καὶ ἔνεκα τοῦ φιλησυχίου χαρακτηρὸς
τὸν καὶ ἐπειδὴ ἐγειτόνευαν πολὺ μὲ τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν, δὲν
εἶχαν ἐπαναστατήσει κατὰ τὸ α' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὰς
ἀρχὰς ὅμως τοῦ 1822 ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Σάμου
Λυκοῦργος Λογοθέτης ἔρχεται μὲ 2,500 ἄνδρας εἰς τὴν Χίον καὶ
ἐπαναστεῖ αὐτήν.

Ὅταν ὁ Σουλτᾶτος ἔμαθεν ὅτι καὶ ἡ Χίος ἐπαναστάτησεν,
ἔγινεν ἔξω φρενῶν. Ἀμέσως ἔστειλε μέγαν στόλον ἀπὸ 46 πλοῖα
μὲ ναύαρχον τὸν Καρᾶ Ἀλὴν διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Χίον. Ἀφ' οὗ
ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον ὁ τουρκικὸς στόλος, ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ
αὐτήν. Ἐπειτα ὁ Καρᾶ Ἀλὴς ἀποβιβάζει στρατὸν ἑξ ἑπτὰ χιλιά-
δων ἀνδρῶν, καὶ ἀναγκάζει τοὺς Σαμίους νὰ φύγουν μὲ μερικὰ
Ψαριανὰ πλοῖα. Συγχρόνως ἐπέρασαν εἰς τὴν νῆσον ἀπὸ τὴν
ἀπέναντι παραλίαν τῆς Ἀσίας ἄπειρα στίφη φανατικῶν τούρκων,
τὰ ὁποῖα κατεῖχοντο ἀπὸ ἀγρίαν δίψαν αἵματος καὶ ἀρπαγῆς.

Τότε ἤρχισεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία. Οἱ δυστυχεῖς Χῖοι
κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰ Μοναστήρια διὰ
νὰ σωθοῦν, ἀλλὰ παντοῦ τοὺς ἀνεκάλυπταν οἱ διώκται των καὶ
τοὺς ἔσφαζαν. Ἀπὸ τὰς 100 χιλ. κατοίκους 23 χιλ. ἔσφαγαν

καὶ 47 χιλ. συνελήφθησαν καὶ ἐπωλήθησαν. Οἱ λοιποὶ διεσώθησαν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ μόνον 3 χιλ. ἔμειναν εἰς τὴν νῆσον. Ἡ ἄλλοτε πλουσία καὶ πολυάνθρωπος πόλις μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου βέβαια ἦτο μεγάλη συμφορά. Καὶ αὐτὴ ὅμως ὅπως καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι θυσίαι, ὠφέλησε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐκίνησεν εἰς τὴν πολιτισμένην Εὐρώπην τὴν συμπάθειαν διὰ τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ ἔκαμε φανερὸν ὅτι ἡ τουρκικὴ φυλὴ εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὸν πολιτισμόν.

5. Πυρπόλησις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη.

Τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου ἐξεδικήθη ὁ πυρπολητὴς Κανάρης. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ τρέξῃ εἰς βοή-



Εἰκ. 13. Κωνσταντῖνος Κανάρης.

θειαν τῆς Χίου. Ἐφθάσεν ἐκεῖ, ὅταν ἡ καταστροφὴ εἶχε γίνει. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔπλευσε γύρω ἀπὸ τὴν νῆσον καὶ ἔσωσε πολλοὺς φυγάδας, ἔπλευσεν εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ οἱ ναύαρχοι ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ 2 πυρπολικά. Ὡς πυρπολη-

ταὶ ἐξελέχθησαν ὁ Ὑδραῖος Πιπῖνος καὶ ὁ Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης. Ὁ Κανάρης ἦτο νεαρὸς ναύτης ἄγνωστος ἔως τότε. Ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα μὲ φυσιογνωμίαν ἀγαθὴν καὶ ἐντροπαλὸς εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τρόπους. Ἀλλὰ εἶχε ψυχὴν ἡρωϊκὴν καὶ ἔνεκα τούτου τὸ ὄνομά του κατέστη περίφημον μεταξὺ τῶν ναυτικῶν ἡρώων τῆς παγκοσμίου Ἱστορίας.

Ὁ Πιπῖνος λοιπὸν καὶ ὁ Κανάρης, ἅφ' οὗ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ψαρῶν μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐπεβιβάσθησαν μὲ τὴν ἀκολουθίαν των εἰς τὰ πυρπολικά των καὶ διευθύνθησαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Οἱ Τοῦρκοι τότε εἶχαν τὴν ἐσορτὴν τοῦ Ῥαμαζανίου. Τὴν νύκτα δὲ ἐκείνην (6 Ἰουνίου), ἐπειδὴ θὰ ἤρχιζε τὸ Μπαϊράμιον, ὅλοι οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἦσαν συναγμένοι εἰς τὴν ναυαρχίδα, καὶ ὅλος ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο φωταγωγημένος.

Τὰ δύο πυρπολικά εἰσεχώρησαν ἀπαρατήρητα μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου προσεκολλήθη εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀλλὰ παρφεύρθη ἀπὸ τὸν ἄνεμον καὶ ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτήν. Ἐπομένως ἐκάη χωρὶς νὰ κάμῃ καμμίαν ζημίαν. Δὲν συνέβη ὅμως τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη.

Ὁ Κανάρης ἐπλησίασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα. ἔβαλε τὸν προεξέχοντα ἔμπροσθεν ἰστίον (μπαστοῦνι) τοῦ πυρπολικοῦ εἰς μίαν ἀνοικτὴν κανονιοθυρίδα καὶ τὸ ἔδρασε ἀσφαλῶς. Ἐπειτα ἤναψε μὲ τὸ ἴδιόν του χέρι τὸ φυτίλι καὶ ἐπῆδησεν εἰς τὴν βάρκαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἐπερίμεναν οἱ σύντροφοί του, φωνάζων « Νὰ ὠραία φωτοχυσία, παλιότουρκοι ».

Τὸ πῦρ μετεδόθη ἀμέσως εἰς τὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν μετέβαλεν εἰς κάμινον καιομένην. Τὰ πυροβόλα ἐπυροβολοῦσαν μόνον καὶ ἐμπόδιζαν τὰ πληρώματα τῶν ἄλλων πλοίων νὰ πλησιάσουν. Οἱ ἐπὶ τῆς Ναυαρχίδος Τοῦρκοι ἔσπευσαν εἰς τὰς λέμβους διὰ νὰ σωθοῦν. Ἀλλ' αἱ λέμβοι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ποῦ εἰσῆρχοντο εἰς αὐτάς, ἐβυθίζοντο. Ὁ ἴδιος ὁ Καρὰ-Ἀλῆς, μόλις κατέβη εἰς μίαν λέμβον, πληγώνεται θανασιμῶς ἀπὸ ἓνα τεμάχιον καιομένου ἰστοῦ καὶ μόλις ἐξηλθεν εἰς τὴν ξηρὰν ἐξεπνευσε. Τέλος τὸ πῦρ μεταδίδεται εἰς τὴν πυριτιδαποθηκὴν, ἡ ναυαρχὶς

ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα. Ἐκ τῶν 2 χιλ. ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο εἰς αὐτήν, μόλις 180 διέφυγαν τὸν θάνατον.

Οἱ δύο πυρπολῆται μὲ τοὺς συντρόφους των ἐπέρασαν ἀνενόχλητοι διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ Ψαρά. Ἐδῶ ὁ λαὸς ὑπεδέχθη αὐτοὺς μὲ ἐπευφημίας καὶ τοὺς συνώδευσεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅπου ἠὐχαρίστησαν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος μετὰ τὴν συμφορὰν τοῦ αὐτῆς οὔτε τὰ Ψαρά, οὔτε τὴν Σάμον ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ, ὥς εἶχε σκοπόν. Ἔσπευσε νὰ κρουφθῇ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ὅταν δὲ μετ' ὀλίγον ἐτόλμησε καὶ πάλιν νὰ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτοῦ, ὁ Κανάρης καὶ πάλιν ἀνετίναξε μὲ τὸ πυρπολικόν του τὴν ὑποναυαρχίδα μὲ 1600 ἄνδρας πλησίον τῆς Τενέδου. Οἱ Ἕλληνες ἔκτοτε ἔμειναν κύριοι τῆς θαλάσσης.

6. Ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1823, Μάρκος Βότσαρης.

Αἱ ἀποτυχίαι τοῦ 1822 δὲν ἀπεγοήτευσαν τὸν Σουλτᾶνον. Οὗτος διέταξε δύο νέοι στρατοὶ νὰ εἰσρομήσουν ὁ μὲν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ ἄλλος εἰς τὴν Δυτικὴν.

Ὁ πρῶτος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἐπέστρεψεν ὀπίσω χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τίποτε.

Σπουδαιότερα ἀποτελέσματα εἶχεν ἡ ἐκστρατεία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Δύο στρατηγοὶ ὁ Μουσταῆς πασσᾶς τῆς Σκόδρας καὶ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης μὲ 16 χιλιάδες ἄνδρας ἐπροχώρησαν ἐναντίον αὐτῆς.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐφιλονίκουν ἀναμεταξύ των καὶ μὲ τοὺς πολίτας. Μόνος ὁ Μάρκος Βότσαρης ὁ συνετώτατος, πρᾶτότατος καὶ ἀφιλοκερδέστατος αὐτὸς Σουλιώτης ἐπεριφρονοῦσε τὸν φθόνον τῶν ἄλλων καὶ ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος. Ὅταν ἡ Κυβέρνησις ἔστειλεν εἰς αὐτὸν δίπλωμα στρατηγοῦ καὶ εἶδε τοὺς συμπατριώτας του νὰ δυσσασθηθοῦν διὰ τοῦτο, αὐτὸς ἐξέσχισε τὸ δίπλωμα καὶ εἶπεν «ὅποιος εἶναι ἄξιος, πέρνει τὸ δίπλωμά του ἔμπρὸς εἰς τὸν ἐχθρόν».

Όταν ὁ Μᾶρκος ἔμαθεν ὅτι ἡ προφυλακὴ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ 4500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Τζελαλεδὶν βέην εὐρίσκετο εἰς τὸ Καρπενήσιον, ἀπεφάσισε μὲ 350 Σουλιώτας νὰ ἐπιτεθῇ ἐν καιρῷ νυκτὸς κατ' αὐτῆς. Πραγματικῶς τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου καὶ ἀρ-



Εἰκ. 14. Μᾶρκος Μπότσαρης.

χίζει τὴν σφαγὴν. Οἱ Τοῦρκοι, ἐπεὶ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐκοιμῶντο, περιέρχονται εἰς σύγχυσιν καὶ ἀλληλοφονεύονται. Ἡ σφαγὴ ὑπῆρξε φοβερά. Ἀλλὰ ὁ Μᾶρκος προχωρεῖ μέχρι τῆς μάνδρας, διὰ νὰ ἴδῃ τὰ ἐντὸς. Τότε οἱ ἐντὸς αὐτῆς Ἀλβανοὶ τὸν ἐπυροβόλησαν, καὶ μία σφαῖρα τὸν εὗρηκεν εἰς τὸ μέτωπον καὶ τὸν ρίπτει νεκρόν.

Οἱ συμμαχηταὶ τοῦ παρέλαβαν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἄπειρα λάφυρα, ὅπλα καὶ πολεμεφόδια, φορτωμένα εἰς ἡμιόνους καὶ ἀπῆλθαν χωρὶς νὰ τοὺς ἐνοχλήσῃ κανεὶς.

Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν ἐφονεύθησαν περίπου 2000 Τοῦρκοι. Ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ζημία ἦτο μεγάλη, διότι ἔχασαν τὸν ἥρωα ἀρχηγόν των. Οἱ Σουλιῶται, οἱ ὁποῖοι ἔπειτα ἀπὸ

τὴν προσβολὴν αὐτὴν τοῦ Καρπενησίου ἔφερον πλούσια καὶ καταστόλιστα ὄπλα, κατηρῶντο αὐτά, διότι τὰ ἐξηγόρασαν μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου ὁ Μουσταῆς καὶ ὁ Ὅμιος Βρυώνης ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Αἰτωλικόν, ἀλλὰ ματαίως.

Τὸ Αἰτωλικόν εἶναι ἐπὶ μικρᾷς νήσου εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ἦτο καλῶς ἐφωδιασμένον. Μόνον ἔλκειψιν ὕδατος εἶχεν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἐθεραπεύθη διὰ θαύματος. Μία τουρκικὴ βόμβα ἔπεσεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ἤνοιξεν ἄγνωστον πηγὴν ὕδατος.

Ἡ πολιορκία διήρκεσε δύο μῆνας χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἐπὶ τέλους ἤρχισεν ὁ χειμὼν. Οἱ Τούρκοι ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθαν εἰς τὴν Ἡπειρον.

7. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ πηλλᾶγῃ ἀπὸ κάθε κίνδυνον, διότι κατὰ τὰ ἔτη 1823 καὶ 1824 τουρκικὸς στρατὸς δὲν εἰσέβαλεν εἰς αὐτήν. Δυστυχῶς οἱ Ἕλληνες ἀντὶ νὰ καταγίνουν εἰς τὸ νὰ κυριεύσουν τὰ ὀλίγα παράλια φρούρια, τὰ ὁποῖα ἔμεναν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, καὶ νὰ ἐτοιμασθοῦν διὰ νὰ ἀποκρούσουν κάθε κίνδυνον, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ παρουσιασθῇ, ἤρχισαν μεταξὺ τῶν τὰς φιλονικίας. Ἐφιλονικούσαν ἀναμεταξύ τῶν οἱ στρατιωτικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ οἱ πολιτικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μαυροκορδάτος.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823 συνήλθε νέα Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἰς Ἄστρος. Εἰς αὐτὴν ἐπεκράτησαν οἱ πολιτικοί. Καὶ πρόεδρος μὲν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐξελέχθη ὁ Πετρόμπεης, τοῦ δὲ Βουλευτικοῦ ὁ Μαυροκορδάτος.

Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἐκλεχθεὶς καὶ αὐτὸς μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ κατορθώνει νὰ παρασύρῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπεην καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Τότε Ἐκτελεστικὸν καὶ Βουλευτικὸν ἐχωρίσθησαν. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν ἐξέλεξεν ἄλλο

Ἐκτελεστικὸν μὲ πρόεδρον τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, ἀδελφὸν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου.

Αἱ δύο Κυβερνήσεις ἤλθαν εἰς σύγκρουσιν. Ἐπὶ τέλους ὑπερ-ἰσχυσεν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μὲ 14 προκρίτους ὠδηγήθη εἰς τὴν Ὑδραν καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὸ ἐκεῖ Μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλίου.

Τότε ἐφονεύθη καὶ ὁ ἥρως τῆς Γραβιάς Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦττος. Ὁ Κυβέρνησις ἐφέρθη περιφρονητικῶς πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ ἦτο φίλος τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐκ τούτου ὁ Ὀδυσσεὺς ὠργίσθη κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, αὕτη δὲ συνέλαβε τὴν ὑποψίαν ὅτι οὗτος συνεννοεῖται μὲ τοὺς Γούρκους, καὶ ἀπέστειλεν ἐναντίον του τὸν Γκούρα, πρῶην πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ὀδυσσεύς. Ὁ Γκούρας συνέλαβεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐφυλάκισεν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐνετικὸν πύργον. Τὴν 16ην ὁμως Ἰουλίου 1825 εὗρέθη τὸ σῶμά του διαμελισμένον κάτω ἀπὸ τὸν πύργον. Διεδόθη ὅτι ἀπεπειράθη νὰ δραπετεύσῃ καὶ κατεκρημνίσθη. Ἴσως ὁμως καὶ νὰ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα, καὶ κατόπιν ἐρρίφθη τὸ πτώμα του ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εὗρίσκοντο τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ φοβερός κίνδυνος ἐπεκρέματο ἐπ' αὐτῆς. Εὐτυχῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρουσιάσθη ἰσχυρὸς σύμμαχος αὐτῆς, ὁ φιλελληνισμὸς τῆς Εὐρώπης.

8. Ὁ φιλελληνισμός.

Ὁ φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχισεν εὐθύς, ὅταν ἤρχισε καὶ ἡ ἐπανάστασις. Κατὰ πρῶτον ἤρχισεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Γαλλίαν ἐκ θαυμασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Εἰς τὴν ἐξέγερσιν καὶ εἰς τὰ κατορθώματα τῶν νέων Ἑλλήνων οἱ Εὐρωπαῖοι ἔβλεπαν τὴν ἐκ τοῦ τάφου ἀναγέννησιν τῶν ἀρχαίων. Ἰδρύθησαν λοιπὸν παντοῦ φιλελληνικοὶ σύλλογοι εἰς Γερμανίαν, Ἑλβετίαν καὶ Γαλλίαν, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο πρὸς συλλογὴν χρημάτων χάριν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ὑπὸ τῶν συλλόγων αὐτῶν ἐβοηθεῖτο ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατεία φιλελλήνων στρατιωτικῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ ἑκατοντάδας ἐπροθυμοποιή-

θησαν νά παράσχουν εἰς τοὺς Ἑλληνας τὰς προσωπικὰς των ὑπηρεσίας.

Ἰδίως ὁμοῦς πρακτικὸν χαρακτῆρα εἶχεν ὁ φιλελληνισμός, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐδῶ, ἐν ᾧ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ κατ' ἀρχὰς διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, πολλοὶ ὀνομαστοὶ Ἀγγλοὶ ἐσυμπάθησαν ἰσχυρῶς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἕνεκα τῶν φιλελευθέρων των φρονημάτων. Ἐβλεπαν εἰς



Εἰκ. 15. Ὁ λόρδος Βύρων.

τὴν ἐπανάστασιν τὸν ἀγῶνα ἐνὸς λαοῦ καταπιεζομένου ὑπὸ σκληροῦ δεσπότητος πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας του. Ἐπὶ τέλους δὲ ἡ καταστροφή τῆς Χίου καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς ἐξηρέθισαν τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον τῆς φιλοτοῦρκου ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Τὸ δὲ φιλελεύθερον φρόνημα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποστρέφεται τὸν δεσποτισμὸν, ἔκαμε καὶ αὐτὴν τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν πολιτικὴν νά μεταβάλῃ γνώμας.

Ἐκτοτε ὁ ἀγὼν τῶν φιλελλήνων ἔλαβεν ἰσχυροτέραν κίνησιν.

Ἰδρῦθη εἰς τὸ Λονδῖνον φιλλεληνικὸς σύλλογος, τοῦ ὁποίου μετεῖχον πολλοὶ καὶ ἐπιφανεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες. Ὁ σύλλογος οὗτος ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν Εὐρώπῃ φιλλεληνικοὺς συλλόγους, τὸ σπουδαιότερον δὲ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ χορηγηθοῦν δάνεια εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν μεγαλυτέραν τέλος ἔξαψιν τοῦ φιλλελληνισμοῦ εἰς τὴν Εὐρώπῃ ἐπροκάλεσεν ὁ μέγας Ἀγγλος ποιητὴς λόρδος Βύρων. Ὁ Βύρων ἔστρεψεν ὅλην του τὴν ἀγάπην καὶ ὅλην του τὴν δύναμιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ κατέλθῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τότε ὁ φιλλεληνικὸς σύλλογος τοῦ Λονδίνου τὸν διώρισεν ἀντιπρόσωπόν του.

Ὁ Βύρων κατὰ πρῶτον ἦλθεν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. Ἀφ' οὗ ἔμεινε μὴνὰς τινας ἐκεῖ καὶ ἔλαβε γνῶσιν τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, ἦλθε τὸν 10βριον τοῦ 1823 εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ἦτο ὁ Μαυροκορδαῦτος.

Ἐδῶ ἐτήρησεν ἐπιφυλακτικότητα ἀπέναντι τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων τῶν Ἑλλήνων, καὶ διαρκῶς τοὺς προέτρεπεν εἰς ὁμόνοιαν. Ἐπειτα ἐζήτησε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὰ λείψανα τῶν φιλλελλήνων. Προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του ὑπηρεσίαν τοὺς Σουλιώτας, οἱ ὅποιοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Βότσαρη ἔμειναν ἄνευ ἀρχηγοῦ, καὶ ἠτοιμάζετο μὲ αὐτοὺς νὰ προσβάλῃ τὴν Ναύπακτον.

Ἀλλὰ τὸ ἐπικίνδυνον κλῖμα τοῦ Μεσολογγίου ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ὑγείας τοῦ νεαροῦ Λόρδου. Προσεβλήθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 7 Ἀπριλίου ἀπέθανεν.

Ὁ θάνατός του ἐβύθισε τοὺς Ἕλληνας εἰς μέγα πένθος. Ἡ Ἑλλὰς ἀπελευθερωθεῖσα ἐτίμησε τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ δι' ἐπιτοπίου μνημείου εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ δι' ἀνδριάντος εἰς τὸ Ζάπειον τῶν Ἀθηνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

ΑΜΥΝΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ (1824—1827).

1. Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Ὁ Σουλτᾶνος ἕως τώρα δὲν ἠμπόρεσε νὰ σβήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ.

Ὁ Μεχμέτ ἦτο σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον καὶ μόνον ἓνα μικρὸν φόρον ἐπλήρωνεν εἰς αὐτόν. Εἶχε κατορθώσει δὲ νὰ προσελκύσῃ πολλοὺς Εὐρωπαίους ἀξιωματικοὺς καὶ νὰ καταρτίσῃ στρατὸν γυμνασμένον εὐρωπαϊκῶς καὶ μὲ αὐστηρὰν πειθαρχίαν.

Ὁ Σουλτᾶνος λοιπὸν ἐπρότεινεν εἰς τὸν Μεχμέτ νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον καὶ νὰ διορίσῃ τὸν θετὸν του υἱὸν Ἰμβραῖμ πασᾶν τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ σβήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Μεχμέτ ἐδέχθη καὶ ἐσυμφώνησαν οἱ μὲν Αἰγύπτιοι νὰ ὑποτάξουν τὴν Πελοπόννησον, οἱ δὲ Τούρκοι τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Προτῆτερα ὅμως ὁ μὲν αἰγυπτιακὸς στόλος νὰ καθυποτάξῃ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κάσσον, ὁ δὲ τουρκικὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρά, καὶ κατόπιν συνενωμένοι νὰ καταστρέφουν τὰς ἄλλας ναυτικὰς νήσους Σάμον, Ὑδραν καὶ Σπέτσας.

2. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης καὶ καταστροφὴ τῆς Κάσσου

Ἡ Κρήτη, ὅπως εἶδαμεν, εἶχεν ἐπαναστάτῃσιν ἀπὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῶν Τούρκων διὰ νὰ πνίξουν τὴν ἐπανάστασιν ἀπέβησαν μάταιαι. Τὸ β' ἔτος ὁ Σουλτᾶνος ἐξήτησε διὰ τὴν Κρήτην τὴν βοήθειαν τοῦ Μεχμέτ, καὶ αὐτὸς εἶχε στείλει στρατὸν καὶ στόλον ἐκεῖ. Ἀλλ' οὐδὲ μὲ τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν εἶχαν κατορθώσει ἐπὶ δύο ἔτη νὰ καταπνί-

Ξουν τελείως τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης. Οἱ Χριστιανοὶ μὲ ὄλας τὰς ὠμότητας καὶ τὰς καταστροφὰς τοῦ Αἰγυπτίου στρατηγοῦ Χασὰν καὶ κατόπιν τοῦ Χουσεῖν ἀνθίσταντο εἰς τὰ Σφακιά.

Τώρα ὅμως οἱ Αἰγύπτιοι ἀπέστειλαν νέον στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἡ ἐπανάστασις κατεπνίγη καὶ ἐκεῖ εἰς τὸ αἶμά της.

Μετὰ ταῦτα (6 Ἰουνίου) ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐπερικύκλωσε τὴν Κάσσον. Ὁ Χουσεῖν μὲ 4 χιλ. ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον. Μετὰ ἡρωϊκὴν δὲ ἀντίστασιν τῶν Κασσίων ἐκυρίευσε καὶ τὰ 4 χωρία τῆς νήσου. Τελεία καταστροφή ἡκολούθησεν. Οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες ἐφονεύθησαν, 2 χιλ. δὲ γυναῖκες καὶ παῖδες ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

3. Καταστροφή τῶν Ψαρῶν.

Σύμφωνα μὲ τὰς συμφωνίας Σουλτάνου καὶ Μεχμέτ Ἀλῆ, τουρκικὸς στόλος ἐξ 176 πλοίων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χοσεῖφ πασσᾶ ἦλθεν ἐναντίον τῶν Ψαρῶν (18 Ἰουνίου 1824).

Τὰ Ψαρὰ εἶχαν τότε 30 χιλ. κατοίκους, ἀλλ' οἱ περισσότεροι (23 χιλ.) ἦσαν φυγάδες ἐκ τῆς Χίου, τῶν Κυδωνιῶν καὶ τῆς Σμύρνης, καὶ δὲν ἦσαν στρατιῶται ἀξιόμαχοι. Ἰκανοὶ διὰ νὰ μάχωνται ὑπῆρχαν μόνον 3 χιλ. ἄνδρες, ἐκ τῶν ὁποίων 1027 ἦσαν μισθοφόροι Θεσσαλοὶ καὶ Μακεδόνες.

Οἱ Ψαριανοὶ ὅμως ἀπεφάσισαν νὰ ἀντισταθοῦν. Τὸ θάρος τῶν ἐνίσχυνεν ἰδίως ἡ φύσις τῆς νήσου των. Αἱ ἀκταὶ αὐτῆς ἐκτὸς τοῦ Ν. Α. ὄρου, ὅπου ἦτο ἡ πόλις τῶν Ψαρῶν, ἦσαν τόσον ἀπόκρημνοι, ὥστε οὐδὲ λέμβοι ἤμποροῦσαν νὰ πλησιάσουν. Ἐκαμαν ὅμως τὸ σφάλμα παρὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Κανάρη νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν ἀγῶνα κατὰ θάλασαν. Μάλιστα ἀφῆρεσαν τὰ πηδάλια ἀπὸ τὰ πλοῖα. διότι τὸ ἐζήτησαν οἱ μισθοφόροι ὥς ἐγγύησιν, ὅτι οἱ Ψαριανοὶ δὲν θὰ φύγουν καὶ τοὺς ἐγκαταλείψουν.

Ὁ τουρκικὸς στόλος ἅμα ἐπλησίασε τὴν 20 Ἰουνίου, ἤρρισε τὸν κανονιοβολισμὸν εἰς τὸ Ν. καὶ Δ. μέρος τῆς νήσου. Οἱ Ψαριανοὶ ἐπὶ 24 ὥρας ἀπαντοῦσαν εἰς αὐτόν. Ἐν ᾧ ὅμως ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἐστραμμένη εἰς τὸ μέρος αὐτό, μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐπῆγεν ἀπὸ τὸ βόρειον ἀπόκρημνον μέρος τῆς νήσου καὶ ἀπεβίβασε πλῆθος στρατιωτῶν. Οἱ ἐκεῖ εὐρισκό-

μενοι Ἕλληνες μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν διεσκορπίσθησαν.

Οἱ Τούρκοι κατόπιν ἐγράφησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῆς πόλεως. Ἡ πόλις δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ ἀντισταθῇ. Ἐν ᾧ οἱ ἀποβιβασθέντες ἐπροχώρουν πρὸς τὸν αἰγιαλὸν φονεύοντες καὶ καίοντες, ὁ στόλος ἐπλησίασε καὶ ἀπεβίβασε καὶ αὐτὸς στρατεύματα. Οἱ κάτοικοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐρρίπτοντο εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλὰ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀνθρώπων ἀναιρέποντο. Πολλὰ τέλος γυναῖκες ἐρρίφθησαν μὲ τὰ τέκνα των εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.

Ἐκ τῶν πλοίων μόνον 23 κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν καὶ νὰ σώσουν μερικοὺς φυγάδας. Οἱ φονευθέντες ἦσαν ἄπειροι. Ἀπὸ τοὺς 7 χιλ. Ψαριανοὺς ἐχάθησαν 3,600. Ἀπὸ δὲ τοὺς ἄλλους κατοικοὺς μόλις 6 χιλ. ἐσώθησαν.

Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον μέρος τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν ἦν πολὺ ἡρωϊκόν. Εἰς τὴν Ν. Α. ἄκραν τῆς νήσου ἦτο τὸ φρούριον Παλαιόκαστρον, ἄλλοτε μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Εἰς αὐτὸ εἶχαν κλεισθῇ 500 Ψαριανοὶ μὲ πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδιῶν. Ὁ τουρκικὸς στρατός, ἄφ' οὗ κατέστρεψε τὴν πόλιν, ἐπερικύκλωσε καὶ αὐτό.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας τὸ Παλαιόκαστρον ἀντεστάθη εἰς ὅλας τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλους, ἄφ' οὗ οἱ περισσότεροι Ψαριανοὶ πυροβοληταὶ ἐφονεύθησαν, ὁ Ἀντώνιος Βρατσάνος ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, καὶ τὸ Παλαιόκαστρον ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἄερα μαζί μὲ 2 χιλ. Τούρκους, οἱ ὅποιοι εἶχαν ὁρμήσει εἰς τὰ τεῖχη.

Ψαρὰ δὲν ὑπῆρχαν πλέον. Οἱ σωθέντες Ψαριανοὶ κατέφυγαν εἰς Σπέτσας, Ὑδραν, Σῦρον καὶ Αἴγινον. Ἀλλὰ ἡ καταστροφή αὐτῶν ἐξῆγειρε τὸν θάνασμον τοῦ κόσμου καὶ ἐδόξασε τὸ ὄνομα τῆς νήσου. Ὁ δὲ ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς ὕμνησε τὴν δόξαν των μὲ τὸ περίφημον ποίημά του.

*Στῶν Ψαρῶν τὴν δόμανρον ῥάχη
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
μελειτᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στεφάνιστὴ κόμη φορεῖ
γινομέν' ἀπὸ λίγα χορτάρια
ποῦ'χαν μείνει στὴν ἐρημῇ γῇ.*

4. Αἱ ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον καὶ τὴν Κῶν.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προαθάσει νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν μήτε τῆς Κάσσου, μήτε τῶν Ψαρῶν. Καὶ εἰς τὰς δύο ἔφθασε ὅταν ἡ καταστροφή εἶχεν γίνει. Εὐτυχῶς κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν Σάμον.

Ὁ τουρκικὸς στόλος μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἐκίνησεν ἐναντίον τῆς Σάμου. Ἄλλ' ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ, εὗρεν εἰς τὸν πορθμὸν μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας τὸν ἑλληνικόν. Εἰς τὸν πορθμὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου ἔγιναν πεισματώδεις συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν δύο στόλων. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἔχασε μίαν φεργάταν, τὴν ὁποίαν ἐπυρπόλησεν ὁ Κανάρης, καὶ δύο ἄλλα μικρότερα πλοῖα. Ἐπὶ τέλους ἀπελπίσθη καὶ ἔπλευσεν εἰς τὴν Κῶν, διὰ νὰ περιμένῃ ἐκεῖ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον.

Πραγματικῶς τὴν 20 Αὐγούστου ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ θετοῦ υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ Ἰμβραήμ. Ἀπετελεῖτο ἐκ 56 πολεμικῶν πλοίων καὶ 150 φορηγῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν 16 χιλ. πῆσοι καὶ 2 χιλ. ἰππεῖς.

Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ 80 πλοίων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου Μιαούλη συνεκεντρώθη πλησίον τῆς νήσου Πάτιμου. Τὴν 24 Αὐγούστου οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου, ἀλλὰ ἄνευ ἀποτελέσματος. Οἱ Τοῦρκοι ἐφοβήθησαν πρὸ τῶν πυρπολικῶν καὶ ὑπεχώρησαν. Ἄλλ' οἱ Αἰγύπτιοι ἐπέμειναν καὶ οἱ Ἕλληνες μὲ ὅλην τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητά των μόνον ἐν μικρὸν πλοῖον κατώρθωσαν νὰ καταστρέψουν.

Τὴν 28 Αὐγούστου ἔγινεν ἄλλη ναυμαχία εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα. Εἰς αὐτὴν ὁ Μιαούλης, ἔδειξεν ὅλην τὴν ναυαρχικὴν του ἱκανότητα. Δύο δὲ πυρπολικά κατώρθωσαν νὰ καταστρέψουν μίαν αἰγυπτιακὴν φεργάταν μὲ 650 ἄνδρας, καὶ ἐν ἄλλο κατέστρεψε μίαν τουρκικὴν κορβέταν. Ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Κῶν ἐντροπισμένος.

Τὴν 4 Ὀβρίου ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἀπέπλευσε πρὸς βορρᾶν διὰ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σάμου. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ ἑλλη-

νικὸς ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν αὐτὴν. Τότε ὁ Χοσρὲφ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κων/πολιν, ὁ δὲ Ἰμβραῖμ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κῶν ἀφ' οὗ ἔχασε δύο κορβέτας.

Ὁ Ἰμβραῖμ, ἀφ' οὗ ἔλαβε νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀπεφάσισε νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Κρήτην, ἵνα ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ἔαρ ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' ὁ Μιαούλης, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπιτηροῦσεν, ἐπετέθη (27 ὀβρίου) εἰς τὴν ΒΑ. παραλίαν τῆς Κρήτης κατ' αὐτοῦ καὶ ἔτρεψε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον εἰς φυγὴν. Ἐγίνε τὴν νύκτα καὶ τρικυμία καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος διεσκορπίσθη. Ἀλλὰ πλοῖα ἔφυγαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πολλὰ ἐναυάγησαν, ἄλλα συνέλαβαν οἱ Ἕλληνες, ἄλλα δὲ μὲ τὸν Ἰμβραῖμ ἐπέστρεψαν εἰς τὸν ἀπέναντι τῆς Ῥόδου κόλπον τοῦ Μαμαρά.

Τότε πλεόν ὁ Μιαούλης ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ὑδραν. Ἡ κατάστασις τῶν πλοίων του ἦτο ἐλεεινὴ. Τὰ δὲ πληρώματα ὑπέφερον ἀπὸ φοβερὰς στερησεις. Ἐπειτα δὲν ἐφρατᾶζετο ὅτι ὁ Ἰμβραῖμ ἐν καιρῷ χειμῶνος θὰ ἐτόλμα νὰ θαλασσομαχήσῃ. Ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε τὸ πείσμα τοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Ἰμβραῖμ συνεκέντρωσε τὰ διασκορπισμένα πλοῖά του, καὶ κατὰ τὰ τέλη 9βρίου ἐπλευσεν εἰς τὴν Σούδαν τῆς Κρήτης καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματά του.

Ἐκεῖ ἔλαβε τὰς ἐνισχύσεις ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, καὶ ἐπερίμενεν εὐκαιρίαν διὰ νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τόσον ἦτο τὸ πείσμα του, ὥστε δὲν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηρὰν, ἀλλ' ἔμενεν εἰς τὸ πλοῖον. Ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ πατήσῃ εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ τὸ ἔκαμεν. Τὴν 11 Φεβρουαρίου 1825 ἐπλευσε μὲ 50 πλοῖα εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης μὲ 4 χιλ. πεζοὺς καὶ 500 ἵππεῖς.

5. Ὁ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατάληψις Μεθώνης, Κορώνης, Ναυαρίνου.

Ἀφοῦ ὁ Ἰμβραῖμ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Μεθώνην, τὴν ὁποίαν κατεῖχαν ἀκόμη οἱ Τούρκοι, ἔστειλε τὰ φορτηγά του πλοῖα καὶ ἔφερεν ἄλλας 5 χιλ. πεζοὺς, 500 ἵππεῖς καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν.

Ἐπειτα διεσκόρπισε τοὺς Ἕλληνας οἱ ὅποιοι ἐπολιορκοῦσαν τὴν Κορώνην, καὶ ἐστράφη πρὸς τὸ Ναυαρίνον.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἰμβραΐμ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐταράχθη. Ἐσπευσε νὰ ἐνισχύσῃ τὸ Ναυαρίνον, συγχρόνως δὲ ἐπεχείρησεν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Ἰμβραΐμ, ἐπὶ κεφαλῇς τῆς ὁποίας ἐτέθη ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος Κουντουριώτης.

Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία ἀπέβη ἀτυχής. Ὁ ναυτικὸς πρόεδρος, ὅταν ἔφθασεν εἰς Καλάμας, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε τὰς κακονυχίας τῆς ἐκστρατείας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ὑδραν. Δυστυχῶς ἀφῆκεν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν γενναῖον μὲν ναυτικόν, ἀλλ' ἐντελῶς ἀπειρον τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου πλοίαρχον Σκούρτην. Ὁ Σκούρτης ἐνίκηθη ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸ Κρεμμύδι, δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μεθώνης.

Ὁ Ἰμβραΐμ μετὰ τὴν εὐκόλον αὐτὴν νίκην ἔστρεψεν ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὸ Ναυαρίνον. Ἐδῶ οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τὸ σφάλμα νὰ καταλάβουν τὴν Σφακτηρίαν μὲ 800 ἄνδρας. Ἀλλὰ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς νήσου ἔπρεπε διαρκῶς νὰ ὑπάρχῃ ἐκεῖ στόλος, οἱ δὲ Ἕλληνας εἶχαν ἐκεῖ μόνον 5 πλοῖα. Ὁ Ἰμβραΐμ ἔφερε τὸν στόλον του, ἐπερικύκλωσε τὴν νῆσον καὶ ἀπεβίβασε στρατὸν ὑπὸ τὸν φοβερὸν Χουσεῖν. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας οἱ Αἰγύπτιοι ἐγίναν κύριοι τῆς νήσου. 350 Ἕλληνες μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἀναγνώσταρας, ὁ Σαχίνης καὶ ὁ Τσαμαδός, καὶ ὁ φιλέλλην Σανταρόζας, ἐφονεύθησαν, καὶ 200 συνελήφθησαν ζῶντες. Οἱ λοιποὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, ἔσωθησαν ὡς ἐκ θαύματος μὲ τὰ 5 πλοῖα. Ἐκ τῶν 5 αὐτῶν πλοίων τὰ τέσσαρα ἐπρόφθασαν καὶ ἔφυγαν πρὸ τοῦ κλεισθῆ τὸ στάμιον τοῦ λιμένος ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Τὸ πλοῖον ὅμως Ἀρης ἠναγκάσθη νὰ ἀγωνισθῇ ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἐναντίον ὅλων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Ἐπὶ τέλους μετὰ λαμπρὸν ἀγῶνα σκεπασμένον ὅλον ἀπὸ καπνὸν τὸν ὁποῖον ἐπίτηδες ἡτοίμασαν οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου, κατώρθωσε πλευρίζον ἄλλοτε δεξιὰ καὶ ἄλλοτε ἀριστερὰ νὰ διασχίσῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον καὶ νὰ σωθῇ.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σφακτηρίας καὶ τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου παρεδόθησαν. Εἰς μάτην ὁ Μιαούλης κατέκαυσεν εἰς πὸν λιμένα τῆς Μεθώνης 7 τουρκικὰ πλοῖα. Ὁ Ἰμβραΐμ τώρα

δὲν ἐταράσσοετο. Κατεῖχε τὸ δχυρὸν τετράγωνον τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν τὰ φρούρια Μεθώνης, Κορώνης, Παλαιοῦ καὶ Νέου Ναυαρίνου, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀσφαλῶς θὰ ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Πελοπόννησον.

**6. Μάχη Μανιακίου. Ἀπελευθέρωσις Κολοκοτρώνη.
Καθυπόταξις Πελοποννήσου.**

Ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Ἰμβραῖμ ἐξηγέρθη, καὶ ἀπαιτοῦσε τὴν ἀποφυλάκισιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν ἄλλων προκρίτων. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἤρνεϊτο



Εἰκ. 16. Ὁ Παπαφλέσσας.

νὰ προβῇ εἰς τοῦτο. Αὐτὸς ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, τὸ ἐζήτησεν ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη.

Τότε ὁ ἀρεϊμάνιος Ὑπουργὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος μὲ 1000 Ῥουμελιώτας κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ. Μὲ τὸν στρατὸν τοῦ Ἰμβραῖμ ὁ Παπαφλέσσας συνήντηθη εἰς τὸ Μανιάκι. Ἀμέσως ὁ περισσότερος στρατὸς του διεσκορπίσθη. Ὁ Παπαφλέσσας ὅμως μὲ 300 πιστοὺς ἄνδρας ἐπροτίμησεν ἑνδοξον θάνατον

παρὰ αἰσχροὴν φυγὴν. Πραγματικῶς δὲ μετὰ πολύωρον μάχην ἔπασαν ὅλοι.

Ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα ἐξύψωσε τὸ φρόνημα τῶν Πελοποννησίων. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη, ἀφ' οὗ ἐπιέσθη ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην, ἀπελευθέρωσε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους δεσμώτας.

Ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης ἐχαιρετίσθη εἰς τὸ Ναύπλιον μετ' ἐπευφημίας καὶ διωρίσθη γενικὸς Ἀρχιστράτηγος. Τὸ ὄνομά του προσεῖλκυσε ὥς μαγνήτης τοὺς Πελοποννησίους, καὶ χιλιάδες συνέρρευσαν ὑπὸ τὰς σημαίας του.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰμβραῖμ ἀπὸ τὸ Ναυαρίνον ἦλθεν χωρὶς κανένα ἐμπόδιον εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐρήμωσεν αὐτάς. Ἐπειτα διευθύνεται πρὸς τὴν Τριπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ Ἰμβραῖμ γίνεται κύριος τῆς Τριπόλεως, καὶ ἀμέσως διευθύνεται εἰς τὴν Ἀργολίδα. Εὐτυχῶς, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Μύλων, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπομένως περιορίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ καύσῃ τὸ Ἄργος, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τριπολιν.

Ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἐπιχειρεῖ, ὅπως καὶ ἄλλοτε, νὰ καταλάβῃ τὰ πέριξ τῆς Τριπόλεως ὄρη καὶ νὰ πολιορκήσῃ αὐτήν. Ἀλλ' ἀποτυγχάνει. Ὁ Ἰμβραῖμ ἀποκρούει καὶ διασκορπίζει τοὺς Ἑλλήνας ἀπὸ ὅλας τὰς θέσεις των. Ἐκτοτε ὁ Κολοκοτρώνης περιορίζεται εἰς κλεφτοπόλεμον κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ, ὁ ὁποῖος κάμνει καταστρεπτικὰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀρχαδίαν, Λακωνίαν, Μεσσηνίαν καὶ Ἡλίδαν.

Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἰμβραῖμ δὲν εἶναι κύριος τῆς Πελοποννήσου. Ἀρχει μόνον, ὅπου εὐρίσκεται. Ὅπισθὲν του εἶναι πάντοτε οἱ Ἕλληνες καὶ τὸν παρενοχλοῦν. Διὰ νὰ κυριευθῇ ἡ Πελοπόννησος ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ κάθε χωρίον, κάθε ὄρος, κάθε κοιλάς, κάθε χαράδρα, καὶ ἔπρεπε νὰ ἐξολοθρευθῇ αὐτὸς ὁ λαός, καὶ νὰ μείνῃ ἡ χώρα χωρὶς κατοίκους. Καὶ τοῦτο, φαίνεται, ἐσκέπτετο νὰ κάμῃ ὁ Ἰμβραῖμ, ὅτε τὸν διέταξαν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου.

7. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Πολιορκία ὑπὸ Κιουταχῆ. Κατὰ τὴν συμφωνίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει ὁ Σουλτάνος μετὰ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν ἔπρεπε τὰ μὲν αἰγυπτιακὰ στρατεύματα νὰ καθυποτάξουν τὴν Πελοπόννησον, τὰ δὲ τουρκικὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Διὰ τὴν ἐναντίον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν ὁ Σουλτάνος διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν Ῥεσίτ Πασσᾶν Κιουταχῆν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιχειρήσει μετὰ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπέστησε δὲ πρὸ πάντων τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ Μεσολόγγιον, διότι χωρὶς αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καταβληθῇ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Κιουταχῆς λοιπὸν μετὰ 30 χιλ. στρατὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825, χωρὶς νὰ συναντήσῃ πούθεν ἀντίστασιν.

Τὸ Μεσολόγγιον τότε ἦτο καλύτερα ὁχυρωμένον παρὰ τὴν πρώτην φορὰν καὶ εἶχε 4 χιλ. ἀνδρείους πολεμιστάς.

Ὁ Κιουταχῆς κατ' ἀρχὰς ἐπολιορκήσεν τὸ Μεσολόγγιον μόνον ἀπὸ ξηρᾶς. Ὅλαι αἱ ἔφοδοί του ἀπεκρούσθησαν. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος ἔφερεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ἄφθονα τρόφιμα καὶ ἐπικουρίας ἐκ Πελοποννήσου.

Ἀλλὰ κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου μέγας τουρκικὸς στόλος ἀπέκλεισεν αὐτὸ καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐν τούτοις οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἀλλὰ ἀπέκρουσαν καὶ τὰς προτάσεις τῶν Τούρκων περὶ παραδόσεως καὶ ὅλας τὰς ἐφόδους αὐτῶν.

Μετ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισαν νὰ λείπουν τὰ τρόφιμα. Εὐτυχῶς κατὰ Ἰούλιον ἦλθεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν τουρκικὸν καὶ ἐφωδίασε τὸ Μεσολόγγιον μετὰ ἄφθονα τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια.

Τώρα τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ὁ Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Καὶ τὰ τρόφιμά του ἤρχισαν νὰ λείπουν, καὶ ἀσθενεῖαι ἔπесαν εἰς τὸν στρατὸν του, ἐπέκειτο δὲ καὶ ὁ χειμὼν. Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς δὲν ἠμποροῦσε νὰ σκεφθῇ περὶ ὑποχωρήσεως. Ἐγνώριζε τὴν θέλησιν τοῦ Σουλτάνου καὶ εἶχε σχηματίσει τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον ἢ νὰ πέσῃ πρὸ τῶν τειχῶν αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ὅλαι του αἱ ἔφοδοι ἀπεκρούσθησαν, ἀπεσύρθη εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Ζυγοῦ,

ὠχυρώθη ἐκεῖ καὶ ἐπερίμενε νὰ ἔλθῃ ὁ τουρκικὸς στόλος νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν ἐπικουρίας. Ἄλλος ὅμως ἔμελλε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν Κιουταχὴν τὴν δόξαν τῆς ἀλώσεως τοῦ Μεσολογγίου.

Πολιορκία ὑπὸ Κιουταχῇ καὶ Ἰμβραῖμ. Ὁ Σουλτάνος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Κιουταχῇ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τὴν βοήθειάν του καὶ ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Μεχμέτ τότε ἔστειλεν εἰς τὸν υἱόν του Ἰμβραῖμ νέον στρατὸν ἐκ 10 χιλ. ἀνδρῶν μὲ τὴν διαταγὴν νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν Κιουταχὴν διὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ Ἰμβραῖμ ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸν Δεκέβριον τοῦ 1825. Συγχρόνως δὲ ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἀπέκλεισεν αὐτὸ καὶ ἀπὸ θαλάσσης.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἰμβραῖμ ἐπεριφρόνησε τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἐπεχείρησε νὰ τὸ κυριεύσῃ μόνος. Ἀλλὰ ὅλαι του αἱ ἀπόπειραι ἀπέτυχαν. Τὸ Μεσολόγγιον ἦτο ἀπρόσθητον. Ἐφθανε μόνον νὰ τροφοδοτῆται ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ἐως τῶρα δὲ ὁ Μιαούλης πολλάκις εἶχε κατορθώσει τοῦτο διασπῶν τὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ Ἰμβραῖμ λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν σύμπραξιν τοῦ Κιουταχῇ.

Οἱ δύο στρατηλάται κατενόησαν ὅτι δὲν θὰ κατορθώσουν τίποτε, ἂν δὲν προσβάλλουν τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Μὲ ἀβαθῇ λοιπὸν πλοίαρκα, τὰ ὁποῖα ἔφεραν ἐκ Πατρῶν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν ὅλας τὰς νησίδας τῆς λιμνοθαλάσσης.

Μόνον τὴν Κλείσοβαν δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν. Αὐτὴν εἶχαν ὀχυρώσει οἱ Ἕλληνες καλῶς καὶ εἶχαν τοποθετήσει 4 κανόνια. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἦσαν 300 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν. Καὶ ὁ Κιουταχῆς, ὁ ὁποῖος ἐπρόσβαλεν αὐτὴν πρῶτος, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι κατόπιν ἐκουράσθησαν. Ἐφρονεῦθη μάλιστα καὶ ὁ Χουσεῖν. Ἐπὶ τέλος ὁ Τζαβέλλας ἔκαμε ἔξοδον, ἐκυρίευσεν 12 πλοίαρκα, καὶ ἀνήγειρε τρόπαιον ἀπὸ 2 χιλ. λαφυραγωγηθέντα ὅπλα.

Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Ἦδη ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε νὰ γίνεται ἀπελπιστική. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος μὲ ὅλας του τὰς προσπάθειάς δὲν κατώρθωσε νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν πόλιν. Τὰ τρόφιμα ἤρχισαν νὰ λείπουν. Τὸ κρεῖας τῶν ποντικῶν ἦτο σπάνιον καὶ περὶζήτητον.

Ψάρια καὶ μικρὰ καβούρια μόνον μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των ἠδύναντο νὰ ἀλιεύσουν. Ἐτρωγαν φύκια, σκώληκας καὶ δέσματα, τὰ ὁποῖα ἔφερον δυσεντερίαν καὶ θάνατον. Ὅλοι δὲ εἶχαν κοίλους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἦσαν χίτρινοι ὡς φάσματα. Καὶ ὅμως, ἐν ᾧ εὗρίσκοντο εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἀπέρριψαν προτάσεις τοῦ Ἰμβραῖμ περὶ παραδόσεως, καὶ εἰς κοινὴν συνέλευσιν ἀπεφάσισαν νὰ περάσουν μὲ τὰ ὄπλα των διὰ μέσου τοῦ ἔχθρου.

Ἡ ἔξοδος. Ἵνα κατὰ τὴν ἔξοδον ἀποσπάσουν τὴν προσοχὴν τοῦ ἔχθρου ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον, οἱ πολιορκούμενοι εἰδοποίησαν τὸν Καραϊσκάκην καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς τὸν Πλάτανον νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενής, οἱ δὲ ἄλλοι χωρὶς αὐτὸν δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ ἐνεργήσουν. Μόνον ὁ Κώστας Βότσαρης μὲ 800 ἄνδρας κατέβη τὴν 10 Ἀπριλίου, ὀλίγον πρὶν δύσῃ ὁ ἥλιος, εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσσολλογγίου, καὶ ἔκαμε τὸ συμφωνημένον σύνθημα, ἔρριψε δηλ. ἓνα ἰσχυρὸν πυροβολισμόν.

Ἀλλὰ τὸ σύνθημα ἐννόησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι. Κάποιος Βούλγαρος προδότης εἶχε κάμει εἰς αὐτοὺς γνωστὸν τὸ σχέδιον, καὶ ἔλαβαν τὰ μέτρα των. Συνήθροισαν ὅσα ἠμπόρεσαν στρατεύματα πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ἔστησαν ἐνέδραν ἀπὸ 500 ἱππεῖς, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως. Ἐστεῖλαν δὲ καὶ 2 χιλ. Ἀλβανοὺς ἐναντίον τοῦ Κώστα Βότσαρη, οἱ ὁποῖοι τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ.

Οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἐννόησαν ὅτι ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἐνανάγησε. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ σχέδιόν των τὸ μεσονύκτιον ὥρμησαν ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως. Ἦσαν ὅλοι 9 χιλ. ἄνθρωποι. Προηγοῦντο 3 χιλ. περίπου πολεμισταί, ἠκολούθουν οἱ γέροντες καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ κατόπιν πάλιν ἦσαν οἱ ὑπόλοιποι πολεμισταί.

Μὲ ἀκατάσχετον ὁρμὴν διέρρηξαν τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς τὰ παλληκάρια ἀκολουθούμενα ἀπὸ πολλοὺς ἀπολέμους. Ἀλλὰ κατόπιν συνήντησαν τὴν ἐνέδραν τῶν ἱππέων, οἱ ὁποῖοι κατέσφαξαν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀπολέμους. Εἰς τὸν Ζυγὸν τέλος ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν οἱ Ἀλβανοί, οἱ ὁποῖοι ἐδεκάτισαν τοὺς ἠρώας. 1800 μόνον ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων 200 γυναῖκες,

ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὸν Πλάτανον κατόπιν ἐπορεύθησαν εἰς τὰ Σάλλανα, ἀπ' οὗ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πολλοὶ ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὸν κόπον.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸ Μεσολόγγιον ἐγένοντο φοβεραὶ σκηναί. Ὅταν τὰ παλληκάρια διέρρηξαν τὰς πρώτας γραμμὰς τῶν ἐχθρῶν, μεταξὺ τῶν ὀπισθεν ἀπολέμων ἠκούσθη, ἄγνωστον πῶς ἡ κραγὴ «πίσω, πίσω στὰ δχυρώματα». Οἱ περισσότεροι τότε ἀπόλεμοι μὲ τοὺς ὀπισθεν πολεμιστὰς ἐστράφησαν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ εἰσῆλθαν πάλιν εἰς τὴν πόλιν, Ἄλλὰ μαζὶ μὲ αὐτοὺς εἰσῆλθαν καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Εἰς ὅλην τὴν ἐρειπωμένην πόλιν γίνονται φοβεραὶ συμπλοκαὶ καὶ σφαγαί. Ὅλοι οἱ Μεσολογγῖται εὗρον ἡρωϊκὸν θάνατον. Ἄλλὰ καὶ τῶν Τούρκων αἱ ἀπώλειαι ἦσαν μεγάλαι. Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως οἱ Ἕλληνες ἦναιπτον τὰς πυριτιδαποθήκας, καὶ ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα μαζὶ μὲ πολλοὺς ἐχθρούς.

Συγκινητικὸς εἶναι ὁ ἡρωϊσμὸς τοῦ γηραιοῦ προκρίτου Χρήστου Καψάλη, Οὗτος συνήθροισε πολλοὺς ἀπολέμους εἰς τὴν κεντρικὴν πυριτιδαποθήκην. Ὅταν δὲ πολλοὶ ἐχθροὶ εἰσώρμησαν εἰς αὐτὴν ἀναζητοῦντες λάφυρα, ὁ Καψάλης ἔθεσε πῦρ ψάλλον τὸ «Μνήσθητί μου Κύριε», καὶ ἀνετινάχθησαν ὅλοι εἰς τὸν ἀέρα.

Μεσολόγγιον δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἄλλ' ἡ ἡρωϊκὴ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου εἶχε θαυμάσια ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ὅλη ἡ πολιτισμένη Εὐρώπη ἔστρεψε τὰ βλέμματά της ἤδη μὲ συμπάθειαν καὶ θαυμασμόν εἰς τὰ ἐρεῖπια τοῦ Μεσολογγίου. Ἀκράτητος ἐξερράγη ἐνθουσιασμός εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ αὐτὸς παρέσυρε τὰς κυβερνήσεις εἰς τὸ νὰ ἐπεμβοῦν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

8. Ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου ἐπροξένησε μεγάλην κατάπληξιν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου, ἐπειδὴ κατηγορεῖτο ὅτι ἀφῆκεν ἀβοήθητον τὴν ἱερὰν πόλιν, ἔπεσε, τὴν διεδέχθη δὲ ἄλλη ὑπὸ τὸν Ζαΐμην. Ἄλλὰ ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο πολὺ σοβαρά.

Ὁ Κιουταχῆς ἔγινε κύριος ὅλης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἦλθε εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἐπολιόρησε τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Ἰμβραῖμ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἤρχισε νὰ καταστρέφῃ αὐτήν. Ἐσφαξε καὶ αἰχμαλωτίζε τοὺς κατοίκους καὶ κατέστρεφε τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ χωρία.

Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν τὴν ἐπανάστασιν ἔσωσαν δύο ἄνδρες ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν Στερεάν.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπανάλαβε ἐναντίον τοῦ Ἰμβραῖμ τὸν κλεφτοπόλεμον. Παρακολουθοῦσε καὶ προσέβαλλε τοὺς Αἰγυπτίους, ὅσας εὗρισκεν εὐκαιρίαν. Ὁ Ἰμβραῖμ δύο φορὰς ἐπέχειρσε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μάνην, ἀλλὰ ἐνικήθη ἀπὸ τοὺς Μανιάτας. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου.

9. Πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενικός, κοντὸς καὶ ἰσχνός. Ἀλλὰ εἰς τὸ ἀσθενὲς καὶ μικρὸν αὐτὸ σῶμα ὑπῆρχε καρδιά λέοντος. Προσέτι δὲ ἦτο δραστήριος, εὐφυέστατος καὶ εἶχε στρατηγικὴν ἱκανότητα μεγάλην. Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν διεκρίθη. Τώρα ὁμως ἀπέβη σωτὴρ αὐτῆς. Εἰς τὴν ἀπελπισίαν, ἣ ὁποία κατέλαβε τότε ὅλους, μόνος ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἀπελπίσθη. Ἡ Κυβέρνησις τὸν διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀμέσως σπεύδει (Ἰούλιος 1826) εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἐδῶ συγκεντρώνονται 3.500, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Κριεζώτης, ὁ Βάσσης, ὁ Πανουργιάς καὶ τὸ σῶμα τῶν τακτικῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε διοργανώσει ὁ γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρρος. Κατ' ἀρχὰς ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ εἰς τὸ Χαϊδάρι. Κατόπιν, ἐπειδὴ ὁ Γκούρας εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἶχε φονευθῇ, ὁ Κριεζώτης μὲ 300 ἄνδρας κατορθώνει νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως (8βριος 1826).

Ὁ Καραϊσκάκης τότε συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἀναζωογονήσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν Κιουταχὴν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Πρὸς τοῦτο ὁ ἴδιος ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Δόμβραιναν, στέλλει δὲ τὸν

Κωλέττην διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἀταλάντην, ὅπου ὁ Κιουταχῆς εἶχεν ἀποθήκας τροφίμων. Ἀλλὰ ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀταλάντην τὸν Μουσταφάμπεην μὲ 2 χιλ. ἐκλεκτοὺς Ἀλβανούς, καὶ ὁ Κωλέττης ἀναγκάζεται νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ φύγῃ.

Ὁ Καραϊσκάκης τότε πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Μουσταφάμπεης διευθύνετο πρὸς τὰ Σάλωνα προαποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην



Εἰκ. 17. Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Γρίβαν καὶ καταλαμβάνει τὴν Ἀράχωβαν. Ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Μουσταφάμπεης ἀπὸ τὴν Λεβάδειαν προσπαθεῖ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' αὐτοὶ ἀνθίστανται γενναίως εἰς ὅλας τὰς προσβολὰς τῶν Ἀλβανῶν.

Τοῦτο ἔδωσε καιρὸν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιόν του. Κατέλαβε καταλλήλους θέσεις καὶ ἀπέκοψε τοὺς Ἀλβανοὺς ἀπὸ τὰς πρὸς τὰ Σάλωνα καὶ τὴν Λεβάδειαν ὁδοὺς. Κατόπιν δὲ προσέβαλεν αὐτοὺς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, καὶ τοὺς ἀπέ-

κλεισεν εἰς ἓνα λόφον πλησίον τῆς Ἀραχώβης χωρὶς ἀποσκευὰς καὶ τροφάς. Ὁ Μουσταφάμπεης πληγώνεται. Τὸ ψῦχος καὶ ἡ χιὼν ἦτο ἀνυπόφορος. Οἱ Ἀλβανοὶ λοιπὸν ἀποφασίζουν νὰ ζητήσουν νὰ φύγουν διὰ τῶν φαράγγων τοῦ Παρνασσοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὁμως ἐπετέθησαν ἐναντίον των μὲ τὰ ξίφη. Ἐκτὸς 300 ὅλοι οἱ Ἀλβανοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰς ἀποκρήμνους ἀτραποὺς καὶ ἀπὸ τὰ ξίφη τῶν Ἑλλήνων (9βριος 1826).

Μετὰ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην ὁ Καραϊσκάκης διέτρεξεν ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ ἀναζωογόνησε τὴν ἐπανάστασιν. Τὴν 6 δὲ Φεβρουαρίου 1827 ἠνάγκασε κατόπιν πολλῶν μαχῶν καὶ τὸν εἰς τὸ Δίστομον συγκεντρωθέντα ἰσχυρὸν τουρκικὸν στρατὸν νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν. Ὅλη τότε ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐκτὸς τῆς Βονίτσης, τοῦ Αἰτωλικοῦ, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Ναυπάκτου περιῆλθε πάλιν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς ἐπέμενε νὰ πολιορκῇ τὴν Ἀκρόπολιν. Ταύτην εἶχε κατορθώσει μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀραχώβης νὰ ἐφοδιάσῃ μὲ πυρίτιδα ὁ Φαβιέρος. Τὴν νύκτα δηλ. τῆς 13 Δεκεμβρίου ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μὲ 500 ἄνδρας, ἕκαστος ἐκ τῶν ὁποίων εἶχεν εἰς τὸν ὄμὸν του σάκκον πυρίτιδος, διεπέρασε διὰ μέσου τῶν Τούρκων, καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἀνέβη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ Κυβέρνησις λοιπὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Καραϊσκάκην.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, κατέλαβε τὸ Κερατσίνιον καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται διὰ τὸν στενότερον ἀποκλεισμόν τοῦ Κιουταχῆ. Τὸ ἔργον του ὁμως ἐματαιώσεν ἡ παρέμβασις τῶν ξένων.

10. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων εἰς Φάληρον. Πτώσις Ἀκροπόλεως.

Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἶχεν ἐκλέξει ἀρχιστράτηγον καὶ ἀρχιναύαρχον τοὺς Ἀγγλοὺς Τζώρτζ καὶ Κόχραν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν διακριθῇ μέχρι τοῦδε εἰς πολλοὺς πολέμους. Κατὰ προτροπὴν δὲ αὐτῶν ἡτοιμάσθη νέος στρατὸς διὰ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Κιουταχῆ.

Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζῶρτζ μετὰ τὸν νέον στρατὸν ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ Φάληρον. Ἀλλὰ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας, δὲν ἔσυμφωνοῦσαν μετὰ τὸν Καραϊσκάκη. Ὁ Καραϊσκάκης ᾔθελε νὰ μὴ κάμουν ἐπίθειςιν κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, ἀλλὰ νὰ τὸν περικυκλώσουν, νὰ τοῦ κόψουν κάθε συγκοινωνίαν, καὶ μετὰ τὴν πείναν νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ παραδοθῇ. Οἱ Ἀγγλοὶ ὅμως ἐπέμεναν νὰ κάμουν ἀμέσως ἐπίθειςιν κατ' αὐτοῦ. Ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ ὅλας τὰς ὀχυρὰς θέσεις τὰς ὁποίας κατεῖχαν μετὰ τὸν Κερατινίου καὶ Φαλήρου, ὥρισθη νὰ γίνῃ ἡ ἐπίθειςις τὴν 23 Ἀπριλίου.

Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην συμφορὰν τῶν Ἑλλήνων ὁ Ἕλληνας ἥρωας ἐξέλιπεν ἀνεπλίστως τὴν παραμονὴν τῆς ἐπιθέσεως. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶχεν ἀπαγορευθῇ αὐτηρῶς εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ κάμουν καμμίαν συμπλοκὴν μετὰ τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ μερικοὶ μεθυσμένοι Κρητῆς καὶ Ὑδραῖοι συνεπλάκησαν μετὰ ἕνα ἀπόσπασμα τουρκικοῦ ἱππικοῦ, καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Καραϊσκάκης ἔτυχε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ εἶναι κλινήρης μετὰ δυνατὸν πυρετόν. Ἦκουσε τοὺς πυροβολισμούς, ὥρμησεν ἔξω τῆς σκηνῆς του καὶ βλέπει τοὺς Ἕλληνας νὰ φεύγουν. Ἀμέσως πηδᾷ ἐπὶ τοῦ ἵππου του μετὰ τὸ γαταγάνι εἰς τὴν χεῖρα, ὁρμᾷ μετὰ τοὺς περὶ αὐτὸν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὰ ὀχυρώματά του. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἔξαρσιν τοῦ πυρετοῦ τοῦ ἔλειπεν ἡ συνηθισμένη φρόνησίς του, καὶ προχωρεῖ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἔπρεπε. Τότε Τούρκος ἵππεὺς τὸν πυροβολεῖ εἰς τὴν κοιλίαν.

Οἱ περὶ αὐτὸν μόλις ἀναπνέοντα τὸν μεταφέρουν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζῶρτζ. Ὁ χειροῦργος προσπαθεῖ νὰ τοῦ ἀποκρύψῃ τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης ἐννοεῖ ὅτι ὀλίγαι ὥραι ζωῆς τοῦ ὑπολείπονται, καὶ ἀφίνει, τὰς τελευταίας του παραγγελίας. Παρήγγειλεν εἰς τοὺς παλαιούς του συναγωνιστάς νὰ τὸν θάψουν εἰς τὴν Σαλαμίνα, καὶ πρὸ παντὸς νὰ μὴν ὑποχωρήσουν. Τὴν 4 δὲ μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀπέθανεν ὁ ἥρωας, καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἔγινεν ἡ κηδεῖα του εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀπελπισία τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦσαν ἀπερίγραπτοι. Εἰς μάτην ὁ Τζῶρτζ ἐπροσπαθοῦσε νὰ παρηγορήσῃ

τοὺς Ἑλληνας λέγων ὅτι αὐτὸς θὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μάχην ἀντὶ τοῦ Καραϊσκάκη. Εἰς κανένα δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἔχουν τὴν πεποίθησιν, τὴν ὁποίαν εἶχαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Καὶ τὰ κατόπιν γεγονότα ἀπέδειξαν ὅτι εἶχαν δίκαιον.

Ἡ ἐπίθεσις, ἣ ὁποία ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἀνεβλήθη μίαν ἡμέραν, ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ οἱ Ἀγγλοὶ στρατιῆγοι τόσον κακὰ ἐτακτοποίησαν αὐτήν, ὥστε δὲν ἠμποροῦσε νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἡ καταστροφή.

Χωρὶς σχέδιον καὶ χωρὶς καμμίαν τάξιν οἱ Ἕλληνες διετάχθησαν νὰ προελίσσουν ἀπὸ τὸ Φάληρον καὶ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζῶρτζ ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖά των. Οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπέφεραν εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφήν.

Τὸ σφάλμα τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τζῶρτζ εἰς μὲν τὸν Κιουταχὴν ἔγινεν αἰτία εὐκόλου θριάμβου, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἀδιορθώτου καταστροφῆς. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον διελύθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις παρεδόθη ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ὑπάγουν οἱ πολιορκούμενοι ἐλεύθεροι, ὅπου ἤθελον, μὲ τὰ ὅπλα των καὶ τὰς ἀποσκευάς των. Μὲ τὴν πτώσιν δὲ τῆς Ἀκροπόλεως ἔσβησε καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὅλον τὸ ἔργον τοῦ Καραϊσκάκη ἐχάθη ἐξ ἑνὸς σφάλματος.

Ἡ ἐπανάστασις πλέον περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τῆς Πελοποννήσου. Καὶ τὸ χειρότερον ἤρχισαν πάλιν αἱ ἐμφύλιαι ἔριδες. Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἡ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΙ Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (1827 - 1832)

1. Ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων μέχρι τοῦ 1827.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ὅλαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ἦσαν δυσμενεῖς πρὸς αὐτήν. Ἡ Αὐστρία πάντοτε ἦτο ἐχθρὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχε καὶ αὐτὴ λαοὺς ὑποδούλους, καὶ δὲν ἤθελεν οἱ ὑπόδουλοι νὰ ἐπαναστατοῦν ἐναντίον τοῦ κυρίου των. Ἡ Γαλλία μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν εἶχε γίνεи πάλιν μοναρχικὴ καὶ ἀκολουθοῦσε τὴν Αὐστροίαν. Ἡ Ἀγγλία ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις γίνεται καθ' ὑποκίνησιν καὶ δι' ὠφέλειαν τῆς Ῥωσίας καὶ διὰ τοῦτο ἦτο φιλότουρκος. Ἡ Ῥωσία τέλος ἐσυμπαθοῦσε μὲν πάντοτε τοὺς Ἑλληνας ὡς ὁμοδόξους, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ τὴν ὑποπτευσθοῦν αἱ ἄλλαι Δυνάμεις, ὅτι αὐτὴ ὑπεκίνησε τὴν ἐπανάστασιν, ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου κατόπιν καὶ αἱ σφαγαὶ τῶν Χριστιανῶν, ἔκαμαν τὴν Ῥωσίαν νὰ ἀλλάξῃ στάσιν καὶ νὰ διακόψῃ τὰς σχέσεις της μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἀλλ' ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἄλλων Δυνάμεων δὲν ἐτόλμα ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος καὶ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας.

Τὰ κατορθώματα ὅμως τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀντοχὴ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῆς Τουρκίας καὶ ὁ φιλελληνισμός, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, μετέβαλαν τὰς διαθέσεις τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Συγχρόνως τότε ἐγίνε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλλην Γεώργιος Κάνιγγ, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐγίνε Τσάρος ὁ ἀδελφὸς του Νικόλαος, ὁ ὁποῖος ἦτο τολμηρότερος ἐκεῖνον.

Ἐγίνε λοιπὸν τότε (Μάρτιος 1826) μυστικὴ συμφωνία μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ῥωσίαν νὰ μεσολαβήσουν διὰ νὰ ἰδρυθῇ κράτος Ἑλληνικόν. Εἰς τὴν συμφωνίαν αὐτὴν κακόπιν προσεχώρησε καὶ ἡ Γαλλία, διότι παρεσύρθη ἀπὸ τὸν φιλελληνισμόν, καὶ συνήφθη

ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου (1827). Εἰς αὐτὴν ὠρίζετο ὅτι ἔπρεπε νὰ μεσολαβήσουν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων διὰ τὴν ἰδρυσιν κράτους Ἑλληνικοῦ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας, πρὸ τούτου ὅμως νὰ ἀπαιτήσουν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἀνακωχήν. Συγχρόνως αἱ τρεῖς Δυνάμεις παρήγγειλαν εἰς τοὺς ναύαρχους τῶν στόλων των, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὴν Μεσόγειον νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἀνακωχήν.

2. Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.

Τὴν ἀνακωχήν οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν ἀμέσως, ὅχι ὅμως καὶ οἱ Τούρκοι. Οἱ Ναύαρχοι λοιπὸν Ἀγγλίας Κόδριγκτων καὶ Γαλλίας Δεριγνὺ ἐπλευσαν μὲ τοὺς στόλους των εἰς τὴν Πύλον καὶ ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν Ἰμβραῖμ νὰ παύσῃ κάθε ἐχθροπραξίαν. Ὁ Ἰμβραῖμ ὑπεσχέθη τοῦτο, μέχρις οὗ λάβῃ ὁδηγίαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινὺν. Καὶ ἦτο καιρὸς νὰ γίνῃ τοῦτο, διότι ὁ Ἰμβραῖμ εἶχε λάβει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον νέας μεγάλας ἐπικουρίας καὶ ἠτοιμάζετο νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ὑδρας. Οἱ δύο ναύαρχοι, ἀφ' οὗ ἔλαβαν τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Ἰμβραῖμ, ἀπέπλευσαν, καὶ ὁ μὲν Δεριγνὺ ἐπλευσεν εἰς τὰς Ἐλαφονήσους, ὁ δὲ Κόδριγκτων εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Ἀλλ' ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ἔλαβον θάρρος. Ἐπειδὴ εἶχαν δεχθῇ τὴν ἀνακωχήν, ἡ δὲ Πύλη δὲν εἶχε δεχθῇ αὐτήν, ἦσαν ἐλεύθεροι εἰς τὰς ἐνεργείας των. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Τζῶριτζ μὲ στρατὸν διηυθύνθη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Ἀγγλὸς πλοίαρχος Ἀστιγξ μὲ τὸ ἀτμόπλοιον «Καρτερία» (*) καὶ 5 ἄλλα πλοῖα κατέστρεψεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης τουρκικὸν στόλον ἐξ 7 μεγάλων πλοίων.

Τοῦτο ἔκαμε τὸν Ἰμβραῖμ ἔξω φρενῶν. Ἐπεχείρησε νὰ πλεύσῃ μὲ μερικὰ πλοῖα διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν Ἀστιγγα, ἀλλ' ἐμποδίσθη

(*) Μὲ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου εἶχαν κατασκευασθῇ ἓν ἀτμόπλοιον, τὸ πρῶτον κατασκευασθὲν πολεμικὸν ἀτμόπλοιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη «Καρτερία» καὶ μία μεγάλη φρεγάτα, ἡ «Ἑλλάς» μὲ 64 κανόνια. Τὰ πλοῖα ταῦτα κατέπλευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1827. Κυβερνῆται δὲ διωρίσθησαν τῆς μὲν «Καρτερίας» ὁ φιλέλληνας Ἀγγλὸς πλοίαρχος Ἀστιγξ, τῆς δὲ «Ἑλλάδος» ὁ ναύαρχος Μιαούλης.

ὑπὸ τοῦ Κοδριγκτῶνος. Ἀρχίζε, λοιπὸν νὰ ἐξημῶνῃ καὶ νὰ καταστρέφῃ τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνίαν.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ζάκυνθον κατέπλευσε καὶ ὁ Γαλικὸς στόλος, ἦλθε δὲ καὶ ὁ Ῥωσικὸς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἐυδεν. Οἱ τρεῖς ναύαρχοι εἰς συμβούλιον ἐσυμφώνησαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνεχθοῦν περισσότερον τὴν κακοπιστίαν τοῦ Ἰμβραῖμ.

Ἐπλευσαν λοιπὸν τὴν 8 ὀβρίου 1827 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου μὲ ὅλους τὼν τοῦς στόλους (27 πολεμικὰ πλοῖα) διὰ νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸν Ἰμβραῖμ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον. Δὲν εἶχαν ὅμως προφθάσει ἀκόμη οἱ στόλοι τῶν συμμάχων νὰ τακτοποιηθοῦν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ὅτε οἱ Τούρκοι ὑπερήφανοι διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στόλου τῶν (82 πολεμικὰ) ἐπυροβόλησαν ἐναντίον μιᾶς ἀγγλικῆς λέμβου. Ὁ Κόδριγκτων τότε ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης. Ἐντὸς 4 ὥρῶν ἐκ τῶν 120 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου δὲν ὑπελείποντο παρὰ 20 μόνον μικρὰ πλοῖα.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου ὑπῆρξαν μεγάλα. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἔνεκα τῆς θρασυτήτος τῶν Τούρκων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείβουν τὴν Κων/πολιν. Ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ οἱ Ῥωσικοὶ στρατοὶ εἰσέβαλον εἰς αὐτήν. Οἱ στόλοι τῶν τριῶν δυνάμεων ἀπέκλεισαν τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ κόψουν κάθε συγκοινωνίαν τοῦ Ἰμβραῖμ μὲ τὴν Αἴγυπτον. Ἡ δὲ Γαλλία ἀπέστειλε 14 χιλ. στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαΐζωνα, ὁ ὁποῖος ἠνάγκασε τὸν Ἰμβραῖμ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Αἴγυπτον.

3. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας.

Ἡ ἐν Τροιζῆνι Ἐθνικὴ Συνέλευσις διὰ νὰ παύσουν αἱ ἐμφύλιαι ἔριδες ἐψήφισεν ὥς κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχε προσπαθήσει νὰ πείσῃ τὸν Τσάρον νὰ λάβῃ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ δὲν τὸ εἶχε κατορθώσει. Διὰ τοῦτο τὸ 1822 εἶχε παραιτηθῇ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν

τῆς Ῥωσίας καὶ διέμενεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ἐδῶ δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνεργῇ καὶ ὡς ἰδιώτης διὰ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα. Ὅταν ἔμαθε δὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπεσκέφθη πρῶτον τὰς πρωτευούσας τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὰς διαθέσεις τῶν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατόπιν (6 Ἰαν. 1828) κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.



Εἰκ. 18. Ἰωάννης Καποδίστριας.

Ἡ Ἑλλὰς τότε εὐρίσκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ἦτο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἐρημωμένη. Ἡ Πελοπόννησος ἐπίσης κατεστραμμένη ἦτο κατὰ τὰ $\frac{2}{3}$ εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων. Αἱ νῆσοι εὐρίσκοντο εἰς φοβερὰν πενίαν. Ὁ λαὸς καὶ ἰδίως οἱ γεωργοὶ εὐρίσκοντο εἰς ἀπελπισίαν. 30—40 χιλ. παλληκάρια καὶ ναῦται ἔστεροῦντο ἄρτου. Ἐπομένως τὰ μὲν παλληκάρια διὰ νὰ ζήσουν ἐτρέποντο εἰς τὴν ληστείαν, οἱ δὲ

ναῦται εἰς τὴν πειρατείαν. Παντοῦ δὲ ἐβασίλευεν αὐθαιρεσία καὶ ἀναρχία. Τὸ δημόσιον ταμεῖον τέλος ἦτο κενόν.

Ἀπέναντι τῆς καταστάσεως αὐτῆς ὁ Κυβερνήτης δὲν εἶχεν εἰς εἰς τὴν διάθεσίν του παρὰ μόνον 600 χιλ. φράγκων, τὰ ὅποια προήρχοντο ἐξ εἰσφορῶν ὁμογενῶν τῆς Ῥωσίας. Καὶ ὅμως ὁ γενοαῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Εἶχε μεγάλην φιλοπατρίαν καὶ πολιτικὴν ἱκανότητα, καὶ προσέτι πολλὰς ἰδιωτικὰς ἀρετάς. Ἦτο γλυκὺς εἰς τοὺς τρόπους. Συνεμορφοῦτο μὲ τὴν ὕλικὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ καὶ ἔζη βίον ἀπλούστατον καὶ ἐγκρατέστατον. Ἦτο φειδωλός, ἀλλὰ καὶ ἐλεήμων καὶ ἀφιλοκερδής, ἐργατικὸς παρὰ πολὺ καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν. Ἐνεκα ὅλων τούτων τῶν ἀρετῶν του ἐπεβλήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς τοὺς πολιτικοὺς καὶ εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ προσεῦλκυσε τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ.

Τὴν διοργάνωσιν τοῦ Κράτους ἤρχισεν ἀπὸ τὰ οἰκονομικά. Ἰδρυσε Τράπεζαν, ἣ ὅποια ἐξέδωκεν χαρτονομίσματα. Ἐκοψεν ἀργυρὰ καὶ χαλκὰ νομίσματα. Ἐτακτοποίησε τὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ δάνειον ἀπὸ τὰς Δυνάμεις.

Συγχρόνως διοργάνωσε καὶ τὰ στρατιωτικά. Δηήρεσε τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας καὶ ὥρισε νὰ πληρῶνεται ὁ μισθὸς τῶν στρατιωτῶν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ ὄχι, ὅπως ἔως τώρα, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς των. Καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ αἱ καταχρήσεις τῶν ἀρχηγῶν θὰ ἔλειπαν καὶ οἱ στρατιῶται δὲν θὰ ἐθεωροῦσαν ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸν ἀρχηγόν, ἀλλ' εἰς τὸ ἔθνος.

Ἐπίσης ὁ Καποδίστριας ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Ἰδρυσε πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς τὴν Αἴγιναν ὁφανανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, εἰς τὸ Ναύπλιον στρατιωτικὴν σχολήν, εἰς τὸν Πόρον ἱερατικὴν καὶ εἰς τὴν Τίρυνθα γεωργικὴν.

Κυρίως ὅμως ὁ Καποδίστριας ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος.

4. Ἀπαλλαγὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἡ μάχη τῆς Πέτρας.

Ὁ Καποδίστριας ἤθελε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, διότι τοῦτο θὰ εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Εὐρώπης. Καὶ τὴν Πελοπόννησον μὲν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

κους, ὅπως εἶδαμεν, ὁ γαλλικὸς στρατός. Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἤδη πρὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου εἶχε σταλῇ ὁ Τζώρτζι καὶ ἐνεργούσε διὰ νὰ πάρῃ ὀπίσω τὸ Μεσολόγγιον. Τώρα ὁ Καποδίστριας ἔστειλε καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην μετ' 8 χιλ. ἀνδρας.

Ὁ Τζώρτζι εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν κατῴρθωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, πλὴν τῆς Ἀκροπόλεως. Τὴν 12 7βρίου δὲ τοῦ 1829 ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔκαμε τὴν τελευταίαν μάχην τῆς Ἐπαναστάσεως μετ' τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατενίκησεν αὐτούς. Ἡ τύχη πλεόν τῆς Ἑλλάδος ἐξηγοῦτο ἀπὸ τὴν διπλωματίαν.

5. Ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσία καὶ μετὰ τὴν ἐκρηξίν τοῦ Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου δὲν ἔπαυσαν τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ πολλὰς συνεννοήσεις ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν τὴν Ἑλλάδα ἡγεμονίαν ὑποτελῇ μετ' κληρονομικὸν χριστιανὸν ἡγεμόνα μὴ ἀνήκοντα εἰς τοὺς βασιλεύοντας οἴκους τῶν τριῶν δυνάμεων. Βόρεια σύνορα τοῦ Κράτους ὁρίζοντο ἀπὸ τὸν Παγασιτικὸν μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, περιλαμβάνετο δὲ εἰς αὐτὴν ἡ Εὐβοία καὶ αἱ Κυκλάδες.

Ἡ Τουρκία κατ' ἀρχὰς δὲν ἐδέχετο. Ἀφ' οὗ ὅμως ἐνικήθη ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, ἠναγκάσθη νὰ τὸ παραδεχθῇ. Κατόπιν διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ἀγγλίας ἡ Ἑλλὰς ἐγίνετο κράτος ἀνεξάρτητον, ἀλλὰ τὰ βόρεια σύνορά της περιορίζοντο εἰς τὴν γραμμὴν τὴν μετὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Ἀχελφύου. Ὡς ἡγεμόνα δὲ τοῦ νέου κράτους ἐξέλεξαν αἱ δυνάμεις τὸν πρίγκηπα τοῦ Κοβούργου Λεοπόλδον, τὸν κατόπιν βασιλέα τοῦ Βελγίου.

Ὁ Λεοπόλδος κατ' ἀρχὰς ἐδέχθη. Ὅταν ὅμως κατόπιν ἔλαβεν ἐπιστολὰς τοῦ Καποδιστριας, εἰς τὰς ὁποίας οὗτος τοῦ παρίστανε τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν δυσἀρέσκειαν τῶν Ἑλλήνων, διότι δὲν ἐπεριλαμβάνοντο εἰς τὸ νέον κράτος ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη, παρητήθη τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος.

6. Δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου.

Ὁ Καποδίστριας μὲ ὅλην τὴν φιλοπατρίαν, μὲ ὅλην τὴν διάθεσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε διὰ τὴν ἐργασθῆ διὰ τὴν Ἑλλάδα, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς συνήντησεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν. Ὁ Καποδίστριας ἕνεκα τῆς μακρᾶς του ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ῥωσίαν εἶχε φρονήματα μοναρχικά. Ἐνόμιζεν ὅτι τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα δὲν ἦτο κατάλληλον ἀκόμη διὰ τὴν Ἑλλάδα. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς λοιπὸν ἠνάγκασε τὴν βουλὴν νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐκυβερνοῦσεν αὐτὸς ὡς ἀπόλυτος κύριος. Ἐπίσης ἐπεριφρόνησε τὸ κοινοτικὸν σύστημα καὶ διήρесе τὸ κράτος εἰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας ἐδιοικοῦσαν διοικηταὶ διοριζόμενοι ὑπ' αὐτοῦ.

Ἀλλὰ οἱ πρόκριτοι, οἱ ὁποῖοι 9 ἔτη ἠγωνίσθησαν καὶ ἐπρόσφεραν τὰ πάντα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, δυσηρεστήθησαν, διότι ὄχι μόνον δὲν μετεῖχον τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ ἐστεροῦντο καὶ αὐτῶν τῶν προνομίων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἐλάμβαναν καὶ χρηματικὴν ἀνακούφισιν διὰ τὰς θυσίας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν. Ἡ δυσανεξία μάλιστα ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου ἐγίνε μεγαλυτέρα, ὅταν ἔμαθαν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ Καποδιστρίου ὁ Λεοπόλδος παρητήθη ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος. Ἐνόμισαν ὅτι τοῦτο ἔκαμεν ὁ Καποδίστριας διὰ τὴν νὰ μείνῃ αὐτὸς ἰσόβιος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῆς δυσανεξίας αὐτῆς, ἡ ὁποία ὑπῆρχεν ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου, ἐδημιουργήθη μεγάλη ἀντιπολίτευσις, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὸ νὰ ἐπαναστατήσουν ἡ Ὑδρα καὶ ἡ Μάνη. Τότε ὁ Καποδίστριας συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην, ὁ ὁποῖος ἔμενεν εἰς τὸ Ναύπλιον, ὡς αἴτιον τῆς ἀποστασίας τῆς Μάνης.

Τοῦτο ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων ἐθεώρησεν ὡς προσωπικὴν προσβολήν. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη Κωνσταντῖνος καὶ ὁ υἱὸς του Γεώργιος ἐκαιροφυλάκισαν τὴν ὥραν τῆς λειτουργίας ἔξω τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, καί, ὅταν ἐπλησίασεν ὁ Κυβερνήτης, ἐδολοφόνησαν αὐτὸν (27 Ἰουλίου 1831).

7. Ἰδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρχισε πάλιν ἐμφύλιος πόλεμος. Ἀπὸ αὐτὸν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐκλογὴ βασιλέως.

Ἡ ἀναρχία, ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἠνάγκασε τὰς τρεῖς δυνάμεις νὰ φροντίσουν μὲ περισσοτέραν δραστηριότητα διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου ἦτο δύσκολον νὰ εἴδουν ἄλλον ἡγεμόνα, ἀπεφάσισαν νὰ μεταβάλουν τὰς ἀποφάσεις των. Ἐκαμιν τὴν Ἑλλάδα βασιλεῖον ἀνεξάρτητον καὶ ἐπεξέτειναν τὰ βόρεια σύνορα αὐτῆς μέχρι τοῦ Παγασιτικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, προσέφεραν δὲ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλλη- νος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, τὸν 17ετῇ Ὀθωνα.

Συνθήκη μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας καὶ τῶν τριῶν δυνάμεων ὥρισε τοὺς ὅρους τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρό- νου ὑπὲρ τοῦ Ὀθωνος. Ὁ Ὀθων θὰ ἦτο ἀνεξάρτητος κληρονο- μικὸς μονάρχης· μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεώς του θὰ ἐκυβέρνηα τὴν χώραν ἀντιβασιλείᾳ ἐκ τριῶν ἀνδρῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ πα- τρός του. Αἱ δυνάμεις δὲ ἀνέλαβαν νὰ ἐγγυηθοῦν δάνειον 2.400. 000 λιρῶν.

Ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη ἔμεναν ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνι- κοῦ Κράτους. Καὶ ἡ μὲν Σάμος ἔγινεν ὑποτελὲς χριστιανικῇ ἡγε- μονίᾳ. Ἡ δὲ Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν Μεχμετ Ἀλῇ πασσᾶν τῆς Αἰγύπτου μὲ μερικὰ προνόμια.

Ἡ χάθοδος τοῦ Ὀθωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν 25 Ἰανουα- ρίου ἔθεσε πέρας εἰς τὴν ἀναρχίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑπεδέχθη αὐτὸν μὲ ἐνθουσιασμόν ὥς σωτῆρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Η ΕΛΛΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

1. Ἡ Ἀντιβασιλεία.

Ὅταν ὁ Ὀθων ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, γενικὴ χαρὰ κατεῖχεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ὅλοι ἠλπίζαν ὅτι ἡ χώρα ἔπειτα ἀπὸ τὸν φοβερόν μακροχρόνιον ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον, ἔ- πειτα ἀπὸ τὰς ὀλεθρίας ἐμφυλίους ταραχάς, ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ εὔρῃ τὴν ἀπαραίτητον ἡσυχίαν.

Δυστυχῶς, οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν τὴν ἀντιβασι- λείαν, δὲν ἦσαν κατάλληλοι. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ πρόην

Βαναρὸς Ὑπουργὸς Ἀρμανσπεργ, ὁ καθηγητὴς τῆς νομικῆς Μάουρερ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἐνδεκ. Οὗτοι δὲν ἐγνώριζαν καλῶς τὴν χώραν καὶ ἔνεκα τούτου ἔκαμαν πολλὰ σφάλματα.

Πρῶτον σφάλμα ἔκαμαν εἰς τὸ ζήτημα τῶν πολεμιστῶν. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ δέκα ἔτη ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος. Εἶχαν χάσει τὴν συνήθειαν νὰ ἐργάζωνται, πολλοὶ δὲ ἀπ' αὐτοὺς, οἱ Σουλιῶται, οἱ Κρητες, οἱ Μακεδόνες, οἱ Θεσσαλοὶ, δὲν εἶχαν οὔτε ποῦ νὰ ἐργασθοῦν, διότι αἱ πατρίδες των δὲν ἀπηλευθερώθησαν. Τὸ φυσικὸν ἦτο νὰ μισθοδοτηθοῦν καὶ νὰ ἀποτελέσουν τὸν στρατὸν τοῦ νέου Κράτους. Ἀντὶ τούτου ἡ ἀντιβασιλεία κατήρτισε τάγματα καὶ συντάγματα



Εἰκ. 19. Ὁ Ὅθων.

ἀπὸ Βαναρῶν, τοὺς δὲ Ἕλληνας ὁγωνιστὰς διέλυσεν. Οἱ περισσότεροὶ λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς ἠναγκάσθησαν νὰ γίνουν λησταὶ εἰς τὰ βουνά.

Δεύτερον σφάλμα ἔκαμεν ἡ ἀντιβασιλεία ὅτι καὶ αὕτη, ὅπως καὶ ὁ Καποδίστριας, δὲν ἐσεβάσθη τὰς ἐλευθερίας τῶν κοινοτήτων. Διήρесе τὸ βασίλειον εἰς νομοὺς, ἐπαρχίας καὶ δήμους με διοικητὰς διοριζομένους ὑπὸ τοῦ Βασιλέως.

Ἄλλὰ καὶ ὥς πρὸς τὰ δικαστήρια καὶ τὰ σχολεῖα ἔκαμε πολλὰ σφάλματα. Δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ εἰσέγαγεν ὅσα ἴσχυαν εἰς Βαυαρίαν, τὰ ὁποῖα φυσικὰ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐφαρμοσθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Δι' ὅλα αὐτὰ ὁ λαὸς δυσηρεστεῖτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐβαρύνθη πλέον τὰς ἀδιακόπους ταραχάς, καὶ ἤθελεν ἡσυχίαν, ὑπετάσσεται χωρὶς νὰ γογγίζῃ.

Τὸ χειρότερον ὅμως σφάλμα τῆς ἀντιβασιλείας ἦτο, ὅτι οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς δὲν ἐσυμφωνοῦσαν ἀναμεταξύ των, καὶ ἀντὶ νὰ φροντίσουν νὰ συμφιλιώσουν τὰ διάφορα κόμματα τῆς Ἑλλάδος, ἐζητοῦσε καθένας τὴν ὑποστήριξιν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἑλλὰς ὑπέφερε καὶ πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίου ταραχάς, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ ληστεία ἐμάστιζεν αὐτήν.

Ἐπὶ τέλους τὴν 20 Μαΐου 1835 ὁ Ὅθων ἐκηρύχθη ἐνῆλικος εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου πρὸ ὀλίγου εἶχε μεταφερθῇ ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου. Ὁ λαὸς ἠλπίζεν ὅτι τῶρα πλέον θὰ ἔπαυαν ὅλα του τὰ δεινὰ.

2. Ἡ αὐταρχία.

Ὁ Ὅθων ἦτο ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα εὐλικρινῶς. Ἐφρόντισε νὰ θεραπεύσῃ πολλὰς πληγὰς αὐτῆς, καὶ ἐπροσπάτευσεν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Αὐτὸς δὲ ἴδρυσεν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ ἦτο χαρακτηρὸς ἀσταθοῦς καὶ λεπτολόγου. Ἡ σύζυγός του Ἀμαλία, Γερμανίς, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη τὸ 1836, ἦτο μὲν τολμηρὰ καὶ ἐνεργητικὴ, ἀλλὰ χαρακτηρὸς δεσποτικοῦ καὶ ἐπεβάλλετο εἰς τὸν Ὅθωνα.

Ὅθεν ὁ Ὅθων καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσίν του εἶχε μὲν ὑπουργοὺς Ἑλλήνας, ἀλλὰ δὲν παρεχώρησε σύνταγμα εἰς τοὺς Ἑλλήνας, ὅπως ἐπιθυμοῦσαν οὗτοι. Ἐξηκολούθησαν νὰ κατέχουν ὅλα τὰ ἀνώτερα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα Βαυαροί.

Ἡ δυσαρέσκεια λοιπὸν τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ξένων ἐξηκολούθησε καὶ τῶρα μάλιστα ἐστράφη καὶ ἐναντίον τοῦ Βασιλέως. Εἰς μάτην ἡ Ἀγγλία ἐσυμβούλευσε τὸν Ὅθωνα νὰ πα-

χωρήσει εἰς τὸν λαὸν σύνταγμα. Οὗτος ἦτο ἀνένδοτος. Τὴν ἀντιδημοτικότητα τοῦ Βασιλέως ᾤξησε προσέτι ἡ ἀποτυχία τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1841, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἀπέδιδεν εἰς τὸν Βασιλέα. Ἡ ἀντιδημοτικότης δὲ αὐτῇ τοῦ Ὁθωνος ἐπροκάλεσε κατὰ προτροπὴν τῆς Ἀγγλίας τὴν ἐπανάστασιν τῆς 3 7)βρίου 1843.

Οἱ συνταγματάρχαι Δημήτριος Καλλέργης καὶ Ἰωάννης Μακρυγιάννης προσεῖλκυσαν εἰς τὸν σκοπὸν τῶν τὸν στρατόν. Τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 7)βρίου ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων. Ἐκεῖ συνεκεντρώθη καὶ ἄπειρον πλῆθος λαοῦ. Ὅλοι ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Βασιλέως τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως, διὰ νὰ ψηφίσῃ σύνταγμα, καὶ τὴν ἐκδίωξιν ὅλων τῶν ξένων πλὴν τῶν ἀρχαίων φιλελλήνων. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐπέγραψε τὰ κατὰ ληλα διατάγματα.

Ἡ βαυαρικὴ αὐταρχία ἔληξε. Τὴν 8 9)βρίου συνήλθεν Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ ὁποία ἐψήφισε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1843.

3. Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία.

Ὁ Ὁθων καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος ἐννοοῦσε νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς. Εἶχε κυβέρνησιν, ὁποίαν ᾔθελεν αὐτός, καὶ παρεβίαζε τὰς ἐκλογὰς διὰ νὰ ἔχῃ πλειονοψηφίαν εἰς τὴν βουλήν. Ἐνεκα τούτου ὁ λαὸς δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι δυσαρεστημένος κατὰ τοῦ Βασιλέως.

Εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐπικρατήσῃ πλέον ἢ ἰδέα ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἐκ Θεοῦ τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾷ, ὅπως θέλει, ἀλλ' ὅτι κυρίαρχος εἰς κάθε ἔθνος εἶναι ὁ λαός, ὁ δὲ βασιλεὺς εἶναι καὶ αὐτὸς ὑπηρετῆς τοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν Γαλλίαν μάλιστα ἔνεκα τῶν ἰδεῶν αὐτῶν εἶχαν γίνεи δύο ἐπαναστάσεις καὶ εἰς τὸ τέλος εἶχαν ἀνακηρύξει αὐτοκράτορα τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, Λουδοβίκον Ναπολέοντα Βοναπάρτην.

Ἐν τούτοις ὁ Ὁθων, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν του τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ, ἐννοοῦσε νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς καὶ παρεβίαζε τὸ σύνταγμα. Τοῦτο ἔκαμνε

συγχρόνως αὐτὸν δυσάρεστον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἥ ὁποία ἔνεκα τούτου διαρκῶς παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ἐνοχλήσεις.

Ἡ κατὰ τοῦ Ὁθωνος δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ ἔπαυσε κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. Ἐξ ἀφορμῆς τῶν φιλονικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνέκαθεν ὑπῆρχαν μετὰξὺ ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν διὰ τὴν κατοχὴν τῶν πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα προσκυνημάτων, ἐξεοράγη τὸ 1854 πόλεμος μετὰξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὰς παραδουναβεῖους ἐπαρχίας. Ἀλλ' ἡ ἢ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐσυμμάχησαν μετὰ τὴν Τουρκίαν καὶ ἐστειλαν στόλους καὶ στρατοὺς ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας εἰς τὴν Κριμαίαν. Ὁ πόλεμος οὗτος ὠνομάσθη Κριμαϊκὸς καὶ ἐτελείωσε μετὰ νίκην τῶν Ἀγγλογάλλων.

Οἱ Ἕλληνες κατ' αὐτὸν ἐτάχθησαν μετὰ τὴν ὁμόδοξον Ῥωσίαν. Ἐνόμισαν ὅτι ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Ἠσχίσαν λοιπὸν νὰ στέλλουν ἐπαναστατικὰς συμμορίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ὁ Ὁθων διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ ὁ στρατὸς διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα.

Ἀλλὰ τότε ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐπενέβησαν. Ἐπροσπάθησαν νὰ πείσουν τὸν βασιλέα νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὰ φιλοπόλεμα σχέδιά του, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Κατέλαβαν λοιπὸν διὰ κοινοῦ στρατοῦ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ὁθωνα νὰ δηλώσῃ ὅτι θὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα.

Ἡ Ἀγγλογαλλικὴ κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1857 καὶ ἔκαμε τὸν Ὁθωνα δημοφιλέστατον ἔνεκα τῶν ταπεινώσεων εἰς τὰς ὁποίας ὑπέβαλον αὐτὸν οἱ ξένοι. Ἀπὸ τὴν κατοχὴν αὐτὴν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας τότε ἡ χολέρα, ἡ ὁποία ἐρῆμωσε τὴν πόλιν 5 μῆνας.

Ἡ δημοτικότης τοῦ Ὁθωνος ὅμως ἔπese κατόπιν, ὅταν τὸ 1859 ἐξεοράγη ὁ πόλεμος μετὰξὺ Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Ἡ Ἰταλία ἦτο ἰδιωρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη ἀνεξάρτητα, ἐκτὸς τῆς Λομβαρδίας καὶ τῆς Ἑνέτίας, τὰς ὁποίας κατεῖχεν ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Πεδεμοντιῦ Καβούρ συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐνώσῃ ὅλην τὴν Ἰταλίαν εἰς ἓνα κράτος. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ οἱ φιλελεύθεροι τῶν μικρῶν κρατῶν ἐξεδίωξαν τοὺς ἡγεμόνας τῶν καὶ ἠνώθησαν μετὰ τὸ Πεδεμόν-

τιον. Συγχρόνως οἱ Γάλλοι ἤλθαν εἰς βοήθειαν τοῦ Πεδεμοντίου, ἐνίκησαν τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Λομβαρδίαν. Ὡς οὖν ἡ Ἰταλία τότε ἀνεγνώρισεν ὡς βασιλέα τῆς Ἰταλίας τὸν Βασιλέα τοῦ Πεδεμοντίου Βίκτωρα Ἐμμανουήλ. Μόνον ἡ Ἑνετία εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἡ Ῥώμη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. Καὶ ἡ Ἑνετία προσετέθη εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ 1866, ὅτε οἱ Αὐστριακοὶ εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Πρώσους. Ἡ δὲ Ῥώμη κατελήφθη τὸ 1870.

Κατὰ τὸν Ἰταλικὸν λοιπὸν πόλεμον ὁ μὲν λαὸς ἦτο ἐνθουσιασμένος ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἰταλῶν, οἱ ὅποιοι ἠγωνίζοντο διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ὁ Ὄθων ὅμως ὁ γερμανὸς ἐσυμπαθοῦσεν ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας. Τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ χάσῃ ὁ Ὄθων τὴν δημοτικότητά του καὶ νὰ λάβῃ μεγάλου θάρρους ἢ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσιν.

4. Ἐξωσις τοῦ Ὄθωνος.

Ἡ κατὰ τοῦ Ὄθωνος ἀντιπολίτευσις ὅλον ἐν ἡμέρᾳ. Εἰς αὐτὴν τώρα προσετέθη ἡ νεολαία, ἡ ὁποία ἐνεπνέετο ἀπὸ τὰς ἀντιδυναστικὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848. Τότε ἐξελέχθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον βουλευτὴς ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγιώργης καὶ ἄλλοι νέοι εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος. Οὗτοι ἔκαμαν ἀρχηγόν των τὸν ἐντιμώτατον καὶ πατριωτικώτατον γηραιὸν ναύαρχον Κανάριον.

Ὁ Ὄθων διὰ νὰ περιορίξῃ τὴν ἀντιπολίτευσιν μετεχειρίζετο βίαια μέτρα, τὰ ὁποῖα ἀκόμη περισσότερον ἐξηρέθιζαν αὐτὴν. Τότε ἐξεργάγησαν στάσεις εἰς τὸ Ναύπλιον, τὸ Ἄργος, τὴν Τρίπολιν, τὴν Κυπαρισσίαν καὶ τὴν Σῦρον, καὶ ἀπαιτοῦσαν τὴν τήρησιν τοῦ Συντάγματος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐλευθερίαν ἐκλογῶν καὶ τὴν ἐκλογὴν ὀρθοδόξου διαδόχου, διότι ὁ Ὄθων δὲν ἀπέκτησε τέκνα.

Αἱ στάσεις κατεσβέσθησαν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ περιοδεΐαν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἀπέπλευσε λοιπὸν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ μὲ τὴν βασιλισσαν τὴν 1ην 8)βρίου 1862. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὅμως ὁ Θεόδωρος Γρίβας ὕψωσεν εἰς τὴν Βόνιτσαν

τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας. Τὸ Μεσολόγγιον, αἱ Πάτραι καὶ ἄλλαι πόλεις ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά του. Ὁ Ὅθων ἐμαθε ταῦτα, ἐν ᾧ εὗρίσκετο εἰς τὰς Καλάμας, καὶ ἀμέσως ἐσπευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλά, πρὶν φθάσῃ, αἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἐπαναστατήσῃ.

Τὴν νύκτα τῆς 10 8)βρίου ἐπανεστάτησεν ἡ φρουρά. Τὴν πρωΐαν δὲ οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ παραπήγματα καὶ ἐξέδωκαν προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας κατελύετο ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος καὶ ἐσχηματίζετο προσωρινὴ κυβέρνησις, ἀπὸ τὸν δραστήριον πολιτικὸν Βούλγαρην, τὸν Κανάρην καὶ τὸν Ροῦφον, διὰ νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Ἐπὶ δύο ἡμέρας κατόπιν μεγάλῃ ἀταξίᾳ ἐπεκράτησεν εἰς τὴν πόλιν. Ὀπλισμένοι ἄνδρες ἐπυροβολοῦσαν εἰς τοὺς δρόμους διὰ νὰ δεῖξουν τὴν χαρὰν των, ἀρκετοὶ ἀθῶοι πολῖται ἐφονεύθησαν, ἐργαστήρια ἐληλατήθησαν, καὶ αἱ θύραι τῶν φυλακῶν ἠνοίχθησαν.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 11 Ὀκτωβρίου κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡ βασιλικὴ θαλαμηγός. Στίφη ἐπαναστατῶν συνεκεντρώθησαν τότε εἰς τὴν παραλίαν διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀποβίβασιν τοῦ βασιλέως. Ὁ Ὅθων κατὰ συμβουλὴν τῶν πρέσβεων Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας. Μετὰ τοῦτο δὲ ἀπέπλευσεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Ἑνετίαν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγεν εἰς τὴν Βαυαρίαν.

Ὁ Ὅθων δὲν ὑπῆρξε μέγας ἡγεμὼν. Ἦτο ὥμως ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα θερμῶς. Ὅταν ἀπέθνησκε παρήγγειλε νὰ τὸν θάψουν μὲ τὴν ἑλληνικὴν φουστανέλλαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἡ ἙΛΛΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α' ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1909

2. Ἡ Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὁθωνος ἔγιναν ἐκλογαὶ ἐθνο-
συνελεύσεως, ἡ ὁποία συνήλθε τὴν 10 Δεκεμβρίου. Ἐν τῷ με-
ταξὺ διὰ δημοψηφίσματος ἐξελέχθη σχεδὸν παμψηφεί βασιλεὺς



Εἰκ. 20. Ὁ Γεώργιος.

Ἡ πρίγκιψ Ἀλφρέδος, δευτερότοκος υἱὸς τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίας.

Ἡ Ἀγγλία δὲν ἐδέχθη τὴν ἐκλογὴν, διότι σύμφωνα μὲ προηγουμένην συμφωνίαν μεταξὺ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς βασιλεύοντας οἴκους αὐτῶν. Ἐκ τῆς ἐκλογῆς ὅμως τοῦ Ἀλφρέδου ἡ Ἀγγλία ἠὺχαριστήθη καὶ ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἡγεμόνος. Ὡς τοιοῦτον δὲ ὑπέδειξε τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ διαδόχου καὶ κατόπιν βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ, τὸν 17ετῇ πρίγκιπα Γεώργιον. Τοῦτον ἡ Συνέλευσις ἐξέλεξεν ὁμο-

φώνως βασιλέα, ὑπὸ τὸν ὄρον, ἵνα οἱ διάδοχοί του ἀνήκουν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Συγχρόνως τότε ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε κατεῖχεν.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἐφθάσεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1863. Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐκήρυξε τὸ νέον Σύνταγμα.

2. Ἡ Κρητικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1866.

Μετὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν οἱ Κρητὲς ἐπανεστάτησαν καὶ τὸ 1841 καὶ τὸ 1858. Καὶ αἱ δύο ὅμως ἐκεῖναι ἐπαναστάσεις κατεστάλησαν ἀμέσως. Σπουδαιότερα ὑπῆρξεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1866.

Τὴν 21 Αὐγούστου Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν εἰς Σφακιά ἐκήρυξε τὴν κατάλυσιν τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἡ ἑλευθέρα Ἑλλάς, ὥς ἦτο ἐπόμενον, συνεκινήθη ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ ἦτο πολὺ ἐξησθενημένη. Μόλις εἶχε συνέλθει ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1862. Αἱ ἔκτοτε δὲ συχναὶ ἀλλαγαὶ τῶν Ὑπουργείων δὲν εἶχαν ἀφήσει εἰς αὐτὴν καιρὸν νὰ διορθώσῃ τὰ ἐσωτερικὰ της καὶ ἰδίως τὰ οἰκονομικά. Διὰ τοῦτο περιορίσθη εἰς παθητικὴν στάσιν ἀπέναντι τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἄφινε δηλ. μόνον ἐλευθέρους τοὺς ἐθελοντάς ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι συνέρρεον εἰς τὴν Κρήτην. Ἀρχηγοὶ τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως ἔγιναν Ἕλληνες ἀξιωματικοί, ὁ Κορωναῖος καὶ ὁ Ζυμβρακάκης. Τὸ μικρὸν δὲ ἀτμόπλοιον «Πανελλήνιον» διέσχизεν ἀφόβως τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμόν τῆς νήσου, καὶ ἔφερε εἰς αὐτὴν ἐθελοντάς, τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια.

Ἡ ἐπανάστασις ἀναφην εἰς ὅλην τὴν νήσον. Οἱ Κρητὲς κατ' ἀρχὰς ἐνίκηθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὸ Βαφέ. Ἀλλ' ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου κατόπιν ἀνεξωγογόνησε τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου πλησίον τῆς Ρεθύμνης εἶχαν καταφύγει πολλὰ γυναῖκες καὶ παιδία. Οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν μὲ λύσσαν ἐναντίον αὐτῆς. Ἀλλ' οἱ ὀλίγοι στρατιῶται, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐντὸς αὐτῆς, καὶ οἱ μοναχοὶ τὴν ὑπερήσπισαν γενναίως ἐπὶ

2 ἡμέρας, Ὅταν δὲ τέλος οἱ Τούρκοι ἐθραυσαν τὴν σιδηρὰν πύλην καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλήν, ὁ ἡγούμενος Γαβριήλ ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, καὶ ἀνενίναξεν εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὴν φρουρὰν καὶ τοὺς εἰσορμήσαντας Τούρκους. Ὅσοι Χριστιανοὶ ἔμειναν ζωντανοί, ἐσφάγησαν κατόπιν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου συνεκίνησε τὴν κοινὴν γνώμην καὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Συνεισφοραὶ ἐγίνοντο εἰς τὸ Λονδίνον ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἀπειροὶ δὲ ἐθελονταὶ ἔξ Ἑλλάδος ἔσπευδαν εἰς τὴν νῆσον. Εἰς μάτην ὁ Σουλτᾶνος ἀπέστειλε νέον στρατὸν διὰ νὰ κατασβήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Εἰς μάτην οἱ Τούρκοι ἐπανέλαβαν τὰς συνηθισμένας σφαγὰς καὶ καταστροφάς. Οἱ ἐπαναστάται ἀντεῖχον γενναίως. Τὸ «Ἀρκαδίον» καὶ κατόπιν ἡ «Ἐνωσις,» ἀτμόπλοια ἀγορασθέντα ὑπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ Ἑλλήνων, ἔκαμναν διαρκῶς ταξείδια μετὰ τὴν Κρήτης καὶ Ἑλλάδος καὶ ἔπερναν πολεμοφόδια καὶ ἐθελοντίας.

Ὁ Σουλτᾶνος ἀπελπίσθη νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀπῆλθε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ παύσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἠπέλιξεν ὅτι θὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Τουρκίας τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους. Ἡ Ἑλλὰς ἀπέρριψε τὰς ἀξιώσεις τῆς Τουρκίας, αὕτη δὲ ἤρχισε νὰ ἐκδιώκῃ τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς χώρας της καὶ διέκοψε τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πόλεμος μετὰ τὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῇ.

Τότε συνῆλθεν εἰς τὸ Βερολῖνον συνέδριον τῶν δυνάμεων, τὸ ὁποῖον εἰς μὲν τὴν Ἑλλάδα ἐπέβαλε νὰ παύσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν, εἰς δὲ τὴν Τουρκίαν νὰ μὴ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς χώρας της. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις ἔσβησεν.

Μετὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν, ἐπὶ 10 ἔτη ὁλόκληρα ἡ Ἑλλὰς κατετρίβετο μὲ ἐσωτερικὰς πολιτικὰς διαμάχας. Διὰ τὴν ἀρχὴν ἐφιλονικοῦσαν ἀναμεταξὺ τῶν οἱ πολιτικοὶ Ἀ. Κουμουνδοῦρος. Θ. Ζαΐμης, Δ. Βούλγαρης, Ἐ. Δεληγιώργης καὶ Χαρίλαος Τρικούρης. Ἐν τῷ μετὰ δὲ ἡ μὲν Εὐρώπη συνεκλονίσθη ἐκ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ἐκ τοῦ Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877.

3. Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ ἀνεξάρτητα κράτη, συνδεόμενα μὲ κάποιαν χαλαρὰν ὁμοσπονδίαν. Ἐκ τούτων ἰσχυρότερα ἦσαν δύο, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία, καὶ αὐτὰ ἐφιλονικούσαν ἀνταμετώπιον, ποῖον θὰ διευθύνῃ ὅλην τὴν Γερμανίαν. Τὸ 1866 ἤλθον εἰς πόλεμον μεταξύ των. Ἡ Πρωσσία ἐνίκησε καὶ ἠνάγκασε τὴν Αὐστροίαν νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν ὁμοσπονδίαν.

Ὅλα τὰ γερμανικὰ κράτη τότε ἤθελαν νὰ ἐνωθοῦν εἰς ἓν ὑπὸ τὴν Πρωσίαν. Τοῦτο διὰ τὴν Γαλίαν θὰ ἦτο μέγας κίνδυνος.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων Γ' λοιπὸν ἐκήρυξε (1870) τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσίας. Ἀλλὰ τὰ Γερμανικὰ κράτη συνηνώθησαν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας, εἰσέβαλαν εἰς τὴν Γαλίαν, ἐνίκησαν τοὺς Γαλλικοὺς στρατοὺς, καὶ ἐπολιορκήσαν τοὺς Παρισίους.

Οἱ Γάλλοι τότε κατήργησαν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἐπανέφεραν τὴν δημοκρατίαν. Κατόπιν συνῆψαν εἰρήνην μὲ τοὺς Γερμανοὺς, διὰ τῆς ὁποίας ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς τὴν Γερμανίαν τὰς Γαλλικὰς ἐπαρχίας Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην. Τότε δὲ καὶ ὅλα τὰ Γερμανικὰ κράτη συνηνώθησαν εἰς μίαν αὐτοκρατορίαν καὶ ἀνεγνώρισαν αὐτοκράτορα τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας.

Τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ ὁ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877.

Ἐκ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ἡ Σερβία εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀπὸ τοῦ 1830 μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ὑπὸ ἡγεμόνας ἐκ δύο ἐγχωρίων οἰκογενειῶν Καραγεώργη καὶ Ὁρβένοβιτς. Αἱ δύο ὅμως αὗται οἰκογένειαι διαρκῶς ἐφιλονικούσαν περὶ τοῦ θρόνου καὶ ἐπικρατοῦσεν ἄλλοτε ἡ μία καὶ ἄλλοτε ἡ ἄλλη.

Ὁ λαὸς τοῦ Μαυροβουνίου ἔζη ἀνέκαθεν βίον ἀνεξάρτητον εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη του. Ἡγεμὼν αὐτοῦ ἦτο ὁ ἀρχηγὸς μιᾶς ἱερατικῆς οἰκογενείας, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ἐπίσκοπος τῆς χώρας. Τὸ 1859 ὁ ἡγεμὼν Δανῆλος ἀφῆκε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἔγινε κληρονομικὸς ἡγεμὼν. Ὁ υἱὸς τοῦ Δανήλου, ὁ Νικό-

λαος ἔγινε τὸ 1878 ἀνεξάρτητος, τὸ 1903 παρεχώρησεν εἰς τὸν λαὸν σύνταγμα καὶ τὸ 1910 ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς.

Ἡ Ρουμανία μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἦτο διηρημένη εἰς δύο ἡγεμονίας αὐτονόμους διοικουμένας ὑπὸ Ἑλλήνων φαναριωτῶν. Ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἡγεμόνες ἐξελέγοντο ἐκ τῶν ἐγγχωρίων. Τὸ 1859 ὅμως ἠνώθησαν ὑπὸ ἓνα ἡγεμόνα τὸν Ἀλέξανδρον Κούζαν. Ὁ Κούζας τὸ 1866 κατόπιν συνωμοσίας παρητήθη, ἔγινε δὲ ἡγεμὼν ὁ Κάρολος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Χοεντζόλερν, ὁ ὁποῖος καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν χώραν σύνταγμα, τὸ 1870 δὲ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς.

Οἱ Βούλγαροι μέχρι τῶν χρόνων τούτων δὲν εἶχαν ἐθνικὴν συνείδησιν. Τὸ 1878 ὅμως διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ῥωσίας ἀπέκτησαν ἐκκλησιαστικὴν αὐτονομίαν, νὰ μὴ ὑπάγουνται δηλ. εἰς τὸν Ἑλληνα Πατριάρχην, ἀλλὰ εἰς Βούλγαρον ἀρχιεπίσκοπον ὀνομαζόμενον Ἐξαρχον. Ἐπέτυχον δὲ προσέτι νὰ μὴ ὑπάγουνται εἰς τὸν Ἐξαρχον μόνον ἢ κυρίως Βουλγαρία δηλ. ἡ μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἴμου χώρα, ἀλλὰ καὶ αἱ πόλεις τῆς Μακεδονίας ὅσων τὰ $\frac{2}{3}$ τοῦ πληθυσμοῦ ἤθελον ζητήσῃ τοῦτο. Ἀπὸ τότε ἐκηρύχθη ἀμείλικτος πόλεμος μεταξὺ Πατριαρχικῶν καὶ Ἐξαρχικῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Βούλγαροι ἠγωνίζοντο μὲ ἀπειλὰς καὶ μεφόνους νὰ παρασύρουν τοὺς χωρικοὺς μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐξαρχίας.

Τὸ 1876 τέλος ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῆς Ῥωσίας οἱ Βούλγαροι ἐπαναστατοῦν κατὰ τῆς Τουρκίας. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν σφαγὰς εἰς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ ἐκ τούτου τὸ 1877 ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ ῥωσικὸς στρατὸς ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Αἶμον. Ἐκεῖ εὗρεν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας εἰς τὸ φρούριον τῆς Πλεύνας. Ἀλλὰ ἐβοήθησεν αὐτὸν καὶ ὁ Ῥουμανικὸς στρατὸς καὶ ἐνίκησεν. Ἐπέρασε κατόπιν τὸν Αἶμον καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Κων/πολιν.

Οἱ Τοῦρκοι ἔσπευσαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην καὶ ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου (Φεβρ. 1878). Δι' αὐτῆς ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἡ Ῥουμανία ἔγιναν ἀνεξάρτητοι, ἐσχηματίσθη δὲ μία μεγάλη Βουλγαρικὴ ἡγεμονία ὑποτελὴς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἡ ὁποία ἐπεριλάμβανεν ἐκτὸς τῆς κυρίως Βουλγαρίας, τὸ ἡμισυ τῆς Θράκης καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Μακεδονίας.*

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἐὰν ἐφηρμοζέτο, θὰ ἦτο καταστροφή διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία κατ' ἀπαίτησιν τῆς Ἀγγλίας δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Εὐτυχῶς ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἤρесе εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δι' αὐτὴν ἡ Βουλγαρία τοῦ Ἀγίου Στεφάνου θὰ ἦτο ἀπλὴ Ῥωσικὴ ἐπαρχία. Ἐπομένως ἡ Κων|πολις θὰ ἐκινδύνευε νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥώσων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν Αὐστροίαν ἐπίσης δὲν ἤρесе τοῦτο. Αἱ τρεῖς δυνάμεις λοιπὸν ἀπήτησαν νὰ κανονισθοῦν τὰ Βαλκανικὰ ζητήματα εἰς συνέδριον εὐρωπαϊκόν.

Τὸ συνέδριον συνήλθεν εἰς τὸ Βερολῖνον. Τοῦτο ἀντὶ τῆς Βουλγαρίας τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἵδρυσεν μίαν μικρὰν ὑποτελὴ βουλγαρικὴν Ἡγεμονίαν μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἴμου. Τὴν βόρειον Θράκην ἔκαμεν αὐτόνομον ἐπαρχίαν μὲ τὸ ὄνομα Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία. Ἀνεγνώρισε δὲ δικαίαν τὴν ἀξίωσιν τῆς Ἑλλάδος νὰ λάβῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ μόλις μετὰ τρία ἔτη ἔνεκα τῆς ἀδυναμίας τῆς Ἑλλάδος ἡ Τουρκία ἐδέχθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὴν ὅλην τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσῶνος καὶ ἐκ τῆς Ἡπείρου μόνον τὸ διαμέρισμα τῆς Ἀρτης.

5. Τὸ Βουλγαρικὸν πραξικόπημα.

Ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας εἶχε γίνεαι ὁ Ἀλέξανδρος Βάτσεμ-βεργ ἀνεψιὸς τοῦ Τσάρου καὶ ἀξιωματικὸς τοῦ Πρωσικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὴν χώραν εἶχε δοθῇ Σύνταγμα, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσαν νὰ κυβερνοῦν τὴν χώραν Ῥῶσοι ἀξιωματικοί. Ὁ λαὸς ὅμως κατοπιν καὶ ὁ ἥγεμὼν συνεννοήθησαν καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Ῥώσους.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχεν ὁργανωθῇ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία. Εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν ἀντιπροσώπων τῶν κατοίκων, καὶ στρατὸν ἐξ ἐντοπίων χριστιανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀνωτέρων εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν. Κατὰ Σεπτέμβριον ὅμως τοῦ 1885 οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Ῥωμυλίαν, ἐξεδίωξαν τὸν ἥγεμόνα αὐτῆς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μὲ τὴν Βουλγαρίαν.

Ἡ ἀγγελία αὕτη ἐτάραξε καὶ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σερβίας Μιλᾶνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ἄλλ' ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἐνίκησε τοὺς Σέρβους καὶ ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς χώρας του.

Ὁ πρωθυπουργὸς τότε τῆς Ἑλλάδος Θ. Δηλιγιάννης ἐκήρυξεν ἐπιστράτευσιν καὶ ἐζήτησε νὰ παραχωρηθῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα εἶχαν παραχωρηθῇ εἰς αὐτὴν κατὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου. Ἄλλ' αἱ δυνάμεις ὅλαι, ἐκτὸς τῆς Γαλλίας, ἀπέκλεισαν τὰ ἑλληνικὰ παρὰ τὰ. Ἡ κυβερνήσις Δηλιγιάννη παρητήθη, καὶ ἡ κυβερνήσις Τρικούπη, ἡ ὁποία τὴν διεδέχθη, διέλυσε τὴν ἐπιστράτευσιν.

Ἄλλ' ἡ Ῥωσία δὲν ἐλησιμονοῦσε τὴν θρασύτητα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βουλγαρίας Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν ὀργάνων τῆς ἔγινε συνωμοσία κατ' αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἐξεδίωξεν αὐτὸν ἐκ τοῦ θρόνου (1886). Ἀντ' αὐτοῦ ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας ἔγινεν ὁ πρίγκιψ τοῦ Κοβούργου Φερδινάνδος. Τοῦτον τὸ 1896 ἀνεγνώρισαν καὶ ἡ Ῥωσία καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Ἑλλὰς διοικουμένη ὑπὸ τοῦ μεγάλου πρωθυπουργοῦ τῆς Χαριλάου Τρικούπη ἐνίσχυσε τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς, ἐπεξέτεινε τοὺς σιδηροδρόμους τῆς, καὶ ἔδαπάνησεν ἀφθρόνως διὰ δημόσια ἔργα.

6. Νέα Κρητικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.

Εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ δοθῇ αὐτονομία εἰς τὴν Κρήτην. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι δὲν ἔπαυαν νὰ παραβιάζον τὰ προνόμια τῶν Κρητῶν, καὶ οἱ Κρητὲς δὲν ἄφιναν καμμίαν εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐκδηλώσων τὸν πόθον τῆς ἐνώσεώς των μετὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ 1895 ἡ Τουρκία διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς χριστιανούς διώρισε χριστιανὸν διοικητὴν τῆς νήσου. Ἀλλ' ἐκ τούτου δυσηρεστήθησαν οἱ Τουρκοκρῆτες καὶ ἔκαμαν σφαγὰς τῶν χριστιανῶν. Τότε ἐξεργράγη ἡ ἐπανάστασις, καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1897).

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἵδησις τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Κρήτης ἐπροκάλεσε μέγαν ἔρεθισμόν. Δυστυχῶς ὁ Τρικούπης, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συγκρατήσῃ τοὺς Ἕλληνας, εἶχεν ἀποθάνει

εἰς τὰς Κάννας τῆς Γαλλίας τὸ 1895. Τὴν ἀρχὴν κατεῖχεν ὁ φιλοπόλεμος πρωθυπουργὸς τοῦ 1884 Δηλιγιάννης. Οὗτος παρεσύρθη ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἐπεμβῇ ἡ Ἑλλάς. Ὁ συνταγματάρχης Τιμολέων Βάσσος ἐστάλη μὲ στρατὸν νὰ καταλάβῃ τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ οἱ στόλοι τῶν δυνάμεων κατέλαβαν τὰ Χανιά καὶ ἀπέκλεισαν τὴν νῆσον.

Ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος πλέον ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος (5 Ἀπριλίου). Ἡ πάλῃ ἦτο ἄνισος. Ἡ Ἑλλάς ἦτο τελείως ὁπαρασκευος στρατιωτικῶς. Τοῦναντίον ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἦτο θαυμάσια ὀργανωμένος ὑπὸ γερμανῶν ἀξιωματικῶν. Ἐπομένως ἡ Ἑλλάς ἐνίκηθη, ἀπέσυρε τὸν στρατὸν τῆς ἀπὸ τὴν Κρήτην, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν ἀποζημιώσεις 100 ἑκατομμύρια φράγκα.

Τὸ χρητικὸν ζήτημα ἐλύθη βραδύτερον κατόπιν διαπραγματεύσεων, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν 1 1/2 ἔτος. Ἡ Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ῥωσίας καὶ Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι τὴν 14 Νοεμβρίου 1898 διώρισαν ὑπατον ἄρμοστον τὸν βασιλόπαιδα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιον. Ὅτε δὲ οὗτος τὸ 1906 παρητήθη, αἱ δυνάμεις ἀνέθεσαν εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον τὴν ἐκλογὴν νέου Ἀρμοστοῦ, καὶ οὗτος ἐξέλεξε τὸν Ἀλέξανδρον Ζαΐμην.

Ἡ Κρήτη λοιπὸν ἡσυχασεν. Ἀλλὰ ἡ ἡσυχία αὕτῃ διήρκεσε μόνον μέχρι τοῦ 1908, ὅτε ἐξεργάγη ἡ Τουρκικὴ ἐπανάστασις.

7. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν βαλκανικῶν κρατῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων τοῦ 1908.

Ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦτο χώρα τελείως Ἑλληνική. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἶχαν ἐγκατασταθῇ εἰς αὐτὴν διάφοραι σλαβικαὶ φυλαί, ἰδίως εἰς τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Μακεδονίαν. Αἱ φυλαὶ αὗται μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν διετῆρσαν μὲν

τὴν γλῶσσάν των καὶ μετέδωκαν αὐτὴν καὶ εἰς μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ δὲν ἐξεχώριζαν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνας καὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον.

Ἀφ' οὗτου ὅμως ἰδρῦθη ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, οἱ Βούλγαροι ἐπροσπαθοῦσαν μὲ ἀπειλὰς καὶ μὲ φόβους νὰ πείσουν τοὺς σλαυοφώνους κατοίκους τῆς Μακεδονίας ὅτι εἶναι Βούλγαροι, καὶ νὰ τοὺς παρασύρουν μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐξαρχίας. Τότε τὸ ἴδιον ἤρχισαν νὰ κάμνουν καὶ οἱ Σέρβοι. Ἐπίσης οἱ Ῥουμάνοι ἐβάπτισαν τοὺς Κουτσοβλάχους εἰς Μακεδονορουμάνους καὶ ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὴν ἰδρυσιν Ῥουμανικῆς Ἐκκλησίας. Χάριν δὲ τοῦ σκοποῦ των Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Ῥουμάνοι ἐκτιζαν ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ θρασυτεία τῶν Βουλγάρων ἐπέρασε κάθε ὄριον. Ἰδρῦθη εἰς τὴν Σόφιαν μακεδονικὸν κομιταῖτον, τὸ ὁποῖον ὤπλιζεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν σώματα (κομιτατζήδες) καὶ τὰ ἔστελλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐδῶ αὐτὰ ἐπροξενοῦσαν διαφόρους καταστροφάς, καὶ ἠνάγκαζαν διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου τοὺς σλαυοφώνους Ἑλλήνας νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν Ἐξαρχίαν. Τότε καὶ οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ προστατεύσουν τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας διωργάνωσαν καὶ αὐτοὶ ἀνταρτικὰ σώματα μὲ ἀρχηγοὺς ἀξιωματικοὺς Ἑλλήνας. Εἷς ἐκ τούτων εἶναι καὶ ὁ ἐθνικὸς ἥρως Παῦλος Μελάς, ὁ ὁποῖος ἔπescen εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀγωνιζόμενος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων.

Τὰ Ἑλληνικὰ σώματα ἠγωνίσθησαν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων καὶ κατὰ τῆς Ῥουμανικῆς προπαγάνδας. Ἐνεκα τούτου πρὸς ἐκδίκησιν οἱ μὲν Βούλγαροι κατέστρεψαν τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας Ἀγχιάλου καὶ Φιλιππουπόλεως, οἱ δὲ Ῥουμάνοι ἐκακοποίησαν τοὺς εἰς τὴν Ῥουμανίαν διαμένοντας Ἑλλήνας.

Ἡ κατάστασις αὕτῃ τῆς Μακεδονίας ἔκαμε τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις νὰ ἐπεμβοῦν διὰ νὰ φέρουν διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς αὐτήν. Τότε ἐξερράγη εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων.

Οἱ νεωτερίζοντες Τούρκοι (Νεότουρκοι) ἔβλεπαν τὸ τουρκικὸν

κράτος νὰ καταργῇ καὶ ἔκαμαν κομιτᾶτον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κάμουν τὴν Τουρκίαν Κράτος, ὅπως τὰ εὐρωπαϊκά. Τὸ κομιτᾶτον κατ'ῶρθωσε νὰ προσελκύσῃ μὲ τὰς ἰδέας του τὸν στρατὸν καὶ τὴν 10 Ἰουλίου τοῦ 1908 ὁ ταγματάρχης Ἐμβέρ βέης ἐκήρυξε εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μακεδονίας τὸ Σύνταγμα. Ὁ Σουλτᾶνος Χαμίτ ὑπεχώρησε καὶ ἔδωκε σύνταγμα. Ἐκαμεν Ὑπουργεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον περιλαμβάνετο εἰς Ἑλλήν καὶ εἰς Ἀρμένιος, καὶ συνεκάλεσε Βουλὴν. Ἀλλὰ τὴν 31 Μαρτίου 1909 ἀντεπανάστasis εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῶν παλαιοτούρκων ἐπανεφέρε τὴν ἀπολυταρχίαν. Τότε τὰ στρατεύματα τοῦ Κομιτάτου ἐβάδισαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐξεθρόνισαν τὸν Χαμίτ καὶ ἔκαμαν Σουλτᾶνον τὸν ἀδελφόν του Μωάμεθ Ε'. Οἱ Νεότουρκοι ἔλαβαν εἰς τὰς χεῖράς των ὅλην τὴν ἐξουσίαν.

Ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἐπωφελήθησαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βουλγορία. Καὶ ἡ μὲν Αὐστρία προσήρτησε τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Ἡ δὲ Βουλγαρία ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Φερδινάνδος ἐστέφθη Τσάρος τῶν Βουλγάρων.

Ὀλίγον δὲ κατόπιν (1911) καὶ ἡ Ἰταλία ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ πόλεμος αὐτὸς κατέληξεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Τριπολίτιδος καὶ Κυρηναϊκῆς ὑπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῶν Δωδεκανήσων, ἡ ὁποία ὅμως ἐξακολουθεῖ ἀκόμη.

8. Τὸ κρητικὸν ζήτημα.

Ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Νεοτούρκων ἠθέλησαν νὰ ἐπωφεληθῶν καὶ οἱ Κρητες καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσὶν των μετὰ τῆς Ἑλλάδος, μετ' ὀλίγον δὲ ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου Φιρκᾶ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος Χανίων τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἀντὶ τῆς Κρητικῆς. Ἐκ τούτου ἐπωφελήθησαν οἱ Τούρκοι καὶ ἤρχιζαν νὰ κάμνουν φιλοπολέμους διαδηλώσεις καὶ ἐμπορικὸν ἀποκλεισμὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς τουρκικοὺς λιμένας. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζεται. Ὁ δὲ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἀπήτησε παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως γραπτὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ κρητικοῦ τολμήματος.

Ἡ Ἑλλὰς εὗρίσκετο τότε εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἑνωσιν. Ἐνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν κομμάτων μετὰ τὸν πό-

λεμον τοῦ 1897 δὲν εἶχε γίνει καμμία σοβαρὰ στρατιωτικὴ διοργάνωσις τῆς χώρας. Ἐπομένως ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν δυνάμεων πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἀναμειγνύεται εἰς τὸ χρητικὸν ζήτημα. Αἱ δυνάμεις ἐπενέβησαν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτὴν ἡσυχίαν, ὑπεχώρησαν ὅμως εἰς τὴν ἀξίωσίν της περὶ τῆς σημαίας. Ἐπειδὴ δὲ Κοῆς χριστιανὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὐρεθῇ διὰ νὰ καταβιάσῃ τὴν σημαίαν, ἀπεβιβάσθησαν ἀγήματα τῶν δυνάμεων καὶ ἀπέκοψαν τὸν ἴστον αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I'

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΙΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909.

Οἱ ἐξευτελισμοὶ τοὺς ὁποίους ὑπέφερεν ἡ Ἑλλὰς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, ἐπροκάλεσαν τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν πολιτικῶν τῆς χώρας. Κατηγοροῦσαν αὐτοὺς ὅτι χάριν τῶν κομματικῶν τῶν συμφερόντων, παρέλυσαν ὅλας τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ παρήμέλησαν τὰ ἔθνικα συμφέροντα καὶ ἰδίως τὴν στρατιωτικὴν προπαρασκευὴν τῆς χώρας.

Τὴν ταπείνωσιν τοῦ Ἑθνους περισσότερον ἡσθάνοντο οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα οἱ νεώτεροι. 500 λοιπὸν ἐξ αὐτῶν συνεκρότησαν στρατιωτικὸν σύνδεσμον καὶ τὴν νύκτα τῆς 14 πρὸς τὴν 15 Ἀυγούστου τοῦ 1909 ἐξῆλθον ἐκ τῶν Ἀθηνῶν μετ' ὅλην τὴν ἰφροσύνην καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν θέσιν Γουδί ὑπὸ τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Νικολάου Ζορμπᾶ. Διεκήρυξαν δὲ ὅτι ζητοῦν τὴν ἀνόρθωσιν τῶν διαφορῶν ὑπηρεσιῶν, τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον καὶ ἰδίως τὴν συγκρότησιν ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ καὶ στόλου.

Ὅλαι αἱ προσπάθειαι πρὸς διάλυσιν τοῦ συνδέσμου ἀπέτυχαν. Ἡ τότε κυβέρνησις Πάλλη-Ἰνναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ἀνέλαβε δὲ τὴν πρωθυπουργίαν ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ συνδέσμου. Τότε οἱ ἐπαναστάται ἐπα-

νήλθαν εἰς τὴν πόλιν. Μεγάλη δὲ κατόπιν λαϊκὴ διαδήλωσις εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὅμοιαι εἰς τὰς ἐπαρχίας ὑπεστήριξαν τὸν Σύνδεσμον.

Ἡ Βουλὴ ἐψήφισε σύμφωνα μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Συνδέσμου πολλοὺς νόμους καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον. Συγχρόνως δὲ ἔγιναν καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι παραγγελίαι ὑλικοῦ πολέμου, καὶ ἡ σπουδαιότερα ἐξ ὧν τοῦ θωρηκοῦ Ἀβέρωφ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετύχαμεν νὰ εἴμεθα ἀνώτεροι κατὰ θάλασσαν τῆς Τουρκίας.

Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὐτὴ Κυβερνήσεως καὶ Βουλῆς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Συνδέσμου δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ πολὺ. Ἐπρεπε νὰ διαλυθῇ ὁ Σύνδεσμος διὰ νὰ ἐπανέλθῃ τὸ Σύνταγμα εἰς τὸν κανονικόν του δρόμον καὶ ἡσυχάσῃ ἡ χώρα. Ἄλλ' ὁ Σύνδεσμος ὑπώπτευε μὴ τυχόν, ἂν διελύετο, οἱ πολιτευόμενοι ἀνατρέψουν τὸ ἔργον του. Εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην εὗρηκε διέξοδον ὁ ἐκ Κρήτης πολιτευτὴς Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Αὐτὸν εἶχαν γνωρίσει εἰς τὴν Κρήτην ἄρκετοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ ἤξευραν ὅτι εἶναι πολιτικὸς δυνατὸς καὶ τολμηρὸς. Αὐτὸν λοιπὸν ἐπροσκάλεσεν ὁ σύνδεσμος ἀπὸ τὴν Κρήτην ὡς σύμβουλόν του. Ὁ Βενιζέλος τότε ἐπρότεινεν ὡς μόνην λύσιν νὰ συγκαληθῇ Ἐθνικὴ Συνέλευσις πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ πολιτευόμενοι ἐδέχθησαν αὐτήν. Ὁ γηραιὸς συνεργάτης τοῦ Τρικούπη Στέφανος Δραγούμης ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν καὶ ἐκάλεσε τὴν προταθεῖσαν συνέλευσιν. Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος διελύθη, ὁ δὲ Ζορμπᾶς ἔγινεν Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἀφ' οὗ συνήλθεν ἡ συνέλευσις ὁ Δραγούμης παρητήθη. Ὁ βασιλεὺς τότε σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ ἐκάλεσεν εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν ἐκ Κρήτης πολιτευτὴν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκλεχθῇ βουλευτὴς εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ διέλυσε τὴν Συνέλευσιν. Καὶ εἰς τὰς τότε γενομένας ἐκλογὰς καὶ εἰς τὰς κατόπιν τῆς τακτικῆς Βουλῆς, ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Βενιζέλον μεγάλην πλειονοψηφίαν. Τὸ Σύνταγμα ἀνεθεωρήθη, ὁ στρατὸς ὀργανωθῆναι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις ἐτακτοποιήθη. Οὕτω τὸ ἔθνος εὐρέθη ἑτοιμὸν κατὰ τοὺς ἐπελθόντας βαλκανικοὺς πολέμους.

2. Ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.

Ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου.—Οἱ Νεότουρκοι, ἀφ' οὗ κατέλαβον τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀπεδείχθησαν ὅτι ἦσαν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς παλαιοτούρκους. Αὐτοὶ ἐξητοῦσαν νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἐθνισμόν ὅλων τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν. Διὰ τοῦτο τὰ 4 Βαλκανικὰ κράτη Ἑλλάς, Σερβία, Μαυροβούνιον καὶ Βουλγαρία ἠναγκάσθησαν νὰ συνεννοηθοῦν μεταξύ των.

Αἱ διαπραγματεύσεις ἔγιναν μὲ τόσῃ μυστικότητι, ὥστε οὔτε ἡ Τουρκία, οὔτε αἱ Δυνάμεις ἐννόησάν τι. Αἴφνης οἱ σύμμαχοι ἐζήτησαν παρὰ τῆς Τουρκίας νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν μεταρρυθμίσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἐκείνη ἠρνήθη, οἱ σύμμαχοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτῆς (Σεπτέμβριος 1912). Ἡ προέλασις τῶν βαλκανικῶν στρατιῶν ὑπῆρξε σειρὰ ἀλληλοδιαδόχων νικῶν.

Ἑλληνικαὶ νίκαι.—Ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ Ἑλληνικὸς στρατός, μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν Διάδοχον Κωνσταντῖνον, προελαύνει εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος, συντρίβει τὸν εἰς τὴν Ἑλασσῶνα τουρκικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνει αὐτὴν (6 Ὀκτωβρίου). Κατόπιν προχωρεῖ πρὸς τὸ Σαραντάπορον. Εἰς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἦσαν ὠχυρωμένοι 30 χιλιάδες Τούρκοι μὲ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Ἕλληνες τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους καὶ ἔπειτα καταλαμβάνουν τὰ Σέρβια, τὴν Κοζάνην, τὰ Γρεβενὰ καὶ τὴν Βέροϊαν.

Συγχρόνως δὲ μία ἑλληνικὴ μεραρχία νικᾷ εἰς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας ἄλλον τουρκικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνει τὴν Αἰκατερίνην.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τούρκοι διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Θεσσαλονίκην εἶχαν συγκεντρώσει εἰς τὰ Γεννισὰ ὅλον τὸν στρατὸν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, δηλ. περισσότερον τῶν 40 χιλ. ἀνδρῶν. Ὅταν ἔμαθε τοῦτο τὸ κύριον σῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, σπεύδει ἀπὸ τὴν Βέροϊαν εἰς τὰ Γεννισὰ. Ἐκεῖ συνάπτεται διήμερος μάχη (19 καὶ 20 Ὀβρίου) κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες νικοῦν καὶ τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους. Ἡ νίκη τῶν Γεννισῶν ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατός ἐκ Γεννισῶν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν

Θεσσαλονίκην. Ὁ ἐκεῖ ὑποχωρήσας τουρκικὸς στρατὸς ἦτο ἄνω τῶν 30 χιλ. ἀνδρῶν, ἀλλ' ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀντισταθῇ πλεόν εἰς τὸν ἑλληνικόν. Ἡ πόλις λοιπὸν παρεδόθη τὴν 26 Ὀκτωβρίου, ὁ δὲ τουρκικὸς στρατὸς μετεφέρθη αἰχμάλωτος εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος παρακολουθῶν τὸν στρατὸν ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ ὡς φρουρὸς τῆς περιποθῆτου πόλεως.

Μόλις ὅμως εἶχε παραδοθῇ ἡ Θεσσαλονίκη εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐμφανίζεται ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης βουλγαρικὸς στρατός. Ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδωρῶφ ἐπωφελήθη ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν στρατοῦ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, καὶ μὲ μίαν μεραρχίαν προχωρεῖ χωρὶς ἐμπόδιον, καὶ φθάνει πρὸ τῆς πόλεως. Οἱ Ἕλληνες ἐμήνυσαν εἰς αὐτὸν ὅτι καὶ ἡ πόλις καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχαν παραδοθῇ εἰς αὐτούς. Ἐν τούτοις αὐτὸς ἐπέμενε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὸ κατώρθωσε διὰ δόλου. Παρεκάλεσε νὰ ἐπιτραπῇ τοῦτο εἰς δύο τάγματα κουρασμένα δῆθεν, καὶ ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθεν ὁλόκληρος ἡ μεραρχία, ἐκ 35 χιλ. ἀνδρῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπροκάλεσε προστριβὰς μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων καὶ προπαρεσκεύασε τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ 5ῃ Μεραρχία, ἡ ὁποία ἐπροχωροῦσε πρὸς τὸ Μοναστήριον, συνήντησεν εἰς τὴν Μπάνιτσαν διπλάσιον τουρκικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος κατέβη ἀπὸ τὸ Μοναστήριον. Ἐνίκηθη λοιπὸν καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Κοζάνην (21-25 8βρίου). Τότε ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος ἔσπευσε μὲ τὸν περισσότερον στρατὸν ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἔφθασε μέχρι Φλωρίνης, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν. Ἀπ' ἐδῶ δὲ δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Μοναστήριον, διότι ἤδη εἶχαν καταλάβει αὐτὸ οἱ Σέρβοι. Κατεδίωξεν ὅμως τοὺς ἐκ Μοναστηρίου φεύγοντας Τούρκους. Ἐκ τῶν 30 χιλιάδων ἀνδρῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ 20 χιλιάδες ἐσώθησαν εἰς Ἰωάννινα, 3 χιλιάδες συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐφρονεύθησαν. Ἡ Κορυτσά περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν ᾧ ὁ ἐκ τῆς Θεσσαλίας ὁρμήσας στρατὸς προήλυνε νικηφόρους εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ ἐκ τῆς Ἀρτης ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σαπουντζάκην προήλυνεν εἰς τὴν Ἡπειρον. Κατέλαβε τὴν Πρέβεζαν, τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ τὸ Μέτσοβον. Κατόπιν δὲ ἐπῆλθε

κατὰ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐπολιόρησεν αὐτά. Συγχρόνως ἐθελοντικά σώματα κατελάμβανον τὴν Χειμάρραν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τέλος χρόνον ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτου κατέλαβε τὰς νήσους Λήμνον, Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρά, Χίον, Λέσβον, Σάμον κ. ἄ. καὶ ὑψώσε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς χερσονήσου τοῦ Ἀθῶ. Συγχρόνως δὲ ἠμπόδιζε τὸν τουρκικὸν στόλον νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρεκώλυε τὴν διὰ τοῦ Αἰγαίου μεταφορὰν τουρκικῶν στρατευμάτων.

Νίκαι τῶν συμμάχων.— Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες προήλυνον νικηφόροι εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέτωπα τοῦ πολέμου οἱ σύμμαχοι δὲν ἔμεναν ὀπίσω.

Οἱ Μαυροβούνιοι προήλασαν, ἐξεπόρθησαν τὸ Ἰπὲκ καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Σκόδραν.

Οἱ Σέρβοι ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Παλαιὰν Σερβίαν καὶ ἐνίκησαν τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς τὸ Κουμάνοβον. Μετὰ τοῦτο κατέλαβαν τὰ Σκόπια καὶ προήλασαν εἰς τὸ Μοναστήριον. Κατέλαβαν αὐτὸ κατόπιν σφοδρᾶς μάχης καὶ ἔπειτα ἐτράπησαν πρὸς τὸ Δυροάχιον καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό.

Οἱ Βούλγαροι τέλος προήλασαν εἰς τὴν Θράκην, ἐκυρίευσαν τὸ Μουσταφᾶ Πασσᾶ, μετὰ τοῦτο δὲ ἐξεπόρθησαν τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Κατόπιν εἰς Λουλὲ Μπουργᾶς ἐνίκησαν τελείως ἄλλην τουρκικὴν στρατιὰν καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Ἀδριανούπολιν.

Ἀνακωχὴ μεταξὺ Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν συμμάχων πλὴν τῆς Ἑλλάδος. Μάταιαι διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης.— Ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομαδῶν ὅλη ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία εἶχεν ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔμεναν ἀκόμῃ ἡ Ἀδριανούπολις, τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Σκόδρα, αἱ ὁποῖαι ἐπολιορχοῦντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Μαυροβουνίων, προσέτι δὲ ἡ χερσονήσος τῆς Καλλιπόλεως καὶ ἡ ἀπὸ Τσαλτάτζας μέχρι τοῦ Βοσπόρου ἄκρα.

Ἀλλὰ οἱ Βούλγαροι εὐρήκαν εἰς τὴν Τσαλτάτζαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσουν. Μετὰ νέαν λοιπὸν νίκην εἰς τὸ Διδυμότειχον ἔγινεν ἀνακωχὴ μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν σλαβικῶν κρατῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἐξηκολούθησε τὰς ἐχθροπραξίας.

Τὴν 3 Δεκεμβρίου συνῆλθεν ἐν Λονδίῳ συνδιάσκεψις τῶν 5 ἐμπολέμων κρατῶν πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης. Ἡ συνδιάσκεψις αὕτῃ δὲν κατέληξεν εἰς κανὲν ἀποτέλεσμα, διότι οἱ Τοῦρκοι ἤθελαν διαρκῶς νὰ παρελκύουν τὰ ζητήματα.

Ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἀλώσις Ἰωαννίνων, Ἀδριανουπόλεως καὶ Σκόδρας.—Ἐνῶ ἀκόμη ἐξακολουθοῦσαν αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ Γουρκίας καὶ τῶν Συμμάχων, οἱ Ἕλληνες εἶχαν νικήσει δύο φορὰς τὸν τουρκικὸν στόλον ἔξωθεν τῶν Δαρδανελλίων τὴν 3 Δεκεμβρίου καὶ τὴν 5 Ἰανουαρίου, εἰς δὲ τὴν Ἡπειρον ἐκυρίευσαν τὴν Πάργαν. Ἀλλ' ἡ πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων παρετείνετο. Τὸ πρὸς Ν. αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Μπιζανίου φρούριον ἦτο τόσον καλὰ ὠχυρωμένον, ὥστε ἔθεωρεῖτο ἀπώρητον. Ὁ δὲ ἐκτάκτως βαρὺς χειμὼν καὶ τὸ ψῦχος ἔκαμνε τὴν πολιορκίαν ἀκόμη δυσκολωτέραν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἐπέμεναν.

Ἐπὶ τέλους ἦλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος μὲ δύο μεραρχίας, ἀνεξωγόνησε τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν 20 Φεβρουαρίου τὸ Μπιζάνι ἐκυριεύθη. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων παρεδόθη μὲ ὅλον τὸν τουρκικὸν στρατόν, 33 χιλ. ἄνδρας. Μετὰ 10 ἡμέρας κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ Ἀργυρόκαστρον.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (5 Μαρτίου) ἐδολοφονήθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ κάποιον Σχινᾶν δι' ἄγνωστον αἰτίαν ὁ βασιλεὺς Γεώργιος καὶ τὸν διεδέχθη ὁ Κωνσταντῖνος.

Καὶ οἱ σύμμαχοι μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων εἶχαν ἐξακολουθήσει τὸν πόλεμον. Τὴν 23 Μαρτίου, ἀφ' οὗ ἰσχυρὰ σερβικὴ δύναμις προσῆλθεν εἰς βοήθειάν των, οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔπειτα ἤρχισαν ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως.

Ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι ἐξηντημένοι πλέον ὑπέγραψαν ἀνακωχήν. Εἰς αὐτὴν δὲν ἔλαβε μέρος τὸ Μαυροβούνιον. Ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς αὐτοῦ Νικόλαος ἤθελε, πρὶν παύσει τὰς ἐχθροπραξίας νὰ κυριεύσῃ τὴν Σκόδραν. Πραγματικῶς δὲ αὕτη παρεδόθη εἰς αὐτὸν τὴν 9 Ἀπριλίου.

Ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου.—Ἀφ' οὗ ὑπεγράφη εἰς τὴν Καλλιπόλιν ἡ ἀνακωχή, συνῆλθε καὶ πάλιν συνδιάσκεψις τῶν ἐμπολέμων εἰς τὸ Λονδίνον. Διὰ τῆς μεσολαβήσεως δὲ τῶν Δυνά-

μεων υπεγράφη τὴν 17 Μαΐου ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου, διὰ τῆς ὁποίας ἐτελείωσεν ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.

Σύμφωνα μὲ αὐτὴν ὁ Σουλτάνος ἐπαραχωροῦσεν εἰς τοὺς συμμάχους τὴν Κρήτην καὶ ὅλην τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν μέχρι τῆς γραμμῆς Αἰνίου—Μηδείας ἐκτὸς τῆς Ἀλβανίας, ἡ ὁποία κατ' ἀπαίτησιν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἐγίνετο ἀνεξάρτητος. Ἡ Σερβία ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀφήσῃ τὸ Δυρράχιον, τὸ δὲ Μαυροβούνιον τὴν Σκόδραν. Ὁ ὁρισμὸς τῶν νέων συνόρων τῆς Ἀλβανίας καὶ ἡ τύχη τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀφίεται εἰς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις.

Ἔμενε νὰ γίνῃ ἡ διανομὴ μεταξὺ τῶν συμμάχων τῶν κερδῶν τοῦ πολέμου. Αὕτῃ ἐπροκάλεσε τὸν μεταξὺ αὐτῶν πόλεμον, ἕνεκα τῆς ἀπληστίας τῶν Βουλγάρων.

3. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Ἐν ᾧ ἀκόμη διαρκοῦσεν ὁ πόλεμος, οἱ Βούλγαροι εἶχαν δεῖξαι τὰς διαθέσεις των. Εἶδαμεν, πῶς διὰ δόλου εἰσῆλθον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν ἤθελαν νὰ πάρουν αὐτοί. Ἐκτὸς δὲ τούτου συχνὰ ἐγίνοντο συγκρούσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Σέρβους ἀπαιτοῦσαν νὰ πάρουν τὰ περισσότερα, ἀπὸ ὅσα μέρη κατεῖχαν αὐτοὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῆς Ἑλλάδος καὶ Σερβίας διὰ τὴν εἰρηνικὴν τακτοποίησιν τῶν ζητημάτων αὐτῶν ἐναυάγησαν. Οἱ Βούλγαροι εἶχαν τὴν ἰδέαν ὅτι ἠμποροῦσαν νὰ κτυπήσουν καὶ τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Ἕλληνας ὁμοῦ καὶ νὰ πάρουν αὐτοὶ τὴν μερίδα τοῦ λέοντος ἀπὸ τὰ κέρδη τοῦ κοινοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἦτο ἀναπόφευκτος. Μόλις δὲ Σερβία καὶ Ἑλλὰς ἐπρόφθασαν νὰ συνεννοηθοῦν.

Οἱ Βούλγαροι αἶφνης τὴν 17 Ἰουνίου ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Σέρβων εἰς τὴν Γευγελὴν καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Νιγρίταν. Ὁ σκοπὸς των ἦτο νὰ χωρίσουν τοὺς δύο συμμάχους καὶ ἐπέτυχαν αὐτὸν εἰς τὴν ἀρχήν.

Ὅταν ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἡ ἐπίθεσις τῶν Βουλγάρων, ἀμέσως οἱ Ἕλληνες ἐπολιόρκησαν τοὺς εἰς αὐτὴν Βουλγάρους, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῶν. Τὴν ἄλλην δὲ ἡμέραν ἤρχισε ἡ προέλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὑπὸ τὴν ἀρχὴν γίαν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας ὑπῆρξαν ἐκπληκτικά. Τριήμερος μάχη εἰς τὸ Κιλκίς ἐτελείωσε τὴν 21 Ἰουνίου μὲ πλήρη νίκη τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μάχη ἦτο πεισματώδης. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μὲ ὑπεράνθρωπον ἡρωϊσμόν ἐξετόπισε διὰ τῆς λόγχης τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ὡσαύτως ἀνέκτησε τὴν Γευγελῆν καὶ τὴν Νιγρίταν.

Ὡσαύτως οἱ Σέρβοι μὲ τοὺς Μαυροβουνίους ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους εἰς τριήμερον μάχην.

Συγχρόνως Ῥουμανικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Εἰς τὴν προέλασιν τῶν Ῥουμάνων οἱ Βούλγαροι δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν. Ἐπομένως τὰ ρουμανικὰ στρατεύματα ἐπροχώρησαν μέχρις ἔξω τῆς Σόφιας, χωρὶς νὰ εἴδωσιν βολὴν τουφεκίου.

Τέλος καὶ οἱ Τοῦρκοι ὤρμησαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Θράκης.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν τὴν προέλασιν των. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ των ἐκυρίευσεν τὴν Δοϊράνην καὶ τὴν Στρώμνιτσαν, ὅπου καὶ ἠνώθη μὲ τοὺς Σέρβους. Κατόπιν μετὰ διήμερον μάχην κατέλαβε τὸ Δεμιρ Ἰσσάρ. Συγχρόνως δὲ τὸ δεξιὸν αὐτοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὰς Σέρρας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἔμεινεν ἀργός. Ὁ ναύαρχος Κουντουριώτης κατέλαβε τὴν Καβάλλαν καὶ ἔστειλε ναυτικὸν ἄγημα εἰς τὴν Δράμαν. Οἱ Βούλγαροι ἀπεχώρησαν τελείως ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ἀλλ' ἄφησαν ὀπισθέν των τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Διήρπαζαν τὰ πάντα, ἠτίμαζαν γυναικας, ἐφόνευσαν ἀόπλους, ἔκαιαν πόλεις καὶ χωρία. Ἰδίως δ' ἐδοκίμασαν τὴν θηριωδίαν των ἢ Νιγρίτα, αἱ Σέρραι, τὸ Δοξάτον, ἢ Δράμα.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μετὰ τὴν μάχην τοῦ Δεμιρ Ἰσσαρ ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸ Μελένικον καὶ ἔπειτα τὸ Νευροκόπιον. Κατόπιν ἐπετέθη κατὰ τῶν Βουλγάρων εἰς τὰ στενὰ τῆς Κρέσνας. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἀρκετὰς ἡμέρας. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν καὶ ἔγιναν κύριοι αὐτῆς. Τελευταίαν ἀντίστασιν ἀντέταξαν οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Τσουμαγιάν πλησίον τῶν παλαιῶν συνόρων. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν καὶ τὴν θέσιν αὐτῇ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὸ Δεδεαγάτς καὶ τὸ Πόρτο Λαγὸ καὶ τὴν Μάκρην. Οἱ Σέρβοι ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὴν

Παλαιάν Βουλγαρίαν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀνέκτησαν εὐκόλως τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Ὅθεν Ἕλληνες, Σέρβοι, Ρουμάνοι, Τοῦρκοι εὐρίσκοντο εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Οἱ Βούλγαροι εὐρίσκοντο εἰς ἀπελπισίαν. Ἐζήτησαν λοιπὸν εἰρήνην. Τὴν 17 Ἰουλίου συνήλθαν εἰς τὸ Βουκουρέστιον οἱ πρωθυπουργοὶ Ἑλλάδος, Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Ρουμανίας με ἀντιπροσώπους τῆς Βουλγαρίας καὶ συνήψαν τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου. Κατὰ ταύτην οἱ Ρουμάνοι ἔλαβαν τὴν Δοβρουτσάν. Οἱ Σέρβοι ἐπεξέτειναν τὰ βόρειά των σύνορα πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Τὰ δὲ ἑλληνικὰ σύνορα ἐξετάθησαν ἀνατολικῶς μέχρι τοῦ Νέστου καὶ βορείως μέχρι τοῦ ὄρους Μπέλες.

Κατόπιν ἡ Βουλγαρία ἔκαμεν ἰδιαιτέραν συνθήκην μετὰ τὴν Τουρκίαν καὶ ἐγκατέλειπεν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐτιμωρήθη διὰ τὴν ἀπλησίαν καὶ τὸ θράσος της. Ἐχασε σχεδὸν ὅλα τὰ κέρδη της ἐκ τοῦ βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου.

Ἀργότερα κατ' ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων ἡ βόρειος Ἡπειρος παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Αἱ νῆσοι ὅμως τοῦ Αἰγαίου πλὴν τῶν Δωδεκανήσων, τὰς ὁποίας ἀνθαιρέτως ἐκράτησαν οἱ Ἴταλοι, κατεκυρώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω διὰ τῶν βαλκανικῶν πολέμων ἡ Ἑλλὰς ὑπερεδιπλασιάσθη καὶ ἀνέκτησε τὴν θέσιν της ὥς ὁ κυριώτερος παράγων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον.

4. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.

Ἀπὸ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον ἐξημιώθη πολὺ ἡ Αὐστρία. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἔχασε κάθε ἐλπίδα νὰ πάρῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐμεγάλωσε πολὺ ἡ γείτων της Σερβία. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ Αὐστρία ἐζητοῦσεν ἀφορμὴν διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὴν Σερβίαν.

Τὴν ἀφορμὴν ἔδωσεν ἡ δολοφονία τοῦ αὐστριακοῦ διαδόχου ἀπὸ ἓνα Σέρβον φοιτητὴν τὴν 15 Ἰουνίου 1914.

Ἡ Αὐστρία ἐκήρυξεν ἀμέσως ὥς ὑπευθύνους διὰ τὴν δολοφονίαν αὐτὴν τὰς Σερβικὰς ἀρχὰς καὶ ἐζήτησε νὰ ἐξευτελίσῃ τὴν Σερβίαν με ὄρους ταπεινωτικούς. Ἡ Σερβία κατὰ παρακίνησιν

τοῦ τσάρου τῆς Ῥωσίας ἠρνήθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὄρους. Ἡ Γερμανία, ἡ ὁποία ἀπὸ πολλὸν καιρὸν ἦτο παρασκευασμένη διὰ πόλεμον, διότι ἐσχεδιάζε νὰ ἀπλώσῃ τὴν κυριαρχίαν της, παρεκίνησε τὴν σύμμαχόν της Αὐστρίαν νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισεν ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἀπὸ πολλὸν καιρὸν ἐπερίμενε μὲ φόβον ὁ κόσμος.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἐνώθησαν Γερμανία, Αὐστρία, Βουλγαρία καὶ Τουρκία. Ἀπὸ τὸ ἄλλο Γαλλία, Ἀγγλία, Ῥωσία καὶ Σερβία καὶ ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον ἡ Ἰταλία, ἡ ὁποία ἄφησε τοὺς ἕως τότε συμμάχους της Γερμανίαν καὶ Αὐστρίαν.

Μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐγένεν ἐπανάστασις. Ἡ αὐτοκρατορία ἔπεσεν, ὁ τσάρος καὶ ἡ οἰκογένειά του ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπεκράτησαν οἱ μπολσεβίκοι. Αὐτοὶ ἔκαμαν εἰρήνην μὲ τὴν Γερμανίαν. Εἰς τοὺς Ἀγγλογάλλους προστετέθησαν ἔπειτα καὶ αἱ Ἡνωμένα Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς.

Ἡ Ἑλλὰς μὲ ὅλην τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βενιζέλου ἐκράτησε κατ' ἀρχὰς οὐδετερότητα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ Βενιζέλος ἔκαμεν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀφίνων τὸν θρόνον εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν του Ἀλέξανδρον. Τότε ἡ Ἑλλὰς ἠνώθη μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς παλαιοὺς ἐχθροὺς της Τουρκίαν καὶ Βουλγαρίαν.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε μέχρι τοῦ 1918 καὶ ἐνίκησαν οἱ Ἀγγλογάλλοι καὶ οἱ σύμμαχοί των. Ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου αὐτοῦ ἦσαν ἡ ταπεινωσις τῆς Γερμανίας καὶ ἡ διάλυσις τῆς Αὐστρουγγαρίας.

Ἡ Ἑλλὰς μὲ τὸ αἷμα τῶν τέκνων της ἔγραψε νέας σελίδας θριαμβευτικὰς εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἴδῃ συμπληρωμένην σχεδὸν τὴν μεγάλην ἰδέαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ παλαιὰ της ὄνειρα ἠλήθευσαν. Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ Νεῖγῦ ἐπῆρε ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν τὴν δυτικὴν Θράκην καὶ οὕτω τὴν ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον. Μὲ τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν ἐπῆρε ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην μέχρι τῆς Τσατάτζας καὶ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τὴν Σμύρνην μὲ μεγάλην περιοχὴν. Ἕνας ὅρος ἀκόμη τῆς συνθήκης αὐτῆς ἔλεγε καθαρά, ὅτι ἂν δὲν ἠσύχαζε τὸ κίνημα τοῦ Κεμάλ,

τὸ ὁποῖον εἶχε ἀρχίσει τότε εἰς τὴν Ἀγκυραν, θὰ ἔχανεν ἡ Τουρκία καὶ τὴν Κων)πολιν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἑλληνικὴ σημαία εἶχε φθάσει ἔξω ἀπὸ τὴν Κων)πολιν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ πέραν ἀπὸ τὴν Προῦσαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν οἱ Ἕλληνες ἐπερίμεναν νὰ ἴδουν τὴν γαλανόλευκον εἰς τὰ φρούρια τῆς Κων)πόλεως.

Αἴφνης τότε ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος. Ἐγιναν ἐκλογαὶ καὶ τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Βενιζέλος, ἔχασε τὴν ἐξουσίαν. Ὁ ἴδιος ὁ Βενιζέλος δὲν ἐπέτυχεν ὡς βουλευτής. Εἶχε κουρασθῇ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ νομίζων ὅτι τὰ ἔθνηκα του ζητήματα εἶχαν λυθῇ πλέον κατεψήφισε τὸν Βενιζέλον ὡς φιλοπόλεμον. Ἡ ἀποτυχία αὐτῇ τοῦ Βενιζέλου εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπανεφέρε τὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸν θρόνον. Ἀλλὰ οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν βασιλέα αὐτὸν οὔτε εἰς τοὺς ὑπουργοὺς του καὶ παραμερίζοντες τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν συμμαχίαν ἄφησαν αὐτὴν μόνην.

Οὕτω χωρὶς φίλους ἡ Ἑλλάς, χωρὶς ὑποστήριξιν χρηματικὴν, ὑποχρεωμένη νὰ ἀγωνισθῇ ἀκόμη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν μὲ τὸν Κεμάλ, δὲν ἠδυνήθη μὲ ὅλας τὰς θυσίας της νὰ κρατηθῇ ἐκεῖ. Ὁ κεμαλικὸς στρατὸς ἐν τῷ μεταξὺ ἐνισχύθη καὶ ὁ Ἑλληνικὸς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ἀσίας.

Ἐπὶ στιγμὴν ἡ συμφορὰ αὐτὴ ὀλίγον ἔλειψε νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν καταστροφὴν ὁλόκληρον τὸ κράτος. Ἐγινε τότε στρατιωτικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸν θρόνον. Ἡ ἐπανάστασις κατώρθωσε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης νὰ περιορίσῃ τὰς ζημίας. Ἐχασεν ἡ Ἑλλάς τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ ἑλληνισμὸς ὅμως, ὁ ὁποῖος ἀπὸ αἰώνων ἦτο εἰς τὰς χώρας αὐτάς ἐξεργιζόθη καὶ πλέον τοῦ ἐνὸς ἑκατομμυρίου Ἑλλήνων ἐζήτησαν σωτηρίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Κωνσταντῖνου, εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς του Γεώργιος. Ἐγιναν ὅμως κατόπιν ἐκλογαὶ Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ αὕτη ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τὴν δυναστείαν καὶ ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν τὴν 25ην Μαρτίου 1924. Τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν ἀνεγνώρισε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος μὲ μεγάλην πλειονοψηφίαν.

